

Papa Leon al XIV-lea

# MAGNIFICA HUMANITAS

*Despre ocrotirea persoanei umane  
în era inteligenței artificiale*

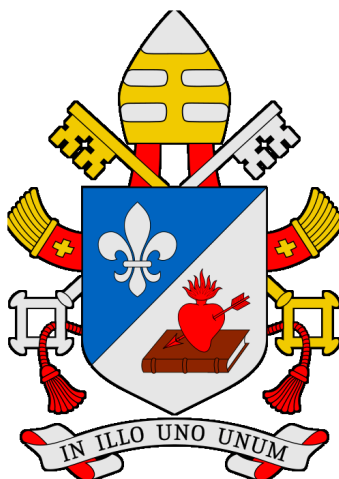


**Papa Leon al XIV-lea**

ENCICLICA

# MAGNIFICA HUMANITAS

*Despre ocrotirea persoanei umane  
în era inteligenței artificiale*



[opusdei.org/ro-ro](https://opusdei.org/ro-ro)

© Copyright Libreria Editrice Vaticana

© Copyright foto copertă: <https://www.shutterstock.com/es/>

## CUPRINS

Introducere

„Res novae” ale timpului nostru

Două imagini biblice

A edifica în bine

A rămâne oameni

### **CAPITOLUL ÎNTÂI**

#### **O GÂNDIRE DINAMICĂ, FIDELĂ EVANGHELIEI**

O Biserică în mers în istoria omenirii

Înțelepciunea Cuvântului și dialogul cu științele umane

Doctrina socială ca discernământ comunitar

Dezvoltarea Magisteriului social de la Leon al XIII-lea până astăzi

Primii pași ai Doctrinei sociale a Bisericii

Anii Conciliului Vatican II

Magisteriul recent

O lectură a istoriei în lumina credinței

### **CAPITOLUL AL DOILEA**

#### **FUNDAMENTELE ȘI PRINCIPIILE DOCTRINEI SOCIALE A BISERICII**

Fundamentele Doctrinei sociale

Ființa umană, chip al Dumnezeuului trinitar

Demnitatea egală a tuturor ființelor umane

Valoarea foarte înaltă a drepturilor omului

Principiile Doctrinei sociale

Principiul binelui comun

Principiul destinației universale a bunurilor

Principiul subsidiarității

Principiul solidarității

Principiul dreptății sociale

Dezvoltarea umană integrală

Un examen pentru Biserică

## **CAPITOLUL AL TREILEA**

### **TEHNICĂ ȘI DOMINAȚIE MĂREȚIA PERSOANEI UMANE ÎN FAȚA PROMISIUNILOR IA**

Paradigma tehnocratică și puterea digitală  
Inteligența artificială  
Un ajutor prețios care cere atenție  
Responsabilitate, transparență și guvernanță a IA  
Ceea ce nu putem pierde  
Narațiuni de fond: transumanism și postumanism  
Limita, inima, măreția ființei umane  
Adevăratul „mai mult decât uman”: harul și umanismul creștin  
Două cetăți și două iubiri

## **CAPITOLUL AL PATRULEA**

### **A OCROTI UMANUL ÎN TRANSFORMARE ADEVĂR, MUNCĂ, LIBERTATE**

Adevărul ca bine comun  
Adevăr și democrație  
Comunicarea și imaginarul colectiv  
Pentru o ecologie a comunicării  
O alianță educațională pentru era digitală  
Rolul central al școlii  
Demnitatea muncii în tranziția digitală  
Valoarea muncii  
Problema șomajului  
O economie care să prețuiască demnitatea  
Familia și tinerii: condiții sociale ale speranței  
A ocroti libertatea în fața dependenței și a mercantilizării  
Dependențe și control social  
A rupe lanțurile noilor sclavii  
O responsabilitate împărtășită

## **CAPITOLUL AL CINCILEA**

### **CULTURA PUTERII ȘI CIVILIZAȚIA IUBIRII**

Civilizația iubirii în era digitală  
Cultura puterii  
Normalizarea războiului  
Forța fără limite  
Armele și IA  
Criza multilateralismului  
Un presupus realism politic  
A construi civilizația iubirii  
Toți putem să ne aducem contribuția  
A dezarma cuvintele  
A construi pacea în dreptate  
A asuma privirea victimelor  
A cultiva un realism sănătos  
A relansa dialogul  
Necesitatea diplomației și a multilateralismului  
A ne ruga și a spera

### **ÎNCHEIERE**

Cuvântul S-a făcut trup  
Un singur trup în Cristos  
Lucrarea timpului nostru  
Cântarea speranței: „Magnificat”

### **NOTE**

**SCRISOAREA ENCICLICĂ**  
**MAGNIFICA HUMANITAS A SFÂNTULUI PĂRINTE**  
**LEON AL XIV-LEA**  
**DESPRE PROTEJAREA PERSOANEI UMANE ÎN ERA**  
**INTELIGENȚEI ARTIFICIALE**

*Introducere*

1. Magnifica umanitate pe care Dumnezeu a creat-o se află astăzi în fața unei alegeri decisive: să înalțe un nou Turn Babel sau să edifice cetatea în care Dumnezeu și omenirea să locuiască împreună. Fiecare generație primește ca moștenire sarcina de a da formă propriului său timp: de a face să se maturizeze istoria ca un loc în care să fie ocrotită demnitatea fiecărei persoane, să fie promovată dreptatea și să devină posibilă fraternitatea. Dar în fiecare epocă planează riscul de a construi o lume inumană și mai nedreaptă. Acolo unde omenirea riscă să-și piardă chipul, noi, creștinii, ne ridicăm ochii spre Dumnezeu care S-a făcut trup, știind că „numai în misterul Cuvântului întrupat se luminează cu adevărat misterul omului”.<sup>[1]</sup> În Isus Cristos, această magnifică umanitate găsește calea, adevărul și viața, deschizând fiecăruia dintre noi drumul de a crește spre plinătate.

2. Întemeiați pe Cristos, piatra cea vie, experimentăm acțiunea puternică și misterioasă a Duhului Sfânt și credem că orice efort uman

autentic de a coopera cu El pentru bine va fi binecuvântat de Tatăl ceresc, în care ne punem speranța. De aceea putem contribui cu hotărâre la toate acele inițiative care construiesc o lume mai dreaptă și îi putem invita pe alții să colaboreze cu noi la promovarea dezvoltării integrale a fiecărei ființe umane. Dorim să intrăm în dialog cu toți bărbații și femeile timpului nostru, împreună cu care luăm parte la evenimentele, la întrebările și la aspirațiile omenirii.<sup>[2]</sup> Vrem să identificăm, împreună cu ei, noi căi pentru binele comun și pentru promovarea unei vieți demne pentru toți. Această atitudine de dialog este parte integrantă a vocației Bisericii, întrucât ea, constituită „în Cristos ca un sacrament, [...] al unirii intime cu Dumnezeu și al unității întregului neam omenesc”,<sup>[3]</sup> recunoaște în istorie locul în care Evanghelia interpelează și însoțește experiența umană.

3. În acest spirit, în 1891 Leon al XIII-lea a publicat enciclica *Rerum novarum*, a cărei a 135-a aniversare o celebrăm anul acesta cu profundă recunoștință. Prin acel document, dragul meu Predecesor a dat impuls acelei reflecții asupra societății, economiei și politicii pe care astăzi o numim „Doctrina socială a Bisericii”. Iar când unii obiectau că Biserica nu trebuie să-și irosească energiile în chestiuni lumești, ci să se îngrijească de a comunica un mesaj de viață veșnică, el răspundea cu realism și înțelepciune că vestirea Evangheliei nu poate uita viața concretă a popoarelor.<sup>[4]</sup> Au trecut multe decenii de atunci, iar Magisteriul, păstori, teologii și credincioșii au continuat să reflecteze asupra chestiunilor sociale în lumina Evangheliei. Astăzi, Doctrina socială a Bisericii este un patrimoniu de înțelepciune, în care găsim principii pentru a gândi, criterii pentru a discerne și a judeca și orientări concrete pentru a acționa. Ea se întemeiază pe Sfânta Scriptură și pe Tradiție și, în dialog cu științele, ne ajută să citim cu luciditate provocările prezentului, identificând căi potrivite pentru a trăi o mărturie creștină limpede, cu bucurie și în slujba lumii. Nu este un ansamblu static de concepte, ci un corpus viu de adevăruri, care ocrotește și interpretează vocația omenirii la o viață deplină și dreaptă. La această tradiție vie doresc, aşadar, să-mi adaug glasul,

invocând asistența Duhului înțelepciunii, care locuiește în lume de la crearea ei (cf. Prov 8,22-31).

### *„Res novae” ale timpului nostru*

4. Dacă la vremea sa Leon al XIII-lea vorbea despre „lucruri noi” (rerum novarum), astăzi nu ne putem limita pur și simplu la a repeta învățăturile sale prețioase, ci trebuie să-I cerem lui Dumnezeu înțelepciunea de a interpreta marile tendințe ale timpului nostru, în special progresele tehnicii. În ultimii ani a devenit tot mai evident cât de rapid și de profund transformă lumea noastră digitalizarea, inteligența artificială (IA) și robotica. Tehnica nu trebuie considerată, în sine, o forță antagonică față de persoană; dimpotrivă, ea este înrădăcinată în istoria noastră încă de la început, întrucât este „un fapt profund uman, legat de autonomia și libertatea omului”.<sup>[5]</sup> De-a lungul secolelor, dezvoltarea tehnologică a contribuit la o îmbunătățire semnificativă a condițiilor de viață ale omenirii; în același timp, fiecare etapă a progresului a scos la iveală și latura ambiguă a unor instrumente capabile să provoace daune atunci când nu sunt orientate spre bine. Astăzi, însă, ne aflăm în fața unei situații noi, în care puterea și omniprezența tehnologiilor emergente se împletesc cu țesătura vieții cotidiene, modelează procesele de luare a deciziilor și influențează profund imaginarul colectiv: „Niciodată omenirea nu a avut atâta putere asupra sa însăși”.<sup>[6]</sup> Noile tehnologii deschid un orizont care se întinde în direcții pe care, deși intuibile, încă nu le putem prevedea pe deplin. Acest lucru face mai complexă evaluarea impactului lor și a efectelor pe termen lung asupra demnității persoanelor și asupra binelui comun.

5. Acum ne revine nouă să ne asumăm cu luciditate și responsabilitate provocările timpului nostru. Este necesar să adoptăm instrumente normative adecvate, capabile să apere dreptatea și să limiteze efectele distorsionante ale puterii tehnologice.

Dar chestiunea nu se reduce la reglementare. După cum avertiza Papa Francisc, trebuie să ne întrebăm cu realism cine deține astăzi această putere și spre ce scopuri o orientează: „Nu putem ignora faptul că energia nucleară, biotehnologia, informatica, cunoașterea propriului nostru ADN și alte capacități pe care le-am dobândit [...] le dau celor care dețin cunoașterea și mai ales puterea economică de a o exploata o dominație impresionantă asupra întregii omeniri și asupra lumii întregi”.<sup>[7]</sup> În trecut, statele erau cele care impulsiau și orientau în principal inovația. Astăzi, în schimb, principalele motoare ale dezvoltării sunt actori privați, adesea transnaționali, dotați cu resurse și cu o capacitate de acțiune superioare celor ale multor guverne. Puterea tehnologică dobândește astfel un chip inedit, preponderent „privat”, și de aceea și mai greu de discernut, de guvernat și de orientat spre binele comun.

6. Din acest motiv este necesar să începem un discernământ împărtășit, capabil să aprofundeze rădăcinile spirituale și culturale ale transformărilor care se petrec. Dacă ne limităm la împrejurările contingente, riscăm să lăsăm ca succesiunea urgențelor să decidă în locul nostru direcția drumului. Trăim o fază rapidă de tranziție, o „schimbare de epocă” în care — în timp ce unii își dispută viitorul noilor tehnologii, iar alții se dedică reflecției asupra lor — cei mai mulți oameni rămân în așteptare, privesc de departe și pur și simplu așteaptă ca totul să iasă bine. Tocmai de aceea se impun în conștiința noastră întrebări decisive, care nu mai pot fi ocolite: Încotro mergem? Spre ce țință dorim să ne îndreptăm? Ce direcție să alegem ca comunitate umană și ca popoare?

## *Două imagini biblice*

7. Pentru a răspunde la aceste întrebări și pentru a discerne cum să trăim cu responsabilitate în era IA, aş dori să evoc două imagini biblice: construirea Turnului Babel (cf. Gen 11,1-9) și reconstruirea zidurilor Ierusalimului (cf. Neh 2-6). În cartea Genezei, relatarea despre Babel este aşezată la originile omenirii, imediat după genealogiile fiilor lui Noe. Ființele umane, după ce s-au aşezat în câmpia Şinar, hotărâsc să construiască o cetate și un turn „al cărui vârful [să ajungă] la cer” (Gen 11,4). Vor astfel să-și asigure stabilitate și putere și mai ales să-și „perpetueze un nume”, de teamă să nu fie împrăştiate pe pământ. Întreprinderea pare impunătoare: o singură limbă, o singură tehnologie, o singură direcție. Totuși, proiectul ascunde o înşelăciune profundă: este o lucrare concepută fără referire la Dumnezeu, susţinută de o uniformitate care elimină diversitatea și care, în locul comuniunii, alege omogenizarea. Când cetatea se edifică pe orgoliu și pe pretenția de a-și fi suficientă sieși, comunicarea se rupe, limbile se amestecă, iar oamenii nu se mai înţeleg între ei. Rezultatul nu este unitatea, ci împrăştierea. Babel dezvăluie astfel limita oricărei construcții care, oricât de grandioasă ar fi, se naște din absolutizarea umanului și din pretenția lui de autosuficiență, sacrifică demnitatea persoanelor în numele eficienței și aspiră să ajungă la cer fără binecuvântarea lui Dumnezeu.

8. Cartea lui Nehemia, la rândul ei, începe într-un moment de mare vulnerabilitate din istoria vechiului Israel. După exilul babilonian, o parte a poporului s-a întors la Ierusalim, dar cetatea este încă în ruine, zidurile s-au prăbușit, iar porțile au fost arse (cf. Neh 1-2). Nehemia, un iudeu aflat în slujba regelui persan Artaxerxe, primește vestea despre starea dezastruoasă a cetății părinților săi. Înainte de a acționa, postește, se roagă și mijlocește pentru popor; apoi cere regelui îngăduința de a se întoarce la Ierusalim și, ajuns acolo, cercetează în tăcere locurile distruse. El nu impune soluții de sus. Convoacă familiile, încredințează fiecareia o porțiune de zid de reconstruit,

ascultă temerile, coordonează eforturile și înfruntă împotrivirile. Relatarea arată cum cetatea renaște nu datorită inițiativei unei singure persoane, ci prin responsabilitatea împărtășită a întregului popor: preoți, meșteșugari, capi de familie, femei și tineri. Este o lucrare care Îl are pe Dumnezeu în centru și care reconstruiește legăturile chiar înainte de pietre. Vechiul Ierusalim regăsește astfel un limbaj comun, nu cel al uniformității, ci cel al comuniunii: armonia care se naște atunci când fiecare își asumă partea sa și întregul popor recunoaște că tăria lui vine de la Domnul.

9. În lumina acestor două imagini, Duhul Sfânt ne interpelează astăzi cu privire la raportul nostru cu tehnologia și cu revoluția digitală în curs. Descoperirile științifice sunt un talant încredințat omenirii pentru ca ea să-l facă să rodească (cf. Mt 25,14-30). Tehnologia poate vindeca, poate pune în legătură, poate educa, poate îngriji Casa comună; dar poate și să dezbine, să rebuteze, să genereze noi nedreptăți. În abstract, ea, în sine, nu este o soluție la problemele omenirii, după cum nu este nici un rău în sine; dar, în concret, nu este neutră, pentru că ia chipul celui care o concepe, o finanțează, o reglementează, o folosește. De aceea, prima alegere nu este între un „da” și un „nu” față de tehnologie, ci între a construi Babelul și a reconstrui Ierusalimul: între o putere care pretinde să stăpânească cerul și un popor care, în prezența lui Dumnezeu, se pune la lucru unit pentru a ridica din nou zidurile conviețuirii frățești.

10. Să evităm, așadar, „sindromul Babel”: idolatria profitului care îi sacrifică pe cei slabi, uniformitatea care nivelează diferențele, pretenția unui limbaj unic — fie și digital — capabil să traducă totul, chiar și misterul persoanei, în date și randamente. Acesta este riscul dezumanizării — a construi viitorul excluzându-L pe Dumnezeu și reducându-l pe celălalt la un mijloc —, o ispită veche și mereu nouă, care astăzi ia și un chip tehnic. Să alegem, în schimb, „calea lui Nehemia”, care scoate în evidență valoarea muncii împărtășite pentru a face din cetatea lui Dumnezeu un loc sigur pentru exilații

întorși acasă. Astăzi, a reconstrui înseamnă a recunoaște că, în pluralitatea de voci și de viziuni care amintește uneori de împrăștierea limbilor, există totuși o posibilitate luminoasă: aceea de a edifica împreună, transformând diversitatea într-o resursă și făcând din ascultare și din dialog terenul comun pe care să crească dreptatea și fraternitatea. Iar în această lucrare împărtășită, creștinii găsesc propriul lor mod de a construi: acela de a orienta acțiunea spre Dumnezeu, pentru ca, sub lumina Sa, pluralismul să nu se risipească în dezordine, ci, în practicarea sinodalității, să devină spațiul în care omenirea își regăsește temeliile solide și scopul ei ultim. În Apocalips, Ioan vede noul Ierusalim „coborând din cer, de la Dumnezeu” (Ap 21,2) ca pe un dar pentru întreaga omenire. Iar această viziune de har este pentru noi, creștinii, o chemare de a lucra împreună, cultivând o viață comună pașnică, dreaptă și demnă în „cetățile” de astăzi.

### *A edifica în bine*

**11.** A edifica o cetate centrată pe binele comun cere, înainte de toate, a edifica pe stânca relației cu Dumnezeu. Înseamnă a recunoaște că adevărul iubirii Sale ne cheamă la o viață „din belșug” (In 10,10) și la comuniunea cu El. Împreună cu sfântul Augustin, și noi putem spune: „Pentru că ne-ai făcut pentru Tine, iar inima noastră este neliniștită până ce se va odihni în Tine”.<sup>[8]</sup> Într-adevăr, Dumnezeu a înscris în inima noastră o dorință de fericire care îmbrățișează toate dimensiunile vieții; iar Biserica, în dialogul cu bărbații și femeile timpului nostru, simte urgența de a ocroti și de a orienta această aspirație spre adevărul ei cel mai profund.

**12.** În al doilea rând, a edifica în bine înseamnă a accepta limitele și fragilitatea omenirii fără a le considera o eroare care trebuie corectată. În zilele noastre, dorința de plinătate a ființei umane riscă să devieze spre ținte înșelătoare: iluzia unei tehnologii care promite să ne elibereze de orice fragilitate sau modele de bunăstare care „lasă

în urmă” popoare întregi. Nu rareori ne punem speranța într-un potențial nelimitat, în forme de progres care pot accentua inegalitățile, în soluții imediate incapabile să vindece rănila popoarelor. Astfel, în timp ce unii urmăresc himera unei autoafirmări fără limite, mulți duc lipsă de cele necesare. Biserica amintește, cu glas umil, dar ferm, că adevărata împlinire nu se naște din eliminarea fragilităților, ci dintr-o creștere armonioasă: acolo unde libertatea și responsabilitatea se împletesc cu grija reciprocă și cu adevărata solidaritate și unde progresul se măsoară după demnitatea fiecăruia și după binele popoarelor.

**13.** În al treilea rând, a edifica o lume în care toți să poată „înflori” cere o coresponsabilitate curajoasă. Nicio mână, singură, nu este de ajuns pentru a susține greutatea provocărilor prin care trece lumea; și niciuna nu este atât de slabă încât să nu-și poată oferi contribuția: „puterea Mea se împlinește în slăbiciune” (2Cor 12,9). Fiecăruia îi revine porțiunea sa de zid: oamenilor de știință și cercetătorilor, antreprenorilor și lucrătorilor, educatorilor și legiuitorilor, societății civile, mișcărilor populare și comunităților de credință. Aceasta este logica subsidiarității, care prețuiește cooperarea între generații, între popoare, între discipline și culturi ca pe calea privilegiată pentru a face să crească stabilitatea, prosperitatea și pacea. Tensiunile și diferențele nu trebuie să ne intimideze; ele pot deveni energii creatoare atunci când sunt orientate de o responsabilitate împărtășită.

**14.** În sfârșit, a edifica în bine cere un limbaj evanghelic. Să evităm cuvintele care umilesc sau care dezbină. Să optăm pentru claritatea care luminează și pentru sinceritatea care deschide drumuri. Să nu binecuvântăm entuziasme naive și nici să nu hrănim temeri sterile. Mai degrabă să indicăm criterii de discernământ — demnitatea persoanei, destinația universală a bunurilor, opțiunea față de cei săraci, grija față de Casa comună, pacea — și să le traducem în practici: planificare responsabilă, evaluări ale impactului uman și

social, incluziunea celor mai fragili, alfabetizare digitală, cercetare și industrie orientate spre dreptate și pace.

### *A rămâne oameni*

**15.** În recentul Jubileu ordinar din 2025 am mers ca pelerini ai speranței și am fost copleșiți de haruri. Întăriți de aceste daruri, putem înainta cu suflet încrezător în fața sarcinilor anevoioase și a provocărilor exigente care se profilează în viitorul nostru. În era inteligenței artificiale, în care demnitatea umană riscă să fie eclipsată de noi forme de dezumanizare, avem datoria urgentă de a rămâne profund umani, ocrotind cu iubire acea magnifică umanitate care ne-a fost dăruită și revelată în plinătate în Cristos și pe care nicio mașină nu o va putea înlocui vreodată în splendoarea ei. Adevăratul progres se naște întotdeauna dintr-o inimă deschisă față de celălalt, dintr-o inteligență dispusă să asculte, dintr-o voință care caută mai degrabă ceea ce unește decât ceea ce desparte.

**16.** Tuturor credincioșilor catolici, tuturor creștinilor, tuturor bărbaților și femeilor de bunăvoință le adresez o chemare stăruitoare: să nu ne temem să ne murdărim mâinile în lucrarea timpului nostru. Ca Nehemia, să ne rugăm, să plănuim cu înțelepciune, să muncim cu perseverență, punându-L pe Dumnezeu în orizontul acțiunii noastre și ființa umană în centrul deciziilor noastre. Atunci pietrele aruncate — cei săraci, cei bolnavi, migranții, cei mici — vor deveni pietre unghiulare, iar pe pământ se va ivi o casă comună solidă și ospitalieră, unde iubirea și adevărul se vor întâlni în sfârșit, iar dreptatea și pacea se vor îmbrățișa (cf. Ps 85,11). Aceasta este binecuvântarea pe care I-o cerem stăruitor lui Dumnezeu și sarcina pe care o avem înaintea: să fim constructori de comuniune, nu arhitecți ai Babelului; slujitori ai împărăției care vine, nu stăpâni ai unor turnuri sortite să se prăbușească. Și, cu inimă de păstor și de tată, cer tuturor să oprească construirea celui de-al n-lea Babel și să-și

unească forțele pentru a edifica în bine, pentru ca omenirea să nu-și piardă niciodată frumusețea proprie, iar lumea să poată recunoaște încă o dată, în inima ființei umane, locul în care Dumnezeu dorește să locuiască.

*Înapoi la cuprins*

## CAPITOLUL ÎNTÂI

### O GÂNDIRE DINAMICĂ, FIDELĂ EVANGHELIEI

---

**17.** În acest prim capitol intenția mea este să parcurg, în mod sintetic, drumul prin care Doctrina socială a Bisericii a luat treptat formă în Magisteriul recent al Papilor și al Conciliului Vatican II, pentru a pune în lumină caracterul ei dinamic. În fiecare epocă, într-adevăr, *\*res novae\** îndeamnă această învățătură să se măsoare cu întrebările istoriei la lumina Adevărului revelat. De aceea, și IA trebuie înțeleasă nu ca un appendice tematic sau ca o urgență care trebuie gestionată, ci ca o transformare care interpelează dinăuntru categoriile Doctrinei sociale și cere o dezvoltare mai amplă a acesteia, în fidelitate față de Evanghelie.

**18.** Totuși, acest itinerar nu ar fi cu adevărat de înțeles dacă, înainte de a ne opri asupra contribuției fiecăruia dintre Pontifi și asupra documentelor celor mai însemnate, nu am lămurii unele convingeri fundamentale privitoare la felul în care Biserica locuiește istoria și se raportează la lume. Fără această lămurire, Doctrina socială ar risca să pară o ingerință nepotrivită în chestiuni temporale sau un cod etic exterior, aplicat în mod arbitrar. În realitate, ea izvorăște dintr-o Biserică ce merge împreună cu omenirea, recunoaște autonomia realităților pământești și distincția dintre comunitatea eclezială și

comunitatea politică și, tocmai de aceea, aspiră să slujească binele comun.

### *O Biserică în mers în istoria omenirii*

**19.** Biserica, prezentă în lume ca semn al unității pentru întreaga familie umană, recunoaște în întrebările și în provocările epocii actuale spațiul în care să își exercite vocația la ascultare, la dialog și la slujire, lăsându-se interpelată de tot ceea ce privește existența bărbaților și a femeilor de astăzi. Această împletire de viață cu popoarele o face să înțeleagă tot mai mult că misiunea ei are o anvergură istorică și implică o responsabilitate față de felul în care se țin relațiile sociale. De aceea, ea nu se poate socoti străină de dinamica care dau chip societății. Dimpotrivă, participă cu angajare la căile prin care societatea însăși crește și se organizează și își oferă contribuția la realizarea unei conviețuiri mai drepte și mai fraterne. Papa Francisc amintea cu tărie această dimensiune istorică a misiunii ecleziiale, arătând că „nimeni nu ne poate cere să relegăm religia în intimitatea secretă a persoanelor, fără nicio înrâurire asupra vieții sociale și naționale, fără să ne preocupăm de sănătatea instituțiilor societății civile, fără să ne pronunțăm asupra evenimentelor care îi privesc pe cetățeni”. [9]

**20.** Chemarea și angajarea de a merge împreună cu omenirea în concretul istoriei o duc pe Biserică la a recunoaște că realitățile pământești au o consistență și o ordine proprie. Conciliul Vatican II a exprimat cu o deosebită precizie acest principiu în Constituția pastorală *Gaudium et spes*, a cărei a 60-a aniversare am celebrat-o cu recunoscătoare aducere-aminte la 7 decembrie 2025: „Dacă prin autonomia realităților pământești înțelegem că lucrurile create și societățile înseși au legi și valori proprii [...] este vorba de o exigență absolut legitimă”. [10] Acest accent scoate la iveală faptul că creația poartă întipărită o bunătate originară pe care privirea

omului trebuie să o păzească, să o cultive și să o facă să rodească. În acest orizont, Biserica se oferă ca o prezență care ajută la citirea în profunzime a realității, susținând cu fermitate smerită acele hotărâri care promovează demnitatea fiecărei persoane, coeziunea comunităților și binele tuturor. Astfel, ea se așază alături de lume fără a se impune asupra ei, pentru ca în fiecare eveniment omenesc să poată încolți făgăduința de dreptate și de pace pe care Duhul Sfânt continuă să o trezească în inima omenirii.

**21.** Recunoscând că Dumnezeu însoțește libertatea ființelor umane în desfășurarea istoriei, Conciliul Vatican II afirma distincția dintre comunitatea eclezială și comunitatea politică, subliniind că fiecare dintre ele trebuie să lucreze cu cea mai deplină autonomie. Prezența Bisericii în lume se exprimă așadar și în relația ei cu societatea civilă și cu instituțiile publice. Dialogând cu acestea, Biserica recunoaște valoarea realităților sociale și politice și respectă responsabilitatea lor proprie, sprijinind tot ceea ce ocrotește viața persoanelor și întărește temeliiile țesăturii sociale. Ea nu pretinde să își asume funcțiile care revin statului; dimpotrivă, prețuiește slujirea lui față de binele comun și recunoaște cu convingere responsabilitatea pe care instituțiile civile o exercită în societate. În același timp, misiunea care i-a fost încredințată o face să nu rămână departe de suferințele concrete ale bărbaților și femeilor din vremea noastră. Aproximarea ei nu se naște din intenția de a înlocui instituțiile și cu atât mai puțin dintr-o critică implicită la adresa lucrării lor, ci din caritatea evanghelică ce o îmboldește să se apropie de rănilor omenirii în clipele în care acestea se arată cu mai mare gravitate. Când intervine, o face imitându-l pe bunul samaritean, cu discreție și apropiere, conștientă că ceea ce se naște dintr-o nevoie imediată nu poate deveni normă și nici nu poate înlocui responsabilitățile instituționale proprii comunității civile.

**22.** Pornind de la această dublă recunoaștere — autonomia realităților pământești și distincția competențelor dintre comunitatea eclezială și cea politică — se înțelege mai bine orientarea pe care

Conciliul Vatican II a dat-o Bisericii în relația ei cu lumea. *Gaudium et spes* amintește că „întregul popor al lui Dumnezeu, și mai ales păstorii și teologii, au datoria, cu ajutorul Duhului Sfânt, să asculte cu atenție diferitele limbaje ale timpului nostru, să le discearnă, să le interpreteze și să le aprecieze la lumina cuvântului divin, pentru ca adevărul revelat să poată fi perceput și înțeles tot mai profund și să poată fi prezentat într-o formă mai adecvată”.<sup>[11]</sup> A asculta „diferitele limbaje” nu înseamnă o simplă atenție sociologică, ci implică un discernământ spiritual în care, cu ajutorul Duhului, poporul lui Dumnezeu recunoaște în transformările culturale și sociale atât semnele prezenței lui Cristos, care vine și călăuzește istoria spre plinătatea ei, cât și acele devieri care Îi întunecă chipul. Astfel, Adevărul revelat nu se schimbă în miezul său esențial, ci se explicitează și este asumat ca criteriu viu pentru a orienta alegeri concrete, pentru a inspira drumuri de convertire personală și comunitară, pentru a promova reforme ale structurilor și pentru a sprijini noi forme de mărturie evanghelică în viața publică. Istoria este, așadar, unul dintre locurile în care Biserica se lasă învățată de Duhul cu privire la puterea umanizatoare a Evangheliei și deprinde să își adapteze învățătura în slujba demnității fiecărei persoane și a binelui popoarelor.

### *Înțelepciunea Cuvântului și dialogul cu științele umane*

**23.** Biserica îi socotește tovarăși de drum pe toți cei care caută cu sinceritate „adevărul, binele și frumusețea”, considerându-i „aliați prețioși”<sup>[12]</sup> în apărarea demnității fiecărei persoane și în grija față de creație. Asumând stilul pastoral al Conciliului Vatican II, care îndeamnă să ascultăm, să discernem și să interpretăm semnele timpurilor, Biserica, luminată de înțelepciunea Cuvântului, nu se teme de întâlnirea cu cunoașterea omenească. Cuvântul lui Dumnezeu oferă criterii vrednice de încredere pentru a orienta căile dreptății și a deschide drumuri de împăcare și de pace între ființele umane. Când este vorba de a aplica aceste criterii situațiilor complexe

ale vremii noastre, se dovedește esențială contribuția filozofiei și a științelor umane și sociale, care ajută la înțelegerea și la analizarea mai în adâncime a dinamicilor culturale, economice și politice. Sfântul Ioan Paul al II-lea amintea că Biserica primește aportul științelor sociale „pentru a desprinde indicații concrete care să o ajute în îndeplinirea misiunii sale de Magisteriu”.<sup>[13]</sup> Dialogul cu aceste cunoștințe nu ia nimic din forța Evangheliei; dimpotrivă, îngăduie să se identifice cu mai mare limpezime ceea ce promovează cu adevărat viața persoanelor și a comunităților. Papa Francisc, în consonanță cu această perspectivă, sublinia că, în multe chestiuni specifice, Biserica nu pretinde să ofere „un cuvânt definitiv”,<sup>[14]</sup> dar recunoaște însemnătatea de a da atenție cercetării științifice și de a încuraja un dialog serios și loial între oamenii de știință, acceptând diversitatea de opinii.

**24.** Hrănită de acest dialog rodnic între Evanghelie și cunoașterea umană, Biserica și-a aprofundat treptat Doctrina socială, maturizând cu timpul un patrimoniu de înțelepciune înzestrat cu o coerență teologică și antropologică înrădăcinată în viziunea creștină despre persoană. Tocmai pentru că se naște din credință și din înțelegerea pe care aceasta o are despre realitate, acest patrimoniu nu se traduce într-un repertoriu de soluții tehnice și nici într-un model economic sau politic care să se opună altora: are o categorie proprie,<sup>[15]</sup> aceea a principiilor care orientează citirea evenimentelor și susțin o interpretare evanghelică a proceselor istorice și a hotărârilor pe care acestea le implică. De aici se naște funcția proprie a Doctrinei sociale, care nu pretinde să înlocuiască responsabilitățile politiciii și ale instituțiilor, ci se oferă ca sprijin pentru discernământul comun, ajutând la recunoașterea și la promovarea a ceea ce contribuie la demnitatea persoanelor, la vitalitatea comunităților și la binele tuturor.

## *Doctrina socială ca discernământ comunitar*

**25.** Înțelegerea adevărului ca dar care trebuie împărtășit, și nu ca posesiune care trebuie revendicată, eliberează Biserica de ispita de a tânji după forme de prezență întemeiate pe putere. Sfântul Ioan Paul al II-lea îndemna să privim cu sinceritate spre acele vremuri în care s-a cedat la „metode de intoleranță și chiar de violență în slujirea adevărului”,<sup>[16]</sup> pentru a regăsi calea evanghelică a vestirii blânde și a adevărului care nu se impune. În aceeași linie, am repetat că Biserica „nu vrea să ridice steagul posesiunii adevărului”,<sup>[17]</sup> fiindcă adevărul nu este un teritoriu care trebuie apărat, ci un bine care trebuie împărtășit. Tocmai aceeași perspectivă a rezumat-o Papa Francisc în binecunoscutele sale cuvinte, potrivit cărora „timpul este superior spațiului”:<sup>[18]</sup> important nu este, înainte de toate, să ocupi poziții de putere sau să controlezi bastioane culturale, ci să inițiezi procese de bine și să le lași să se coacă; astfel, adevărul Evangheliei nu se impune de sus, ci crește cu timpul, în țesătura concretă a vieților, a comunităților și a culturilor. Este un adevăr care nu se teme de diversitate, ci o primește și o rânduiește; care nu înlătură conflictele, ci le transfigurează; care recompune ceea ce istoria tinde să risipească. De aici și imaginea poliedrului, o figură cu multe fețe în care se reflectă, din unghiuri diferite, același adevăr al Evangheliei.<sup>[19]</sup>

**26.** Această atitudine de deschidere față de adevărul unic și totodată cu multe fațete exprimă în adâncul ei catolicitatea Bisericii, care cuprinde întreaga familie umană și, în același timp, trăiește cufundată în condițiile concrete ale popoarelor și ale culturilor. Conciliul Vatican II amintește că, tocmai în virtutea acestei catoliciități, „fiecare parte comunică celorlalte și întregii Biserici darurile proprii”,<sup>[20]</sup> și că, în acest chip, atât în ansamblul ei, cât și în fiecare comunitate în parte, ea crește datorită unui schimb reciproc și unei strădanii reciproce spre o comuniune tot mai deplină. De aici reiese că poporul lui Dumnezeu nu este alcătuit numai din multe popoare, ci este țesut înăuntrul său din funcții, vocații, culturi și tradiții diferite, chemate

să se sprijine și să se îmbogățească una pe alta. În această perspectivă, sfântul Paul al VI-lea recunoștea că, dată fiind marea varietate a situațiilor istorice, nu este realist să se creadă că Doctrina socială ar putea „să rostească un cuvânt unic”,<sup>[21]</sup> un răspuns exclusiv și valabil pentru toate contextele; de aceea îndemna fiecare comunitate creștină să citească cu luciditate și cu responsabilitate realitatea țării sale. Tensiunea rodnică dintre universalitatea misiunii și înrădăcinarea locală face parte în chip intim din viața Bisericii: ea poartă în suflarea ei orizontul lumii întregi, dar asumă întrebările fiecărui context ca pe locul real în care Evanghelia prinde viață.

27. În lumina celor spuse până acum, Doctrina socială a Bisericii se arată în chipul ei cel mai autentic: nu este un manual de principii și de norme care trebuie aplicate, ci un drum de discernământ comunitar. Se naște din întâlnirea dintre adevărul veșnic al Evangheliei și întrebările istoriei, se lasă interpelată de semnele timpurilor; se hrănește din contribuția științelor, a culturilor și a experiențelor umane. De aceea, când demnitatea fraților este desfigurată, când politica nu răspunde dramelor omenirii, când economia se întoarce împotriva persoanei sau știința depășește limitele metodei sale,<sup>[22]</sup> Biserica — împreună cu celelalte confesiuni creștine și cu credincioșii altor religii — trebuie să își facă auzit glasul nu pentru a domina, ci pentru a sluji comuniunea. Înțeleasă astfel, Doctrina socială devine o teologie a comuniunii; un loc în care Cuvântul, făcut trup, continuă să devină dialog, memorie și profeție.

### *Dezvoltarea Magisteriului social de la Leon al XIII-lea până astăzi*

28. După ce am amintit felul în care Biserica se așază în istorie și intră în dialog cu lumea, doresc acum să mă opresc asupra dezvoltării Doctrinei sociale în Magisteriu, care, din secolul al XIX-lea până în zilele noastre, a însoțit marile transformări sociale. Firește, nu voi putea da seama de toată bogăția acestei învățături, ale cărei

principii fundamentale sunt prezentate în Compendiul Doctrinei sociale a Bisericii și sunt aprofundate și mai mult în Magisteriul recent. Nici nu voi putea relua în mod sistematic ceea ce s-a elaborat în enciclicele ultimilor mei venerați Predecesori, îndeosebi în *Laudato si'* și în *Fratelli tutti*. Vreau totuși să amintesc câteva linii esențiale, pentru a arăta că ceea ce scriu se așază în continuitate cu această tradiție și, în același timp, pentru a scoate în evidență cum, în ea, nucleul statornic al adevărilor revelate despre persoană și despre conviețuirea umană se împletește cu o capacitate mereu înnoită de a asculta situațiile istorice și de a se lăsa interpelată de întrebările care se ivesc din prezent. Voi parcurge, așadar, câteva etape hotărâtoare ale acestei dezvoltări, începând cu etapa inaugurată de enciclica *Rerum novarum*.

### *Primii pași ai Doctrinei sociale a Bisericii*

**29.** Ceea ce numim astăzi „Doctrina socială a Bisericii” nu apare pe neașteptate în epoca contemporană, ci adună și rânduiește o îndelungată tradiție de reflecție eclezială asupra vieții sociale, care își afundă rădăcinile în Sfânta Scriptură, în Părinții Bisericii și în elaborările teologice și juridice ale Evului Mediu și ale Epocii Moderne. Expresia „Doctrina socială a Bisericii” a fost folosită pentru prima dată de Pius al XII-lea în 1950,<sup>[23]</sup> dar conținutul pe care îl cuprinde, înțeles ca un corpus organic de învățături sociale, a început să prindă contur cu enciclica *Rerum novarum* a lui Leon al XIII-lea. În fața „noilor chestiuni” ale vremii sale — conflictul dintre capital și muncă, problema muncitorească, transformările economice și sociale —, Leon al XIII-lea nu s-a mărginit să constate neliniștea, ci a asumat acele situații ca domeniu al misiunii pastorale a Bisericii, le-a supus unui discernământ riguros și le-a luminat cauzele și posibilele căi de ieșire la lumina Evangheliei și a unei viziuni integrale despre persoană, creată după chipul lui Dumnezeu. Sfântul Ioan Paul al II-lea a văzut în acest mod de a proceda o „paradigmă permanentă”<sup>[24]</sup> a Doctrinei sociale: o practică exemplară prin care Biserica, în fața

transformărilor istorice, își exercită dreptul și datoria de a cerceta realitățile sociale, de a se pronunța asupra lor și de a arăta căi spre o soluție dreaptă. În acest chip, conținuturile perene ale credinței și ale vechii înțelepciuni ecleziale se articulează într-o doctrină vie care, rămânând fidelă Evangheliei, crește în dialogul cu „noile chestiuni” ale fiecărei epoci.

**30.** Enciclica *Rerum novarum* a lui Leon al XIII-lea constituie o piatră de hotar în evoluția Magisteriului social. Documentul așază în centrul reflecției sale demnitatea muncii și a lucrătorului, afirmă dreptul la un salariu drept pentru sine însuși și pentru propria familie, recunoaște în persoane o valoare esențială care prevalează asupra capitalului și a profitului, apără proprietatea privată împreună cu indispensabila ei funcție socială, prețuiește asociațiile de lucrători și propune forme de colaborare între diferitele componente ale societății ca alternativă la logica „luptei de clasă”. Nu surprinde, așadar, faptul că Pius al XI-lea a definit-o drept „Magna Charta”<sup>[25]</sup> a acțiunii sociale a creștinilor: în *Rerum novarum*, înțelepciunea străveche a Bisericii despre persoană și despre viața în societate dobândește o formă nouă, capabilă să înfrunte era industrială și să ofere cel dintâi mare cadru sistematic al acelei Doctrine sociale pe care deceniile următoare aveau să o dezvolte și mai mult. Deși multe dintre condițiile istorice descrise de Leon al XIII-lea s-au schimbat, cel puțin două dintre principiile sale rămân de mare actualitate: primatul muncii umane asupra oricărei logici pur productive sau financiare, cu atenția ce decurge de aici față de persoanele și familiile cele mai expuse exploatării, și legătura indisolubilă dintre vestirea evanghelică și căutarea unei ordini sociale mai drepte. Astfel, *Rerum novarum* continuă să ne amintească faptul că nu există o autentică evanghelizare care să nu atingă și structurile conviețuirii umane.

**31.** Enciclica *Quadragesimo anno* a lui Pius al XI-lea, publicată în 1931 cu ocazia celei de-a 40-a aniversări a *Rerum novarum* și în plin apogeu al mării crize economice mondiale, face un pas mai

departe în dezvoltarea Magisteriului social. Ea nu se limitează la a relua „chestiunea muncitorească”, ci își lărgeste privirea asupra configurației generale a ordinii economice și politice. Denunță concentrarea puterii economice în mâinile câtorva; critică atât concurența fără limite, cât și acele proiecte colectiviste care anulează libertatea și responsabilitatea persoanelor; amintește cu tărie dreptul de asociere al lucrătorilor și reafirmă exigența ca salariul să fie proporțional nu doar cu randamentul, ci și cu necesitățile lucrătorului și ale familiei sale. În acest cadru, formulează în mod sistematic principiul subsidiarității, destinat să devină unul dintre reperele fixe ale Doctrinei sociale, potrivit căruia ceea ce poate fi realizat de persoane, de familii, de organisme intermediare și de comunitățile locale nu trebuie să fie absorbit de instanțe superioare. Alături de aceste contribuții, Pius al XI-lea amintește cu claritate funcția socială a proprietății și, prin diferite intervenții ale Magisteriului său — de la Enciclicele *Non abbiamo bisogno* și *Mit brennender Sorge* până la *Divini Redemptoris* —, denunță totalitarismele care calcă în picioare demnitatea persoanei, înăbușă viața socială, exaltă statul dincolo de justa lui valoare și adoptă categoria discriminatorie a rasei. Pentru epoca noastră rămân deosebit de actuale cel puțin trei intuiții ale învățăturii sale sociale: conștiința că nedreptățile nu privesc numai comportamentele individuale, ci și structurile economice și instituționale; valoarea principiului subsidiarității, care îndeamnă la întărirea țesutului asociativ și comunitar, evitând noi concentrări de putere; și legătura dintre demnitatea muncii, justa remunerare și posibilitatea reală a familiilor de a duce o viață umană demnă.

**32.** În contextul dramatic al celui de-al Doilea Război Mondial și al anilor reconstrucției, Magisteriul lui Pius al XII-lea oferă o contribuție semnificativă la dezvoltarea Doctrinei sociale, mai ales prin Mesajele radiofonice de Crăciun, în care schițează liniile generale ale unei ordini internaționale întemeiate pe recunoașterea demnității umane, pe dreptate și pe pace. Cu aceste ocazii, Papa propune un dialog cu societatea pornind de la o referință exigentă la dreptul natural, înțeles ca un ansamblu de principii obiective care preced interesele

indivizilor și ale statelor și care trebuie să reglementeze viața internă a națiunilor și relațiile lor reciproce. Pius al XII-lea atribuie, în plus, un rol decisiv asociațiilor profesionale, uniunilor de lucrători și diferitelor corpuri intermediare ale vieții economice și sociale, recunoscând în aceste forme organizate ale societății un bastion esențial pentru echilibrul civil și pentru ocrotirea binelui comun. El susține necesitatea unui stat de drept solid pentru a preveni abuzurile de putere și recunoaște în democrație un instrument adecvat pentru a favoriza exercitarea corectă a autorității. În același timp, avertizează împotriva oricărei pretenții de a întemeia dreptul pe interes sau pe forță, amintind că o ordine internațională reglementată după folosul celor mai puternici expune popoarele mai slabe la oprimare și subminează din rădăcină încrederea dintre națiuni. În sfârșit, identifică în dezechilibrele economice profunde dintre țări unul dintre factorii care alimentează conflictele.<sup>[26]</sup> În epoca noastră, marcată de noi forme de putere globală și de inegalități crescânde, rămân deosebit de semnificative trei principii: exigența ca dreptul să prevaleze asupra interesului, conștiința că disparitățile economice sunt teren fertil pentru tensiuni și violență și valoarea unui ȧesut asociativ capabil să medieze între individ și stat. Acestea continuă să ofere Doctrinei sociale criterii importante pentru a interpreta dinamicile globalizării și pentru a promova o ordine internațională mai dreaptă și mai pașnică.

### *Anii Conciliului Vatican II*

33. Cu sfântul Ioan al XXIII-lea se deschide o nouă etapă a Magisteriului social, marcată de o atenție mai explicită față de dimensiunea mondială a chestiunilor sociale și față de limbajul drepturilor. În *Mater et magistra* prezintă credința creștină ca pe o lumină capabilă să unească cerul și pământul, amintind că Biserica, deși are ca misiune principală sfințirea și vestirea bunurilor veșnice, nu neglijează din această pricină necesitățile concrete ale vieții cotidiene a persoanelor, ci se interesează de orice autentic

bine uman.<sup>[27]</sup> Pornind de la această viziune unitară asupra ființei umane, subliniază că viața socială cere un echilibru între inițiativa cetățenilor și a grupurilor, chemate să se autoorganizeze și să colaboreze, și acțiunea statului, care trebuie să coordoneze și să susțină fără a înăbuși libertatea și responsabilitatea subiecților; de aceea, acordă atenție justei remunerări a muncii, participării lucrătorilor și disparităților crescânde dintre țări. Puțini ani mai târziu, prin *Pacem in terris*, adresându-se pentru prima dată nu doar credincioșilor, ci tuturor oamenilor de bunăvoință, sfântul Ioan al XXIII-lea leagă în mod organic demnitatea persoanei de recunoașterea drepturilor și a îndatoririlor fundamentale și propune o ordine a conviețuirii — și pe plan internațional — întemeiată pe adevăr, dreptate, iubire și libertate.<sup>[28]</sup> În epoca noastră, marcată de conflicte generalizate și de noi forme de interdependență globală, rămân deosebit de semnificative amploarea universală a chemării sale, referirea la drepturile omului ca limbaj comun și convingerea că o pace durabilă are nevoie de instituții și de relații între popoare inspirate de demnitatea fiecărei persoane.

**34.** Conciliul Vatican II a marcat un punct de cotitură în felul în care Biserica se înțelege pe sine în lumea contemporană. În Constituția pastorală *Gaudium et spes* ne-a înfățișat imaginea unei Biserici apropiate de omenire, angajate față de lume și dedicate unei reflecții care nu pornește de la scheme abstracte, ci de la realitatea concretă a situațiilor istorice. Textul abordează marile chestiuni ale căsătoriei și ale familiei, ale vieții economice și sociale, ale comunității politice, ale războiului și ale păcii, insistând asupra faptului că structurile economice și instituționale sunt drepte numai în măsura în care slujesc dezvoltării integrale a persoanei și favorizează participarea responsabilă a tuturor.<sup>[29]</sup> Importanța acestui document conciliar pentru Doctrina socială a Bisericii stă nu numai în faptul de a fi deschis perspective de reflecție tematică, ci și în acela de a fi oferit o metodă de discernământ care îndeamnă la interpretarea transformărilor istorice cu o privire evanghelică și cu competență umană. Acest stil arată că dialogul cu lumea nu este pentru

Biserică o opțiune tactică, ci o formă concretă a misiunii sale, pentru că Evanghelia, asemenea aluatului, poate transforma dinăuntru structurile conviețuirii și poate deschide căi spre o umanitate mai deplină. În acest orizont se înscrie și Declarația Dignitatis humanae, în care Conciliul recunoaște că libertatea religioasă este un drept fundamental înrădăcinat în demnitatea persoanei, care trebuie garantat de ordinea juridică pentru ca nimeni să nu fie constrâns să acționeze împotriva conștiinței sale și nici împiedicat să caute și să mărturisească adevărul în particular și în public.<sup>[30]</sup> Acest principiu, de mare însemnătate pentru timpul nostru, continuă să ofere Doctrinei sociale criterii decisive pentru ocrotirea persoanei și pentru construirea unor societăți pluraliste și pașnice.

35. În Pontificatul sfântului Paul al VI-lea se naște o concepție despre pace care nu se reduce la absența războiului, ci se concretizează în drumul către o dezvoltare umană integrală. În *Populorum progressio*, descrie dezvoltarea ca trecere de la condiții de viață mai puțin umane la condiții mai umane și o înțelege ca pe un proces care îi privește pe „toți oamenii și omul întreg”,<sup>[31]</sup> adică toate dimensiunile persoanei și toate popoarele, fără excepție. Pe această bază, Paul al VI-lea poate afirma că o dezvoltare astfel concepută este, în realitate, „noul nume al păcii”,<sup>[32]</sup> pentru că are drept obiectiv să înlăture rădăcinile nedreptății și ale conflictului și să deschidă spații pentru o viață mai demnă pentru toți. Și înființarea Comisiei Pontificale *Iustitia et Pax* trebuie interpretată în acest sens, ca o încercare de a da o formă stabilă, la nivel eclezial și internațional, acestei intuiții, menținând vie conștiința prăpastiei crescânde dintre țările bogate și țările sărace și a necesității unor politici care să promoveze condiții de viață cu adevărat mai umane pentru toți.

36. Prin *Octogesima adveniens*, scrisă cu ocazia celei de-a 80-a aniversări a *Rerum novarum*, Paul al VI-lea transpune această perspectivă în societatea postindustrială, marcată de transformări urbane, de noi forme de sărăcie, de schimbări în lumea muncii și

de rapide schimbări culturale care pun sub semnul întrebării viitorul persoanelor și al comunităților. Pentru Paul al VI-lea, Evanghelia, deși a fost vestită, scrisă și trăită într-un context istorico-cultural foarte diferit de al nostru, nu este un mesaj „depășit”, ci o viziune asupra persoanei umane, asupra relațiilor, asupra autorității și asupra binelui comun, capabilă să orienteze și astăzi deciziile economice, politice și culturale.<sup>[33]</sup> Cu alte cuvinte, Evanghelia rămâne actuală pentru că oferă criteriile pentru a recunoaște ceea ce umanizează sau dezumanizează, ceea ce eliberează sau oprimă, în situații mereu noi. Pentru Doctrina socială a Bisericii, moștenirea cea mai exigentă a lui Paul al VI-lea este tocmai aceasta: atâta vreme cât în lume vor exista popoare excluse de la o dezvoltare demnă de ființa umană, comunitatea creștină nu se va putea mulțumi să proclame pacea în abstract, ci va trebui să lase Evanghelia să judece, pornind de la cei care rămân la margine, acele structuri economice și politice care, după cum avea să amintească Ioan Paul al II-lea, pot deveni autentice „structuri de păcat”,<sup>[34]</sup> pentru ca nicio persoană și niciun popor să nu fie tratat ca fiind de prisos în procesele de dezvoltare.

### *Magisteriul recent*

37. Rodnicul Magisteriu social al sfântului Ioan Paul al II-lea se situează la răscrucea dintre criza marilor sisteme ideologice ale secolului al XX-lea și începutul globalizării economice. În Enciclica *Laborem exercens*, scrisă la nouăzeci de ani după publicarea *Rerum novarum*, se deschide o nouă cale de reflecție asupra muncii. Salariul drept este prezentat în ea ca o probă concretă a echității întregului sistem socio-economic, întrucât arată dacă lucrătorul este tratat ca persoană sau ca un simplu cost de producție.<sup>[35]</sup> Munca nu este privită doar ca o problemă care trebuie gestionată sau ca un mijloc de a obține venituri, ci ca un bine fundamental pentru persoană, principiu al activității economice și cheie a întregii chestiuni sociale. În ea, ființa umană își pune în joc libertatea, creativitatea și capacitatea de a coopera, contribuind la ridicarea culturală și morală a

societății. <sup>[36]</sup> Având în vedere aceasta, diferitele forme de precaritate, fragmentarea parcursurilor profesionale și automatizarea nu pot fi evaluate numai în termeni de eficiență, ci pornind de la demnitatea lucrătorului, de la dreptul la o remunerare suficientă și de la posibilitatea efectivă de a participa la viața socială.

**38.** La a 20-a aniversare a *Populorum progressio*, prin Enciclica *Sollicitudo rei socialis*, Ioan Paul al II-lea revine asupra plăgii subdezvoltării și recunoaște eșecul multor încercări de a reduce rămânerea în urmă economică a popoarelor sărace și de a însoți industrializarea lor, constatând persistența și, uneori, lărgirea prăpastiei dintre Nordul și Sudul lumii. <sup>[37]</sup> Denunță, în plus, mecanismele economice, financiare și comerciale care, gestionate de țările cele mai puternice, favorizează structural interesele acestora și sufocă economiile mai slabe, și cere ca ele să fie supuse și unei judecăți etice riguroase, nu doar tehnice. <sup>[38]</sup> În acest context, solidaritatea este înțeleasă ca o coresponsabilitate concretă între persoane, popoare și națiuni, o formă de prietenie socială sau de caritate politică orientată către „civilizația iubirii” invocată de Paul al VI-lea. <sup>[39]</sup>

**39.** La centenarul *Rerum novarum*, Enciclica *Centesimus annus* oferă, în sfârșit, o reflecție asupra prăbușirii sistemului sovietic și asupra consolidării democrației și a economiei de piață. Sfântul Ioan Paul al II-lea reia mesajul lui Pius al XII-lea potrivit căruia Biserica poate prețui democrația în măsura în care aceasta garantează participarea efectivă a cetățenilor, permite alegerea și înlocuirea pașnică a guvernanților și împiedică monopolizarea puterii de către elite restrânse, mânate de interese particulare sau ideologice. <sup>[40]</sup> În același fel, recunoaște potențialul pozitiv al pieței și al inițiativei private numai dacă acestea rămân subordonate legii morale și călăuzite de principiul solidarității, fără a-i sacrifica pe cei mai slabi de dragul logicii profitului. <sup>[41]</sup> Pentru Doctrina socială a Bisericii, aceasta înseamnă o moștenire de o actualitate deosebită: afirmarea legăturii dintre demnitatea muncii, solidaritatea dintre popoare și

evaluarea critică a democrației și a economiei de piață continuă să ofere criterii pentru a judeca noile forme de exploatare, de excludere și de criză a reprezentării politice.

40. Papa Benedict al XVI-lea, în Enciclica sa socială *Caritas in veritate*, a voit să reia și să aprofundeze conceptul de dezvoltare prezentat în *Populorum progressio*, reinterpretându-l în contextul globalizării. Amintește că această dezvoltare ar trebui să se traducă în „o creștere reală, care să poată fi extinsă la toți și susținută în mod concret”,<sup>[42]</sup> adică într-un progres economic cu adevărat incluziv și respectuos față de limitele creației. Constată, totuși, că în țările bogate apar noi categorii de săraci și se înmulțesc forme inedite de excludere, în timp ce în regiunile cele mai sărace grupuri restrânse trăiesc într-o bunăstare consumistă care coexistă cu situații de mizerie dezumanizantă.<sup>[43]</sup> Observă, în plus, că noul sistem economico-financiar mondial, caracterizat printr-o mare mobilitate a capitalurilor și a mijloacelor de producție, a redus puterea politică a statelor și capacitatea lor de a orienta procesele economice.<sup>[44]</sup> De aceea reafirmă că activitatea economică nu poate pretinde să rezolve problemele sociale pur și simplu extinzând logica pieței, ci trebuie să fie orientată spre binele comun, față de care comunitatea politică are o responsabilitate proprie și de neînlocuit.<sup>[45]</sup>

41. În centrul acestei reinterpretări, Benedict al XVI-lea așază caritatea, afirmând că aceasta „este calea principală a Doctrinei sociale a Bisericii”,<sup>[46]</sup> cu condiția să fie unită cu adevărul; și observă cu îngrijorare că tocmai în domeniile social, juridic, politic și economic se tinde să i se declare irelevanța morală. Noutatea contribuției sale stă în a arăta că dezvoltarea, dreptatea, instituțiile și piața nu sunt realități neutre, ci spații în care caritatea în adevăr trebuie să ia formă istorică. În prezent — marcat de inegalități crescânde, de presiunea piețelor financiare, de criza de mediu și de neîncrederea în politică —, această învățătură rămâne valabilă pentru că cere să judecăm fiecare model de dezvoltare după capacitatea lui

de a fi incluziv și sustenabil, să recompunem relația dintre economie și politică în jurul binelui comun și să recunoaștem carității un rol critic și generator în viața publică.

42. Magisteriul social al Papei Francisc se dezvoltă în linia lui *Gaudium et spes*, care îndeamnă să contemplăm istoria pornind de la rănilor și de la speranțele persoanelor și să le punem în dialog cu Evanghelia. Această orientare se vedește cu o claritate deosebită în *Evanghelii gaudium*, unde se afirmă că vestirea creștină are o dimensiune socială intrinsecă și se face referire la o Biserică în stare să asculte strigătul săracilor, al migranților și al victimelor noilor forme de sclavie. În această perspectivă se înscrie și insistența lui Francisc asupra unei Biserici sinodale, o Biserică în care se „merge împreună”, care caută să citească semnele timpurilor în lumina Evangheliei și se lasă evanghelizată de cei săraci cu care împărtășește istoria. [47]

43. În *Laudato si'*, Francisc oferă cea dintâi mare analiză sistematică a crizei de mediu într-o Enciclică socială, arătând că nu este vorba despre o chestiune sectorială, ci despre aspectul ecologic al crizei socio-economice contemporane. Propunerea sa de „ecologie integrală” unește grija față de Casa comună și opțiunea preferențială față de cei săraci și afirmă cu hotărâre că „atât strigătul pământului, cât și strigătul săracilor” [48] nu pot fi despărțite. În acest sens, redobândesc un rol central destinația universală a bunurilor, critica unei paradigme tehnocratice care pretinde să reducă totul la un obiect de dominare, apărarea muncii umane amenințate de logica rebutului, exigența unei dreptăți între generații și chemarea la un dialog autentic între politică și economie, pentru ca niciuna dintre cele două să nu se închidă în propria autoreferențialitate.

44. În fața dezintegrării țesutului social, a „războiului mondial pe bucați”, a globalizării individualiste și a consecințelor pandemiei asupra legăturilor comunitare, Francisc relansează în *Fratelli tutti*

visul unei omeniri capabile să opteze pentru prietenia socială și pentru fraternitatea universală. Propune cultura întâlnirii, o „politică mai bună” în stare să caute binele comun, căi de reconciliere și o lume care să garanteze „pământ, locuință și muncă pentru toți”. [49] Prin Dilexit nos, în sfârșit, arată că aceste mari angajamente sociale nu pot fi despărțite de relația personală cu Cristos: întorcându-se la Cuvântul lui Dumnezeu, amintește că răspunsul cel mai autentic la iubirea Inimii lui Isus este iubirea concretă față de frați și afirmă că „nu există un gest mai mare pe care să I-l putem oferi pentru a întoarce iubire pentru iubire”. [50]

### *O lectură a istoriei în lumina credinței*

45. Contemplând acest parcurs în ansamblul său, se înțelege că Doctrina socială a Bisericii nu este rodul unui proiect elaborat la birou, ci rezultatul unui proces răbdător, în care fiecare Pontif — împreună cu Conciliul Vatican II — a adus o contribuție originală în lumina „noilor chestiuni” ale timpului său. Fiecare, asumându-și provocările epocii sale și interpretând schimbările istorice în lumina Evangheliei, a scos în evidență aspecte diferite ale unui patrimoniu unic: demnitatea persoanei, valoarea muncii, destinația universală a bunurilor, solidaritatea și subsidiaritatea, grija față de creație, rolul central al păcii și al fraternității. Rezultatul este o dezvoltare armonioasă, deși nu întotdeauna liniară, marcată de accente diferite, de aprofundări progresive și, uneori, de schimbări de perspectivă care nu rup cu ceea ce a fost înainte, ci fac să se maturizeze implicațiile acestuia. Dacă astăzi putem vorbi despre un corpus de principii și de criterii împărtășite, este pentru că această lectură a istoriei în lumina credinței nu s-a întrerupt niciodată și a știut să se lase interpellată de întrebările fiecărei generații. Către acest nucleu fundamental — marile principii ale Doctrinei sociale care orientează discernământul credincioșilor în viața personală și publică — doresc acum să îndrept atenția, pentru a-i surprinde mai bine coerența internă și forța generatoare pentru timpul nostru.

*Înapoi la cuprins*

## CAPITOLUL AL DOILEA

### FUNDAMENTELE ȘI PRINCIPIILE DOCTRINEI SOCIALE A BISERICII

---

46. Doctrina socială a Bisericii este o realitate vie, în dialog cu istoria, cu culturile și cu științele și, în același timp, păstrează un nucleu de adevăr care nu apune. De aceea poate fi considerată o formă de înțelepciune capabilă să orienteze și astăzi viața personală și socială a credincioșilor. În acest al doilea capitol aș dori să mă opresc asupra unor fundamente și principii ale Doctrinei sociale care ajută la citirea „noilor chestiuni” ale timpului nostru în lumina demnității fundamentale a persoanei umane. Cred că astăzi, pentru a proteja persoana umană în era inteligenței artificiale, trebuie să reflectăm din nou asupra binelui comun, a destinației universale a bunurilor, a subsidiarității și a dreptății sociale. Sunt convins că relația armonioasă dintre aceste principii cere ca ele să fie analizate împreună, pentru a se evidenția cu claritate felul în care se reclamă și se luminează reciproc.

47. Propunând aceste reflecții, doresc mai ales să îi ajut pe credincioșii laici și pe toate femeile și pe toți bărbații de bunăvoință să redescopere propria misiune de a face prezente în viața de zi cu zi — în relațiile de familie, în muncă și în participarea socială — principiile

pe care le voi indica, lăsându-se însuflețiți de intenția de a întrupa iubirea lui Dumnezeu în țesătura concretă a istoriei. În același timp, aş dori să încurajez academiile și universitățile să revitalizeze aceste principii, regândindu-le în așa fel încât să se adapteze timpurilor actuale și să fie eficiente pentru a înfrunța revoluția digitală. În acest fel, cercetarea teologică și filosofică va putea să aprofundeze și să susțină drumul pastoral al Bisericii, contribuind la misiunea Magisteriului de a lumina conștiința credincioșilor și de a orienta angajarea lor pentru a face mai dreaptă și mai frățească viața societăților noastre.

### *Fundamentele Doctrinei sociale*

#### *Ființa umană, chip al Dumnezeului trinitar*

48. Doctrina socială a Bisericii ne conduce în însăși inima credinței noastre: misterul Dumnezeului celui viu, revelat în Isus Cristos ca o comuniune de persoane; Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt: iubire în relație, care Se dăruiește reciproc și Se comunică lumii.<sup>[51]</sup> După cum amintește Conciliul, ființa umană este chemată la comuniunea cu Dumnezeu și „nu se poate găsi deplin pe sine decât prin dăruirea dezinteresată de sine”;<sup>[52]</sup> vocația ei cea mai profundă este aceea de a intra în mișcarea trinitară a iubirii primite și împărtășite.

49. Dacă misterul lui Dumnezeu-Iubire este izvorul Doctrinei sociale, chipul ei cel mai concret îl contemplăm în Isus Cristos, Cuvântul întrupat. Făcându-Se om, Fiul lui Dumnezeu intră în istorie și în trupul nostru, aducându-ne iubirea care Îl unește cu Tatăl și cu Duhul Sfânt. „Numai în misterul Cuvântului întrupat se luminează cu adevărat misterul omului”,<sup>[53]</sup> pentru că umanitatea Sa este pe deplin liberă, deschisă celorlalți, capabilă să construiască relații solidare și prețioase și dăruită până la darul total de Sine. Cine crede în El este implicat în marea lucrare de înnoire inaugurată

de misterul pătimirii, al morții și al învierii Sale și cooperează la edificarea împărăției lui Dumnezeu, învățând să primească pe orice femeie ca soră și pe orice bărbat ca frate, fii ai aceluiași Tată. Astfel, atât vestirea, cât și experiența creștină, călăuzite de acțiunea Duhului Sfânt, tind să genereze în lume consecințe sociale. [54]

50. În centrul viziunii creștine despre ființa umană se află marea afirmație potrivit căreia bărbatul și femeia sunt creați „după chipul și asemănarea” (cf. Gen 1,26-27) Dumnezeului trinitar. Fiecare persoană, făcută în mod constitutiv pentru relație, este gândită și voită de Dumnezeu pentru a intra într-o istorie de comuniune cu El, cu ceilalți și cu creația. Demnitatea ei nu depinde de capacitățile pe care le are, de bogății sau de rolul pe care îl îndeplinește, nici de deciziile drepte sau greșite pe care le ia, ci este un dar care o precedă și o depășește, dat de Dumnezeu ca expresie a iubirii Sale care nu dă greș niciodată. De aceea, persoana umană rămâne mereu „calea cea dintâi și fundamentală a Bisericii” [55] și inima oricărei căi autentice de dezvoltare umană integrală. [56]

### *Demnitatea egală a tuturor ființelor umane*

51. Sfântul Ioan Paul al II-lea afirma că „simțul acut al demnității persoanei umane și al unicității ei, ca și al respectului datorat demersului conștiinței, constituie cu siguranță o achiziție pozitivă a culturii moderne”. [57] Această afirmație merge pe urmele deja trasate de Conciliul Vatican II, care constatare o creștere a conștiinței demnității preînalte a fiecărei persoane, a valorii ei superioare lucrurilor și a drepturilor și îndatoririlor ei universale și inviolabile. [58] Este important să veghem pentru ca această creștere a conștiinței demnității umane să nu fie întunecată sub presiunea unor noi ideologii sau a unor interese de mare putere în lumea de astăzi. Dintre aceste ideologii, o consider deosebit de insidioasă pe aceea care sugerează că fiecare persoană ar trebui să își câștige sau

să își justifice propria valoare, până într-acolo încât să li se atribuie o valoare mai mare celor care sunt mai eficienți și mai productivi. Într-o asemenea perspectivă, persoana ajunge să fie redusă la un mijloc pentru obținerea de rezultate, la o resursă care să fie folosită și exploatată, și nu este recunoscută ca scop în sine, niciodată instrumentalizabilă. Însă valoarea persoanei nu depinde de ceea ce realizează sau produce; există drepturi care le revin tuturor prin simplul fapt că sunt persoane. Nicio putere omenească nu le poate nega în mod legitim și nici nu le poate limita în mod arbitrar. [59]

52. Când vorbim despre demnitate, nu folosim întotdeauna cuvântul în același fel; uneori ne referim la demnitatea morală, adică la modul în care persoana își orientează propriile decizii și propriul mod de a acționa; alteori ne gândim la demnitatea socială, adică la condițiile de viață ale persoanei și la respectul concret care îi este recunoscut de societate; în alte cazuri indicăm demnitatea existențială, care face aluzie la modul în care o persoană percepe valoarea sa și a propriei vieți. Aceste dimensiuni ale demnității pot crește sau pot scădea. Dar dincolo de aceste semnificații există un nivel mai profund, cel mai important, care constă în demnitatea ontologică. Este demnitatea care aparține oricărei ființe umane pur și simplu prin faptul că există, prin faptul de a fi fost voită, creată și iubită de Dumnezeu; [60] niciun păcat, niciun eșec, nicio umilire, nicio excludere nu poate atinge valoarea profundă a unei vieți omenești pe care El a voit-o și a chemat-o la ființă. [61]

53. Așadar, demnitatea fundamentală a fiecărei persoane nu se dobândește, nu trebuie câștigată și nici nu are nevoie să fie demonstrată. Recenta Declarație Dignitas infinita a oferit o sinteză a convingerilor Bisericii pe această temă: „Fiecărei persoane umane îi revine o demnitate infinită, întemeiată în mod inalienabil în însăși ființa sa, dincolo de orice împrejurare și în orice stare sau situație s-ar afla”, [62] adică întotdeauna și în chip inevitabil. Această demnitate a oricărei ființe umane poate fi numită infinită, după cum a spus

sfântul Ioan Paul al II-lea, <sup>[63]</sup> din două motive: pentru că este infinită iubirea lui Dumnezeu care o cheamă la prietenia cu El și pentru că este absolut necondiționată, în sensul că, chiar căutând la nesfârșit, nu se va găsi niciodată nimic care să o poată suprima sau nega.

### *Valoarea foarte înaltă a drepturilor omului*

54. Biserica recunoaște cu gratitudine că „mișcarea către identificarea și proclamarea drepturilor omului este unul dintre cele mai însemnate eforturi de a răspunde în mod eficace exigențelor de neînlăturat ale demnității umane”. <sup>[64]</sup> Și, după cum a afirmat sfântul Ioan Paul al II-lea, Declarația Universală a Drepturilor Omului, proclamată de Națiunile Unite la 10 decembrie 1948, rămâne și în zilele noastre una dintre cele mai înalte expresii ale conștiinței umane. <sup>[65]</sup> Ea este „o piatră de hotar pe drumul progresului moral al omenirii”. <sup>[66]</sup> De aceea, în perspectiva creștină, drepturile omului nu sunt o adăugire exterioară persoanei, ci o traducere istorică a demnității sale intrinseci, pe care comunitatea internațională este chemată să o apere și să o promoveze.

55. Drepturile omului sunt inviolabile, pentru că sunt „inerente persoanei umane și demnității sale”. <sup>[67]</sup> În consecință, ele sunt universale și inalienabile. <sup>[68]</sup> Tocmai pentru că se întemeiază pe demnitatea comună a fiecărui bărbat și a fiecărei femei, aceste drepturi comportă consecințe practice și efecte juridice, pentru că „ar fi zadarnic să proclamăm drepturi, dacă în același timp nu s-ar pune în practică tot ceea ce este necesar pentru a asigura datoria de a le respecta, de către toți, pretutindeni și pentru toți”. <sup>[69]</sup> Între acestea, cel dintâi drept al omului este dreptul la viață, de la concepere până la sfârșitul ei natural, <sup>[70]</sup> fără de care este imposibil să fie exercitat oricare alt drept. Când acest drept fundamental este negat — cum se întâmplă cu avortul provocat, cu uciderea celor nevinovați și cu eutanasia — ne aflăm în fața unor decizii pe care Biserica le judecă drept grav ilicite. <sup>[71]</sup>

56. Privind la timpul nostru, nu putem ignora faptul că apărarea drepturilor omului este astăzi expusă la două riscuri deosebit de grave. Primul este acela al unei declarații pur formale, în timp ce, odată cu progresul tehnologic, înaintează, în chip disimulat sau evident, violări ale demnității umane. Al doilea, care în realitate se află la baza celui dintâi, este acela de a nu putea recunoaște fundamentul universalității lor, pentru că s-a renunțat la „căutarea fundamentelor celor mai solide care stau în spatele opțiunilor noastre și, de asemenea, al legilor noastre”.<sup>[72]</sup> Papa Francisc îndemna să nu fie subestimată această din urmă problemă. Amintea că, atunci când rațiunea se lasă interogată cu seriozitate asupra naturii umane, este capabilă să descopere valori aplicabile tuturor, pentru că derivă din ea. Dacă această muncă de căutare ar fi abandonată, s-ar putea întâmpla ca drepturi considerate astăzi intangibile să ajungă în viitor să fie puse sub semnul întrebării sau negate de cei care dețin puterea, poate după ce au obținut un consens doar aparent din partea unor populații îngrozite sau manipulate.<sup>[73]</sup>

57. Împreună cu o mai mare conștiință a valorii fiecărei persoane umane și a drepturilor sale, a crescut și recunoașterea drepturilor minorităților. Totuși, mai este încă mult drum de parcurs pentru ca drepturile unei mari părți, de exemplu cele ale femeilor, să fie cu adevărat garantate în toată lumea. Este o realitate faptul că „de două ori sărace sunt femeile care suferă situații de excludere, de maltratare și de violență, pentru că adeseori se găsesc cu mai puține posibilități de a-și apăra drepturile”.<sup>[74]</sup> Prin urmare, nu este suficient să afirmăm în cuvinte că bărbații și femeile au aceeași demnitate și aceleași drepturi; este necesar ca acest lucru să se traducă în decizii concrete, în legi, în accesul la muncă, la instruire, la responsabilitățile sociale și politice, în modul în care societatea ascultă și prețuiește aportul femeilor. Cât timp va exista această disparitate, nu vom putea spune că societatea recunoaște cu adevărat și în profunzime că femeile au aceeași demnitate ca bărbații.

58. Persoanele concrete sunt cele care contează, fiecare dintre ele și familiile lor. Mișcările sociale, marile proclamații politice în favoarea poporului și ideologiile comunitare nu folosesc la nimic dacă nu sunt orientate spre promovarea persoanelor — bărbați și femei — cu drepturile lor inalienabile. Tot astfel, nu este de ajuns să exaltăm libertatea individuală sau inițiativa privată, dacă pe urmă se acceptă ca o mulțime de persoane să continue să trăiască fără o muncă demnă, fără ocrotiri și fără acces la bunurile fundamentale.

### *Principiile Doctrinei sociale*

#### *Principiul binelui comun*

59. A recunoaște că fiecare femeie și fiecare bărbat posedă o demnitate inalienabilă și drepturi pe care nicio putere omenească nu le poate vătăma sau elimina cere să configurăm modul în care trăim împreună, deciziile noastre economice și politice, chipul concret al orașelor noastre. De aici se naște cel dintâi mare principiu al Doctrinei sociale la care doresc să mă refer: binele comun. Îl putem descrie drept forma socială a demnității care îi este recunoscută fiecăruia. Când Benedict al XVI-lea a făcut aluzie la valorile nenegociabile pe care Biserica trebuie să le apere mereu, a inclus între acestea „promovarea binelui comun”.<sup>[75]</sup> Pentru un creștin, într-adevăr, a ieși din lumea mică a propriilor interese și a se angaja pentru binele comun — în limitele propriilor posibilități — este o valoare nenegociabilă, așa cum este și promovarea vieții.

60. Conciliul Vatican II a afirmat că binele comun constă în „ansamblul condițiilor de viață socială care permit grupurilor și indivizilor să-și atingă mai deplin și mai ușor perfecțiunea”.<sup>[76]</sup> Această definiție ne oferă o primă orientare prețioasă, pentru că binele comun nu poate fi redus la o simplă listă de condiții sau de instituții. Nu coincide cu suma meritelor indivizilor, nici cu unirea intereselor

lor particulare; este un bine mai mare, care aparține tuturor și pe care numai împreună îl putem construi, spori și ocroti. Putem spune că acțiunea socială își atinge plinătatea atunci când tinde spre acest bine împărtășit, așa cum acțiunea morală a persoanei își află împlinirea în alegerea binelui adevărat. [77]

**61.** În acest sens, putem afirma că „întregul este mai mult decât părțile” [78] și că tocmai de aceea „simpla sumă a intereselor individuale nu este capabilă să genereze o lume mai bună pentru întreaga omenire”. [79] Este o iluzie să credem că este de ajuns să ne căutăm propriul progres pentru a contribui la binele tuturor, fără a fi nevoie să ne preocupăm cu adevărat de ceilalți. Această viziune ignoră valoarea proprie și specifică a binelui comun; acesta este rodul „interdependenței” [80] care dă naștere unei rețele de bine social ce se răspândește și are efect asupra persoanelor. Binele comun este un plus, rezultat al interacțiunii și al influenței reciproce care unește diferite acțiuni, inițiative, eforturi și decizii. Dacă s-ar aduna pur și simplu bunurile individuale, nu s-ar putea explica existența acestui plus care le depășește și, în același timp, le îmbogățește.

**62.** Căutarea binelui comun este ceea ce dă viață unui popor, înțeles nu ca o simplă sumă de indivizi, ci ca o realitate vie în care persoanele învață să se recunoască legate unele de altele și coresponsabile de \*res publica\*. În acest sens, fiecare persoană contribuie la construirea propriului popor prin „o muncă lentă și anevoioasă care cere voința de a se integra și de a învăța să o facă, până la dezvoltarea cultură a întâlnirii într-o armonie pluriformă”. [81] A lucra împreună pentru binele tuturor înseamnă a avea un proiect împărtășit. Este evident că între diferitele persoane există multe deosebiri ideologice și pragmatice, există varietate de interese și contraste frecvente, dar aceasta nu înseamnă că ar fi imposibil un proces de dialog pentru a configura o bază de consens care să îngăduie constituirea unui proiect pentru toți și mersul împreună.

63. Îi revine statului să garanteze coeziunea, unitatea și o justă organizare a societății civile, pentru ca binele comun să poată fi cu adevărat urmărit cu contribuția tuturor. Aceasta înseamnă, în concret, că puterea publică are delicata misiune de „a armoniza cu dreptate”<sup>[82]</sup> diferitele interese aflate în joc, căutând echilibrul între bunurile particulare și bunurile de ansamblu, fără a-i lăsa în urmă pe cei mai slabi. Când politica renunță la o viziune pe termen lung și se reduce la calcule pe termen scurt sau la polarizări sterile, discursurile despre binele comun își pierd credibilitatea și, în același timp, cresc inegalitățile și fracturile sociale.

64. Acest lucru este valabil și pentru politica internațională. În timp ce distanțele dintre popoare sporesc, își fac loc logici de înfruntare și de agresivitate, iar dificilul parcurs către o lume mai unită și mai frățească suferă noi și dureroase piedici. În acest cadru, a vorbi despre un drum împărțășit către o dezvoltare mai dreaptă pentru întreaga familie umană „sună a delir”.<sup>[83]</sup> Dar nu putem pierde speranța. Îi invit pe toți să se gândească la forme de cooperare și la instituții internaționale mai eficiente, capabile să îngrijească binele comun global fără a anula legitima pluralitate a popoarelor și a statelor. Într-adevăr, promovarea binelui comun nu poate fi niciodată despărțită de respectarea dreptului popoarelor de a exista, de a-și păstra propria identitate și de a contribui cu propria originalitate la familia națiunilor.<sup>[84]</sup> Orice încercare sau plan de a elimina sau subjugă o națiune este grav imoral și, prin urmare, inacceptabil.

### *Principiul destinației universale a bunurilor*

65. „Între multiplele implicații ale binelui comun, dobândește o relevanță imediată principiul destinației universale a bunurilor”.<sup>[85]</sup> Acest principiu ne amintește mai ales că bunurile pământului — solul, apa, aerul și resursele naturale — au fost date de Dumnezeu întregii familii umane pentru a susține viața tuturor, astăzi și în generațiile

viitoare, și că fiecare persoană are un drept original la folosirea acestor bunuri. Sfântul Ioan Paul al II-lea amintea că „Dumnezeu a dat pământul întregului neam omenesc pentru ca el să îi susțină pe toți locuitorii săi, fără a exclude pe nimeni și fără a privilegia pe nimeni”.<sup>[86]</sup> În consecință, „nu este conform cu planul lui Dumnezeu să folosim acest dar în așa fel încât binefacerile lui să îi favorizeze doar pe câțiva”.<sup>[87]</sup> Astăzi suntem chemați să recunoaștem că această destinație universală nu se referă doar la bunurile materiale, ci și la bunurile imateriale și culturale.

66. Există un drept la proprietatea privată care are sensul și funcția sa proprie, dar mereu subordonat destinației universale a bunurilor. După sfântul Ioan Paul al II-lea, această subordonare este regula de aur a comportamentului social și „primul principiu al întregii ordini etico-sociale”.<sup>[88]</sup> Tradiția Bisericii a văzut în proprietate un mijloc de a păstra și de a administra bunurile în așa fel încât ele să poată sluji mai bine binele comun. Întrucât „tradiția creștină nu a recunoscut niciodată ca absolut sau intangibil dreptul la proprietatea privată”,<sup>[89]</sup> funcția sa socială nu trebuie să fie considerată o simplă opinie teologică, ci o doctrină certă a Bisericii, prezentă deja în Sfintele Scripturi și la Părinți. De aceea, Papa Francisc a amintit că solidaritatea, trăită în profunzime, înseamnă și „a-i da înapoi săracului ceea ce i se cuvine”.<sup>[90]</sup>

67. Astăzi, între bunurile care sunt destinate în mod universal tuturor, trebuie să includem și noile forme de proprietate: brevete, algoritmi, platforme digitale, infrastructuri tehnologice, date. Într-un context în care bogăția națiunilor depinde tot mai mult de cunoștințe și de tehnologii, atunci când aceste bunuri rămân concentrate în mâinile câtorva, fără forme adecvate de schimb și de acces, se creează un nou dezechilibru care contrazice destinația universală a bunurilor și alimentează prăpastia dintre cei incluși și cei excluși, dintre cei care pot lua parte la revoluția digitală și cei care rămân la margine. În plus, grija față de Casa comună și responsabilitatea față de cei săraci și față

de generațiile viitoare cer ca folosirea bunurilor creației și a noilor posibilități oferite de tehnică să fie reglementată în așa fel încât să respecte mediul și să evite risipa și noile forme de înșelăciune.

### *Principiul subsidiarității*

68. Principiul subsidiarității se naște din aceeași viziune despre persoană care a călăuzit reflecția noastră asupra demnității și a binelui comun. Dacă fiecare femeie și fiecare bărbat sunt chemați să fie protagoniști ai propriei vieți și să participe la construirea societății, atunci și organizarea socială trebuie să respecte și să favorizeze această responsabilitate. Doctrina socială a Bisericii numește „subsidiaritate” principiul potrivit căruia ceea ce pot face persoanele, familiile, comunitățile locale și corpurile intermediare nu trebuie să fie absorbit de instanțe superioare. Instituțiile de nivel superior trebuie să recunoască, să protejeze și să promoveze libertatea și creativitatea nivelurilor inferioare, coordonând aporturile lor pentru ca acestea să coopereze în mod eficace la binele comun.<sup>[91]</sup>

69. Încă de la începuturile Magisteriului social modern, pornind de la Leon al XIII-lea, Biserica a insistat asupra faptului că nici persoana, nici familia nu trebuie să fie absorbite de stat, ci trebuie să acționeze liber, în măsura posibilului, fără a aduce prejudicii binelui comun.<sup>[92]</sup> Sfântul Ioan Paul al II-lea a reluat și a aprofundat această perspectivă, amintind că comunitatea politică este în slujba societății civile și că statul trebuie să vegheze la binele comun, intervenind atunci când este necesar, dar fără a se substitui în mod permanent responsabilității corpurilor intermediare și a entităților sociale.<sup>[93]</sup> Subsidiaritatea nu justifică dezinteresul statului, ci îi orientează acțiunea; intervenția publică este cerută tocmai pentru a îngădui tuturor subiecților sociali să își desfășoare misiunea fără a fi striviți. Îi revine comunității politice să creeze condițiile pentru ca persoanele, familiile, asociațiile și corpurile intermediare să își poată

împlini propria vocație socială, fără a fi înlocuite sau reduse la simpli executanți. [94]

**70.** Acest principiu îndeamnă la depășirea oricărei forme de gestionare paternalistă sau asistențialistă a vieții sociale, promovând un stil de coresponsabilitate: un stat care prețuiește inițiativa cetățenilor și o societate civilă capabilă să genereze legături și să pună în mișcare energii în slujba binelui comun. Într-o logică a subsidiarității, deciziile se iau la nivelul cel mai apropiat cu putință de persoanele implicate, prețuind viața asociativă, astfel încât poporul să nu se găsească în fața unor hotărâri deja luate, ci să poată intra pe drumul construirii lor. Acolo unde familiile, asociațiile, comunitățile locale, realitățile voluntariatului și ale așa-numitului „al treilea sector” sunt recunoscute și susținute, viața socială devine mai apropiată de persoane, serviciile sunt oferite cu o mai mare atenție față de nevoile reale, iar răspunsurile sunt mai creative și mai respectuoase față de demnitatea fiecăruia. [95]

**71.** Principiul subsidiarității este valabil în mod deosebit în contextul revoluției digitale. Aici nivelul superior nu este statul, ci orice mare actor economic și tehnologic care exercită o putere de fapt asupra condițiilor vieții comune. Nivelul care absoarbe competențe, date și capacitate decizională este alcătuit din întreprinderi și platforme, care definesc condițiile de acces, regulile de vizibilitate, formele de relaționare și chiar oportunitățile economice. Subsidiaritatea cere ca aceste procese să nu se impună de sus într-un mod opac și unilateral, ci să fie orientate spre binele comun prin transparență, responsabilitate și forme reale de participare (auditori independente, transparență în algoritmi, acces echitabil la date, instrumente de contestare). [96]

**72.** În acest context, statele și instituțiile supranaționale sunt chemate să garanteze reguli juste și mecanisme de protecție eficace, pentru

ca comunitățile locale, corpurile intermediare, școlile și universitățile, precum și realitățile ecleziale și asociative să poată avea un glas și să contribuie la discernământul deciziilor care au impact asupra vieții persoanelor: munca, accesul la servicii, gestionarea datelor și mediile digitale. În deciziile care privesc fluxurile economice, platformele digitale, gestionarea datelor și algoritmii, nu se poate lăsa ca puțini actori să orienteze singuri procesele, ci este necesar să se construiască forme de cooperare care să respecte diferitele niveluri ale comunității mondiale și să le facă coresponsabile de binele comun. [97]

### *Principiul solidarității*

73. După ce am luat în considerare binele comun și subsidiaritatea, doresc să mă opresc asupra principiului solidarității. Acest principiu se naște din viziunea despre persoană pe care o dă credința; orice ființă umană este creată după chipul lui Dumnezeu și încorporată într-o rețea de relații care o leagă de ceilalți, de popoare și de creație. Sfântul Paul al VI-lea amintea că obligațiile de solidaritate, de dreptate și de caritate sunt înrădăcinate în fraternitatea umană și supranaturală care îi unește pe oameni și pe popoare între ele. [98] Fraternitatea nu este numai o aspirație lăuntrică a celui care crede, ci și o formă socială și politică ce trebuie întrupată în decizii și parcursuri împărtășite. Solidaritatea este, așadar, recunoașterea concretă a faptului că destinul fiecăruia este legat de destinul tuturor; cu adevărat „nimeni nu se mântuiește singur”. [99] Astfel se vedește în mod limpede legătura strânsă dintre subsidiaritate și solidaritate. Când subsidiaritatea nu este însoțită de solidaritate, ajunge să se transforme în simpla apărare a unor interese particulare; când solidaritatea nu este susținută de subsidiaritate, degenerază într-un asistențialism care nu promovează responsabilitatea. [100] Această împletire trimite și la responsabilitatea unei participări autentice; solidaritatea se exprimă atunci când fiecare, personal și împreună cu ceilalți, ia parte la viața comunității — se informează, se asociază, își face auzit propriul glas, contribuie la deciziile și la opțiunile publice

—, asumându-și responsabilități reale pentru ca binele comun să se traducă în luarea unor hotărâri împărtășite.

74. În multe domenii experimentăm deja un fel de „solidaritate de fapt”; viețile noastre sunt împletite, economiile și comunicațiile globale fac ca ceea ce se petrece într-un loc să producă efecte îndepărtate, iar rețelele digitale unesc în timp real persoane și comunități din toate părțile lumii. Totuși, această țesătură de relații nu este încă solidaritate în sens deplin dacă nu devine o hotărâre conștientă. Credința ne invită să citim această realitate ca pe o chemare; nu suntem pur și simplu vecini unii altora, ci suntem încredințați unii altora, pentru ca fiecare să se îngrijească, în măsura posibilului, de viața și de rănilor fratelui și ale surorii. Solidaritatea se naște tocmai atunci când hotărâm să nu rămânem indiferenți față de ceea ce i se întâmplă aproapelui nostru și transformăm legăturile inevitabile — economice, culturale și tehnologice — în parcursuri de schimb, de cooperare și de grijă reciprocă, învățând „a gândi și a acționa în termeni de comunitate”.<sup>[101]</sup>

75. Magisteriul social a insistat asupra faptului că solidaritatea este în același timp un principiu și o virtute. Ca principiu, ea exprimă ordinea obiectivă a relațiilor dintre persoane, grupuri și popoare și face trimitere la conștiința unei interdependențe, prin care binele fiecăruia trece prin binele celorlalți. Ca virtute, ea cere în schimb o „hotărâre fermă și perseverentă”<sup>[102]</sup> de a lucra pentru binele comun, cu o atenție deosebită față de cei mai slabi. Papa Francisc a amintit că solidaritatea este „un mod de a face istorie”<sup>[103]</sup> care construiește popoare, și nu simple mase de indivizi. De aceea, ea implică stiluri de viață sobre și împărtășite, capacitatea de a renunța la beneficii imediate pentru a deschide altora spații de viitor și disponibilitatea de a pune în discuție obiceiuri și privilegii — inclusiv pe acelea legate de consumul digital și de folosirea tehnologiilor — atunci când împiedică pe ceilalți să trăiască în demnitate.

76. Într-o lume marcată de relații tot mai strânse între persoane, comunități și națiuni, solidaritatea dobândește și o dimensiune globală. Benedict al XVI-lea a arătat cu tărie legătura dintre dezvoltare, dreptate și responsabilitate față de generațiile viitoare, amintind că progresul autentic cere o solidaritate intergenerațională<sup>[104]</sup> și o atenție față de legăturile care ne unesc cu mediul natural. Astăzi această responsabilitate se extinde și la infrastructurile digitale și informaționale; asemenea mediului natural, și „ecosistemul digital” poate fi îngrijit sau exploatat, împărțit sau monopolizat. Solidaritatea cere ca deciziile în materie de date, algoritmi, platforme și IA să țină seama nu numai de beneficiul imediat al unora, ci de impactul asupra tuturor popoarelor și asupra generațiilor viitoare.

### *Principiul dreptății sociale*

77. Pentru comunitatea creștină, dreptatea socială este o formă concretă de urmare a lui Isus și de fidelitate față de Evanghelia Sa. În Noul Testament, Isus vestește „săracilor vestea cea bună” (Lc 4,18) și Se identifică cu cei mici, cu bolnavii, cu cei închiși și cu străinii (cf. Mt 25,31-46). Astfel ne învață că dreptatea se naște și se împlinește în fraternitate, pentru că felul în care ne apropiem de cei din urmă și felul în care ne raportăm la ei devin, în concret, măsura relației noastre cu Dumnezeu și cu frații. Dreptatea, totuși, nu privește doar comportamentul indivizilor, ci și modul în care sunt gândite și organizate structurile conviețuirii. În această privință, Conciliul Vatican II amintește că orice instituție este chemată să slujească persoana umană și demnitatea ei.<sup>[105]</sup> Dreptatea socială se recunoaște, așadar, după capacitatea unei ordini sociale, economice și politice de a îngădui tuturor — și îndeosebi celor mai fragili — să trăiască într-un mod cu adevărat uman, fără ca nimeni să rămână în urmă.

78. Magisteriul recent a insistat asupra faptului că dreptatea socială cere o privire al cărei punct de plecare sunt cei din urmă. Sfântul Ioan Paul al II-lea a vorbit despre o opțiune preferențială față de cei săraci<sup>[106]</sup> care trebuie să marcheze deciziile personale și sociale, în timp ce Papa Francisc a denunțat „cultura «rebutului»”<sup>[107]</sup> care provoacă tot mai multe forme noi de excludere. În această perspectivă, dreptatea socială cere să privim persoanele și popoarele pornind de la cei care sunt mai vulnerabili: cei săraci, migranții, refugiații, persoanele strămutate, victimele violenței, persoanele care trăiesc în periferii urbane sau existențiale.

79. Ideea de „dreptate socială” ajută la recunoașterea faptului că nedreptățile nu se nasc numai din decizii greșite ale indivizilor, ci și din structuri, mecanisme, sisteme economice și culturale care produc inegalitate aproape în mod automat. Sfântul Ioan Paul al II-lea a vorbit în acest sens despre structuri de păcat<sup>[108]</sup> care se opun voinței lui Dumnezeu și cer un efort de convertire personală și socială. În această perspectivă, dreptatea nu privește numai distribuirea echitabilă a bunurilor sau îndreptarea nedreptăților prezente, ci dobândește și o dimensiune reparatoare. Ea urmărește să recompună legăturile rupte și să îl reintegreze pe cel care a fost exclus, ținând seama de rănilor provocate de nedreptăți: războaie, colonialism, discriminări rasiale sau de gen, violență împotriva unor popoare întregi și exploatare. Aceasta poate însemna restituirea demnității și a glasului celor care au fost ignorați, favorizarea unor procese de vindecare a memoriei colective, combaterea legilor și a practicilor discriminatorii și susținerea concretă a celor care poartă încă urmările unor nedreptăți suferite în trecut.

80. În vremea noastră, dreptatea socială trebuie să se confrunte și cu mediul creat de tehnologiile digitale. Răspândirea rețelilor globale, a platformelor și a sistemelor de IA schimbă modul de a ne informa, de a comunica și de a avea acces la servicii. Dreptatea cere să fie împiedicată apariția unor forme noi de excludere și de

lipsire de libertate: persoane și popoare cărora li se refuză sau li se îngreunează accesul la tehnologiile de bază, comunități expuse unei supravegheri invazive și grupuri sociale dezavantajate de algoritmi opaci care reproduc prejudecăți și discriminări. O ordine socială dreaptă în era digitală este aceea care garantează tuturor un acces egal la oportunități, îi ocrotește pe cei mai mici și pe cei mai fragili, se opune urii și dezinformării și supune controlului public folosirea datelor și a tehnologiilor, astfel încât criteriul să nu fie doar profitul, ci demnitatea fiecărei persoane și binele popoarelor.

**81.** Un teren de testare decisiv pentru dreptatea socială de astăzi îl reprezintă condiția migrașilor, a refugiașilor și a tuturor celor siliți să se strămute din cauza sărăciei, a violenței, a schimbărilor climatice și a dezastrelor naturale. Felul în care o societate îi tratează arată dacă ideea ei de dreptate este călăuzită de teamă sau de fraternitate. Papa Francisc invita să recunoaștem în migrași nu pur și simplu o problemă de rezolvat, ci „o imagine vie a poporului lui Dumnezeu în mers”;<sup>[109]</sup> persoane cu demnitate, cu resurse și cu vise, care au dreptul de a fi tratate cu respect și care cer prilejul de a putea face parte în mod activ din societățile care le primesc. Dreptatea socială, în acest domeniu, implică cel puțin două angajamente complementare. Pe de o parte, ocrotirea dreptului la speranță al celui care este silit să plece, garantându-i căi sigure și legale, condiții demne de primire și procese reale de integrare. Pe de altă parte, promovarea și a dreptului de a rămâne pe propriul pământ în pace și în siguranță, înfruntând cauzele profunde care obligă la migrație, inclusiv cauzele legate de nedreptățile economice și de criza climatică. Când aceste drepturi sunt respectate, migrațiile pot fi un prilej de întâlnire și de îmbogățire reciprocă între popoare.

## *Dezvoltarea umană integrală*

**82.** În enciclica *Populorum progressio*, sfântul Paul al VI-lea afirmă că dezvoltarea este autentică numai dacă este „integrală”, adică îndreptată spre a „promova toți oamenii și omul întreg”.<sup>[110]</sup> În deceniile următoare, Doctrina socială a Bisericii a reluat și a aprofundat această expresie pentru a indica modul concret în care marile principii — demnitatea, binele comun, destinația universală a bunurilor, subsidiaritatea, solidaritatea și dreptatea socială — se aplică în istorie. Prin „dezvoltare umană integrală” înțelegem un proces în care creșterea persoanelor și a popoarelor cuprinde toate dimensiunile existenței și deschide viitorul și pentru generațiile care vor veni.

**83.** Dezvoltarea, atât pentru persoane, cât și pentru națiuni, este o datorie și, în același timp, un drept; ea cere condiții minime care să îngăduie fiecărei persoane și fiecărui popor să se maturizeze potrivit propriei demnități, fără a fi menținute în dependență sau excluse de la accesul la bunurile necesare. Dezvoltarea este umană atunci când pune în centru persoanele, și nu acumularea de bunuri, și atunci când se referă și la popoare, nu numai la indivizi. Dreptatea cere recunoașterea drepturilor sociale și a drepturilor popoarelor și include responsabilitatea față de cei care vor veni după noi. De aceea nu este umană o dezvoltare care sporește consumul unora cu prețul unor costuri și răni suferite de alții sau care relegă regiuni întregi la roluri subordonate, împiedicându-le să își exprime propriile potențialități.<sup>[111]</sup> Dezvoltarea este integrală atunci când nu se reduce la domeniul economic, ci promovează calitatea vieții în dimensiunile ei spirituale, culturale, morale și relaționale, în respectul față de Casa comună, față de diversitatea popoarelor și față de felurile lor de a trăi.<sup>[112]</sup>

**84.** Ideea de dezvoltare umană integrală își găsește astăzi un criteriu decisiv de verificare în ecologia integrală, devenită o dimensiune

indispensabilă a Doctrinei sociale a Bisericii. Calitatea dezvoltării, de fapt, se măsoară după capacitatea ei de a ține laolaltă, fără a le despărți, dreptatea față de persoane și ocrotirea Casei comune, favorizând condiții de viață demnă, acces la bunurile necesare, relații sociale juste, grija față de creație și atenția față de generațiile viitoare. De aici urmează că nu este adevărat progres ceea ce sporește bunăstarea unora degradând ecosistemele, descărcând costuri asupra comunităților celor mai vulnerabile sau compromițând condițiile de viață ale celor care vor veni după noi.

**85.** Astfel înțeleasă, dezvoltarea umană integrală este orizontul în care trebuie citite transformările vremii noastre, inclusiv cele ale revoluției digitale. Inovațiile tehnologice — între ele și inteligența artificială — nu sunt neutre; ele pot spori participarea și dreptatea sau pot lărgi inegalitățile, controlul și excluderea. De aceea, ele trebuie cercetate cu o întrebare decisivă: contribuie ele cu adevărat la creșterea persoanelor și a popoarelor în umanitate și în fraternitate, în respectul față de Casa comună și față de generațiile viitoare? Aici principiile Doctrinei sociale devin criterii concrete de discernământ în domeniile pe care le vom aborda în capitolele următoare.

### *Un examen pentru Biserică*

**86.** În încheiere, doresc să ating un punct care mă preocupă în mod deosebit. Doctrina socială nu este numai un cuvânt adresat societății; ea este și un examen de conștiință pentru Biserică, casă și școală a comuniunii, chemată mereu să verifice dacă principiile expuse în acest capitol sunt trăite mai întâi de toate înlăuntrul ei. Binele comun, în mediul eclezial, ia chipul unui stil sinodal pentru misiunea în slujba împărășiei. Biserica, într-adevăr, este „subiectul comunitar și istoric al sinodalității și al misiunii”.<sup>[113]</sup> Aceasta cere atenție față de modul de a lua decizii și de a exercita responsabilitatea. Documentul final al Sinodului identifică, între practicile decisive pentru transformarea

misionară, cultura transparenței, responsabilitatea (accountability) și evaluarea. <sup>[114]</sup>

**87.** În această perspectivă, subsidiaritatea devine un criteriu de guvernare și de viață pastorală, care recunoaște și susține responsabilitatea credincioșilor și a corpurilor intermediare ecleziale, prețuind carismele și competențele și evitând orice paternalism care înăbușă libertatea evanghelică. În mod concret, participarea celor botezați la procesele de decizie și coresponsabilitatea în misiune trec prin organisme de participare reale, nu nominale. <sup>[115]</sup>

**88.** Solidaritatea, pentru comunitatea creștină, își are izvorul în misterul lui Cristos și se hrănește din Euharistie. Ea se naște din comuniunea în credință și în sacrameinte: Botezul și Mirul ne unesc în Cristos, pentru ca să fim un singur trup și un singur Duh, o singură inimă și un singur suflet (cf. Ef 4,4; Fap 4,32). Euharistia, sacramentul unității, hrănește apartenența noastră la trupul lui Cristos și ne învață să împărțim cu ceilalți. Diferitele sensibilități prezente în Biserică, convingerile puternice care îl însușeșc pe fiecare, sunt o bogăție dacă rămân ancorate în certitudinea unității ca dar primit și ca datorie de asumat.

**89.** A trăi dreptatea în Biserică înseamnă a vindeca relațiile și structurile ecleziale de acele deformări care generează inegalități, lipsă de claritate și abuzuri. În această privință, ascultarea victimelor abuzurilor spirituale, economice, instituționale, sexuale, de putere și de conștiință este parte integrantă a unui drum de dreptate, care cuprinde recunoașterea prejudiciului, repararea justă și prevenirea. Orice putere este în slujba comuniunii și a misiunii. Orice autoritate este în slujba poporului lui Dumnezeu. Această diaconie se arată nu numai în credința celebrată și trăită în sacrameinte și în adoptarea unui stil sinodal, ci și în împărțirea concretă a bunurilor. Urmând exemplul Bisericii primare, resursele ecleziale sunt chemate să fie cu adevărat

comune, pentru ca între noi să nu fie niciunul care să ducă lipsă (cf. Fap 4,34) și pentru ca administrarea lor să susțină misiunea de a vesti Evanghelia celor mai săraci. Trebuie promovate forme regulate de evaluare a exercitării responsabilităților ministeriale, care să nu fie o judecată asupra persoanelor, ci instrumente de formare și de corectare orientate spre misiune.<sup>[116]</sup> Aceste principii ale Doctrinei sociale se întrupează în viața eclezială în măsura în care suntem deschiși acțiunii Duhului Sfânt. În acest fel, Biserica este în stare să ofere societății un semn credibil: pentru că a căuta împreună binele tuturor, în coresponsabilitate și în fraternitate, nu este o utopie, ci o posibilitate reală.<sup>[117]</sup>

*Înapoi la cuprins*

## CAPITOLUL AL TREILEA

### **TEHNICĂ ȘI DOMINAȚIE MĂREȚIA PERSOANEI UMANE ÎN FAȚA PROMISIUNILOR IA**

---

**90.** După ce am amintit principiile care luminează Doctrina socială, doresc să îndrept privirea către unele provocări care ating modul nostru de a trăi acest timp. Imaginea biblică ce însoțește aceste pagini este cea a unei construcții: pe de o parte, Turnul Babel, unde lucrarea comună este călăuzită de un proiect de dominație care sfârșește prin a dezumaniza (cf. Gen 11,1-9); pe de altă parte, ruinele Ierusalimului, care, odată cu Nehemia, se reconstruiesc bucată cu bucată, ca o lucrare de responsabilitate împărtășită (cf. Neh 2-6). Suntem chemați să ne întrebăm cu privire la marele proiect al epocii noastre: ce construim? În timp ce dezvoltarea tehnologică schimbă rapid limbaje, relații, instituții și forme de putere, noi, credincioșii, trebuie și putem să alegem la ce proiect să lucrăm și cu ce stil, pentru a ocroti și a prețui magnifica umanitate care ne-a fost oferită în dar. Nu este vorba despre o decizie privitoare la viitorul nostru, ci la prezentul nostru, pentru că IA și celelalte tehnologii emergente fac deja parte din viața noastră de zi cu zi.

**91.** Mă însoțește convingerea că modul concret de a trăi relațiile sociale în lumina Evangheliei nu este stabilit o dată pentru totdeauna,

ci rămâne o sarcină încredințată din generație în generație comunității creștine. Sub călăuzirea Duhului Sfânt, Biserica se lasă luminată de Cuvânt, pentru a citi semnele timpurilor și a căuta cu creativitate noi căi, astfel încât relațiile dintre persoane și dintre popoare să fie tot mai mult în acord cu exigențele împărăției lui Dumnezeu.<sup>[118]</sup> De aceea îi îndemn pe toți, în mod deosebit pe credincioșii laici, să nu se teamă să se lase interpelați de realitate, să se pună în ascultare reciprocă și să își asume cu fermitate propria responsabilitate în construirea unei societăți mai umane și mai fraterne.

### *Paradigma tehnocratică și puterea digitală*

**92.** În enciclica *Laudato si'*, Papa Francisc denunța consolidarea tot mai puternică a unei paradigme tehnocratice<sup>[119]</sup> în lumea globalizată: tendința de a lăsa ca logica eficienței, a controlului și a profitului să guverneze singură deciziile personale, sociale și economice. Astfel se arată cu și mai mare evidență că tehnica nu este un simplu instrument și că, atunci când devine criteriu, sfârșește prin a stabili ce contează și ce poate fi rebutat, reducând creația la un obiect de exploatare, iar persoanele la roțițe ale unui sistem care să fie tot mai eficace.

**93.** Această paradigmă s-a răspândit rapid în ultimii ani, și ca efect al difuzării IA, a științelor cognitive, a nanotehnologiei, a roboticii și a biotehnologiei. În sine, aceste inovații pot fi un mare ajutor pentru dezvoltarea umană integrală și pentru grija față de Casa comună. Dar, tocmai prin puterea lor, pot acționa ca un accelerator al paradigmei tehnocratice și, de aceea, au nevoie de un nou cadru spiritual, etic și politic. Mai puternic nu înseamnă în mod necesar mai bun. În acest sens, rămân actuale cuvintele lui Romano Guardini: „Omul modern nu este pregătit să folosească puterea în mod corect”.<sup>[120]</sup>

**94.** Pericolul ca omenirea să cadă victimă propriilor cuceriri fusese deja perceput cu luciditate de sfântul Paul al VI-lea, atunci când avertiza că „cele mai extraordinare progrese științifice, cele mai uimitoare performanțe tehnice, cea mai prodigioasă creștere economică, dacă nu sunt însoțite de un autentic progres social și moral, se întorc, în cele din urmă, împotriva omului”.<sup>[121]</sup> De aceea progresul tehnic, valoros în sine, cere un discernământ asupra viziunii antropologice care îl călăuzește și asupra scopurilor pe care le urmărește. Dacă dezvoltarea tehnologică înaintează fără o adecvată maturizare etică și socială, se poate întâmpla ca mijloacele să sporească fără ca umanitatea să crească în aceeași măsură: se „are mai mult”, dar nu se „este mai mult”, iar persoana riscă să fie prețuită mai ales pe baza randamentului pe care îl oferă.<sup>[122]</sup>

**95.** Aici este necesar să recunoaștem un aspect decisiv, pe care l-am menționat deja mai înainte: în multe cazuri, în contextul digital, controlul platformelor, al infrastructurilor, al datelor și al puterii de calcul nu este prerogativa statelor, ci a marilor actori economici și tehnologici care, de fapt, determină condițiile de acces, regulile vizibilității și însăși posibilitățile de participare. Când o putere de asemenea amploare se concentrează în puține mâini, ea tinde să devină opacă și să se sustragă controlului public, iar riscul unei dezvoltări distorsionate crește, provocând noi dependențe, excluderi, manipulări și inegalități.

**96.** În fața acestei concentrări de putere în lumea digitală, marile principii ale Doctrinei sociale devin criterii pentru a judeca și a discerne noul scenariu: demnitatea inalienabilă a persoanei, binele comun, destinația universală a bunurilor, subsidiaritatea, solidaritatea și dreptatea socială. Aceste principii cer să verificăm dacă puterea infrastructurilor digitale și a algoritmilor favorizează cu adevărat participarea și responsabilitatea, îi protejează pe cei mai vulnerabili, asigură un acces echitabil la oportunități și este orânduită spre binele tuturor. Cu aceste premise putem apoi să privim mai

îndeaproape ce este inteligența artificială, ce posibilități deschide și ce riscuri comportă.

### *Inteligența artificială*

97. Nu este intenția mea de a oferi aici un tratat despre inteligența artificială, nici de a parcurge o bibliografie care este deja foarte vastă; există în prezent contribuții importante, și în mediul eclezial, la care se poate face referire.<sup>[123]</sup> Mă limitez să amintesc câteva elemente esențiale pentru un discernământ moral și social care să protejeze primatul persoanei, pentru ca inteligența umană, cu conștiința și cu libertatea ei, să fie întotdeauna cea care călăuzește inovațiile tehnice și stabilește cu responsabilitate folosirea și limitele lor.

98. Este oportun să punem înaintea două considerații: prima este că orice afirmație despre IA riscă să devină depășită în scurt timp, dată fiind viteza impresionantă de dezvoltare a acestor sisteme. În al doilea rând, cu toții, inclusiv cei care le proiectează, știm foarte puțin despre funcționarea lor efectivă. Inteligențele artificiale moderne sunt mai degrabă „cultivate” decât „construite”: dezvoltatorii nu proiectează direct fiecare detaliu, ci creează o arhitectură pe care IA „crește”. În consecință, aspectele științifice fundamentale — precum reprezentările interne și procesele computaționale ale acestor sisteme — rămân necunoscute. Se arată, așadar, urgența unui dublu angajament: pe de o parte, o aprofundare a cercetării științifice; pe de altă parte, un exercițiu de discernământ moral și spiritual.

99. Nu este posibil să dăm o definiție unică și completă a IA. Ceea ce putem spune este că trebuie evitată confuzia de a pune această „inteligență” pe același plan cu cea umană. Aceste sisteme imită anumite funcții ale inteligenței umane. Făcând aceasta, adesea o depășesc în viteză și în amploare a calculului, oferind beneficii

concrete în numeroase domenii. Și totuși, această putere rămâne legată exclusiv de prelucrarea datelor: așa-numitele inteligențe artificiale nu trăiesc o experiență, nu au un trup, nu trec prin bucurie și durere, nu se maturizează în relații și nu cunosc dinlăuntru ce înseamnă iubirea, munca, prietenia și responsabilitatea. Nici nu au o conștiință morală: nu judecă binele și răul, nu sesizează sensul ultim al situațiilor și nu își asumă povara consecințelor. Pot imita limbaje, comportamente, evaluări; pot simula empatie sau înțelegere, dar nu cunosc ceea ce produc, pentru că nu sălășluiesc în orizontul afectiv, relațional și spiritual în care ființa umană devine înțeleaptă. Chiar și atunci când asemenea instrumente se prezintă ca fiind capabile să „învețe”, o fac într-un mod diferit de acela al persoanei umane. Nu este experiența celui care se lasă modelat de viață și crește în timp prin decizii, greșeli, iertare și fidelitate; este mai degrabă o adaptare statistică pornind de la date și de la reacțiile primite, care poate fi foarte eficace, dar care nu implică o creștere interioară.

### *Un ajutor prețios care cere atenție*

**100.** În lumina celor spuse, putem înțelege mai bine de ce IA poate fi un ajutor prețios și, în același timp, cere o abordare prudentă și precaută. În ultimii ani folosirea ei privată a crescut considerabil, iar din medii diferite se reflectează asupra oportunităților și a riscurilor legate de răspândirea ei rapidă. În folosirea personală, trei aspecte în special trebuie luate în considerare în mod deosebit: ușurința de a obține rezultatul, impresia de obiectivitate și simularea comunicării umane. Viteza și simplitatea cu care este posibil să obținem indicații, elaborări complexe, conținuturi mediatice și forme de asistență concretă ne simplifică viețile, dar ne pot și obișnui să delegăm prea mult și să căutăm răspunsuri rapide, slăbind judecata personală și creativitatea. Impresia de obiectivitate pe care o pot stârni răspunsurile și propunerile acestor sisteme riscă să ne facă să uităm că ele reflectă parametrii culturali ai celor care le-au proiectat și antrenat, cu toate virtuțile și defectele lor. Imitarea artificială

a unei comunicări umane pozitive — cuvinte de sfat, de empatie, de prietenie, de iubire — poate fi gratificantă și chiar utilă, dar la utilizatori puțin conștienți poate induce în eroare și poate da falsa impresie că se află într-o relație cu un autentic subiect personal. Când cuvântul este simulat, el nu construiește o relație, ci o aparență. Imitarea artificială a relației de îngrijire sau de însoțire poate fi periculoasă atunci când se introduce într-un context sărac în relații și în afecte reale; atunci riscul nu este atât acela ca o persoană să creadă că vorbește cu o altă persoană, cât acela de a pierde însăși dorința de a-l căuta cu adevărat pe celălalt.

**101.** Lărgind privirea asupra folosirii IA în societățile noastre, constatăm că ea este deja prezentă în procese de decizie în toate domeniile și la diferite niveluri: în comunicare, în gestionare și în control. Avantajele în termeni de eficiență și potențialul de îmbunătățire a unor servicii sunt evidente; totuși, o adoptare rapidă și necritică ne expune la diverse riscuri, precum acela de a subestima impactul asupra mediului. Actualele sisteme de IA necesită cantități mari de energie și de apă, influențează în mod semnificativ emisiile de dioxid de carbon și consumă resurse în mod intensiv. Odată cu creșterea complexității, mai ales în cazul modelelor lingvistice mari, cresc și necesitățile de putere de calcul și de capacitate de stocare, care se sprijină pe un ansamblu de mașini, cabluri, centre de date și infrastructuri consumatoare de energie. De aceea este esențial să dezvoltăm soluții tehnologice mai sustenabile, pentru a reduce impactul asupra mediului înconjurător și a îngriji Casa noastră comună. <sup>[124]</sup>

## *Responsabilitate, transparență și guvernanță a IA*

**102.** Folosirea IA nu este niciodată un fapt pur tehnic: când intră în procese care influențează viața persoanelor, ea le atinge drepturile, oportunitățile, reputația și libertatea. Deciziile delicate care se răsfrâng asupra muncii, asupra accesului la credite și la alte servicii și asupra reputației persoanelor riscă să fie încredințate în întregime unor sisteme automatizate care nu cunosc „compasiunea, milostivirea, iertarea și, mai ales, deschiderea către speranța schimbării în individ”,<sup>[125]</sup> putând astfel să producă noi forme de rebutare. Pot exista utilizări vădit antiumane, precum manipularea informației sau violarea vieții private, dar poate exista și o înșelare mai puțin evidentă, atunci când sistemele de IA, prezentându-se ca neutre și obiective, reflectă și întăresc stereotipuri sau poziții ideologice ale celor care le-au conceput și programat.

**103.** A încredința, în practică, unui algoritm puterea de a selecta cine este vrednic și cine nu, fără ca nimeni să își asume povara deciziei, înseamnă a-i încredința sarcina de a redefini limitele posibilităților umane. Ceea ce se micșorează, în acest proces, nu este numai empatia față de cel exclus, care poate fi imitată artificial, ci responsabilitatea politică, pentru că rebutarea celor slabi rămâne îmbrăcată într-o neutralitate și o obiectivitate în fața cărora este imposibil să protestezi. Și, în acest fel, nedreptatea se înfăptuiește în tăcere, iar compasiunea, milostivirea și iertarea, nu ca simplă aparență, ci ca gesturi politice, dispar din orizont.

**104.** De aici decurge o consecință simplă, dar stringentă: nu putem considera IA ca fiind neutră din punct de vedere moral. În realitate, orice artefact tehnic poartă cu sine decizii și priorități: ceea ce măsoară, ceea ce ignoră, ceea ce optimizează și modul în care clasifică persoanele și situațiile. Dacă un sistem este conceput sau folosit tratând unele vieți ca fiind mai puțin demne, sau excluzându-le fără

posibilitate de apel, el nu este un simplu instrument pe care „trebuie să îl folosim corect”; el introduce deja un criteriu care contrazice demnitatea inalienabilă a persoanei. De aceea, discernământul etic nu se poate limita la a se întreba dacă folosim un anumit sistem pentru un scop bun sau rău, ci trebuie să se întrebe și asupra modului în care acesta este proiectat și asupra ideii de persoană și de societate care rămâne înscrisă în datele și în modelele care îl călăuzesc. <sup>[126]</sup>

**105.** Pentru ca IA să respecte demnitatea umană și să slujească într-adevăr binele comun, este esențial ca responsabilitățile să fie clare în toate etapele: de la cei care proiectează și programează sistemele, până la cei care le folosesc și la cei care hotărăsc să le încredințeze deciziile concrete. În multe cazuri, însă, procesele interne care conduc la un rezultat pot fi puțin transparente, iar aceasta face mai dificilă atribuirea responsabilităților și corectarea erorilor. Aici devine decisiv ceea ce numim „responsabilitate” (accountability): posibilitatea de a identifica cine trebuie să „dea socoteală” pentru decizii, să le motiveze, să le controleze și, când este necesar, să le pună în discuție și să repare daunele care decurg din ele. <sup>[127]</sup>

**106.** A cere prudență, controale riguroase și, uneori, și o încetinire a adoptării IA nu înseamnă a fi împotriva progresului, ci a exercita o grijă responsabilă față de familia umană. Această exigență este cu atât mai urgentă cu cât există adesea un dezechilibru între viteza dezvoltării tehnologice și ritmul în care se maturizează conștiința, normele, controalele și instituțiile capabile să guverneze efectele ei. Nu este de ajuns să invocăm în mod generic etica; sunt necesare cadre juridice adecvate, supraveghere independentă, educarea utilizatorilor, o politică ce nu renunță la sarcina sa. Altfel, schimbarea va fi guvernată numai de logici tehnocratice și va fi prezentată ca necesară și indispensabilă, sfârșind prin a impune reguli dictate de cei care dețin date, infrastructuri și putere de calcul.

**107.** Nu ne putem limita la a invoca moralizarea mașinii, așa-numita „alinieră” a IA la valorile umane, fără a avea curajul de a pune o condiție suplimentară: posibilitatea de a discuta codul etic care trebuie folosit, supunându-l unor criterii de dreptate socială împărtășită. Altminteri, cine controlează IA își va impune propria viziune morală, care va deveni infrastructura invizibilă a sistemelor. Nu ar servi la nimic o IA mai morală, dacă această moralitate este decisă de câțiva. Este nevoie de o politică mai prezentă, capabilă să încetinească acolo unde totul accelerează și să protejeze spațiile în care comunitățile pot continua să participe și să se întrebe.

**108.** Într-adevăr, așa cum se întâmplă cu orice mare progres tehnologic, IA tinde să sporească mai ales puterea celui care dispune deja de resurse economice, de competențe și de acces la date. În lumina binelui comun și a destinației universale a bunurilor, acest fenomen stârnește o serioasă îngrijorare: grupuri mici, foarte influente, pot orienta informațiile și consumul, pot condiționa procese democratice și pot influența dinamica economice în folos propriu, contrazicând dreptatea socială și solidaritatea dintre popoare. De aceea este indispensabil ca folosirea IA — mai ales atunci când implică bunuri publice și drepturi fundamentale — să fie însoțită de criterii clare și de controale efective, inspirate de participare și de subsidiaritate; comunitățile și corpurile intermediare nu pot fi reduse la destinatari ai unor decizii luate în altă parte, ci trebuie să poată contribui la discernământ și la supraveghere. În plus, proprietatea asupra datelor nu poate fi încredințată doar sectorului privat, ci trebuie reglementată. Acestea sunt rodul contribuției multora și nu pot fi vândute sau încredințate unora puțini. Este nevoie de o creativitate capabilă să le gestioneze ca pe unul dintre bunurile comune sau colective, în logica împărtășirii, așa cum sugera deja sfântul Ioan Paul al II-lea cu privire la bunurile colective. <sup>[128]</sup>

**109.** Principiile Doctrinei sociale ne ajută să citim această nouă realitate. Într-o lume în care puțini subiecți concentrează datele,

capitalul informatic și capacitatea normativă, a vorbi despre binele comun înseamnă a demasca această nouă asimetrie epistemică, economică și politică, numind noile monopoluri ale IA. A vorbi despre destinația universală a bunurilor înseamnă a găsi moduri de a asigura accesul universal la tehnologii și la formare. A vorbi despre subsidiaritate cere să protejăm capacitatea comunităților de a decide și de a corecta, fără a reduce intervenția lor la o supraveghere ulterioară, odată ce standardele au fost stabilite în altă parte. A vorbi despre solidaritate obligă la recunoașterea muncii invizibile, adesea exploatate, care hrănește modelele algoritmice. A vorbi despre dreptate cere să punem în discuție geografiile puterii care definesc cine poate programa modelele și cine este doar obiect al acestei programări, și să recunoaștem că dreptatea socială nu este doar un obiectiv care trebuie ocrotit după adoptarea tehnologiilor, ci o condiție care trebuie pusă în practică încă de la proiectarea lor.

**110.** Aș vrea, în sfârșit, să folosesc un cuvânt foarte important pentru mine: „a dezarma”. A dezarma IA înseamnă a o sustrage logicii competiției înarmărilor, care astăzi nu mai este doar militară, ci economică și cognitivă. Este cursa pentru algoritmul cel mai eficient și pentru baza de date cea mai amplă, spre a consolida un avantaj geopolitic sau comercial asupra tuturor celorlalți. A dezarma înseamnă a rupe echivalența dintre puterea tehnologică și dreptul de a governa. A dezarma nu înseamnă a renunța la tehnologie, ci a-i împiedica dominația asupra umanului. Înseamnă a o sustrage monopolurilor, a o face discutabilă, contestabilă și, prin urmare, locuibilă, restabilind în ea pluralitatea culturilor umane și a formelor de viață. Sarcina, astăzi, nu este doar etică sau tehnică; este ecologică în sensul cel mai radical, pentru că interpelează o nouă dimensiune a Casei noastre comune. IA este deja un mediu în care suntem cufundați și o putere pe care trebuie să o înfruntăm. De aceea, nu este de ajuns să o reglementăm; este necesar să o dezarmăm și să o facem primitoare.

**111.** Adresez un apel stăruitor celor care dezvoltă sisteme de IA. Inovația tehnologică poate fi, într-un anumit fel, o formă umană de participare la actul divin al creației. Dezvoltatorii poartă, așadar, o importantă povară etică și spirituală, întrucât fiecare alegere de proiectare exprimă o viziune asupra umanității. După cum autorul unei opere artistice sau literare este obligat să ia în considerare valorile pe care le manifestă, tot astfel și ei sunt chemați să trateze cu seriozitatea cuvenită valorile pe care le infuzează în proiectele lor: cu transparență, cu responsabilitate față de comunitățile implicate și cu grija de a verifica dacă ceea ce se cultivă este cu adevărat un bine.

### *Ceea ce nu putem pierde*

**112.** După ce am amintit chestiunile responsabilității și ale guvernantei IA, este necesar să revenim la tema noastră centrală: ce înseamnă a ocroti umanul. Riscul nu este doar acela ca unele tehnologii să fie folosite greșit, ci ca paradigma tehnocratică în care suntem cufundați, potențată de revoluția digitală și de IA, să facă să pară justă și normală o viziune antiumană, potrivit căreia plinătatea vieții ar consta în a avea mai mult, a reduce fragilitatea, a elimina neprevăzutul și a controla totul. Când eficiența devine măsură a valorii, ființa umană este ispitită să se considere mai degrabă un proiect care trebuie optimizat decât o creatură chemată la relație și la comuniune.

**113.** În realitate, a absolutiza o singură dimensiune a ființei umane este întotdeauna greșit. Într-adevăr, nu numai lipsa este cea care generează dezordine. Și ceea ce crește fără măsură poate deveni o formă de sărăcie. Într-un ecosistem, armonia se rupe atunci când o singură specie proliferază în detrimentul celorlalte; în ceea ce este uman se întâmplă același lucru când o facultate pretinde să fie măsura tuturor lucrurilor. Astfel, inteligența, dacă este absolutizată, sfârșește prin a umbri alte dimensiuni esențiale ale vieții: afectul,

voința, dăruirea și relația. Puterea tehnică, dacă nu este echilibrată, nu ne face mai capabili; ne izolează și ne expune și mai mult unor logici de dominare și de excludere. Nu este vorba, desigur, de a ne opune inteligenței, ci de a ne aminti că, atunci când se repliază asupra ei înseși, ea uită că a fost făcută pentru a sluji viața și persoana umană.

**114.** Calitatea unei civilizații se măsoară nu prin puterea mijloacelor sale, ci prin grija pe care știe să o ofere, prin capacitatea de a recunoaște în celălalt un chip, și nu o funcție. Capacitatea de a ști să ne îngrijim unii de alții este o dimensiune importantă a ființei noastre umane. Această capacitate se învață și se desăvârșește prin experiență. A citi povești unui copil, a însoți o persoană în vârstă sau a face primitiv un spațiu sunt gesturi care se trăiesc într-un mediu familial, dar care ne ajută să învățăm și să interiorizăm importanța grijii la nivel social și ne deprind să îl recunoaștem pe celălalt ca persoană demnă de atenție. Tehnologia poate susține și ea grija reciprocă dintre persoane, de exemplu dacă oferă instrumente care ajută la prevedere și la organizare, fără a despuia ființa umană de libertatea și de judecata sa, ca subiect al relațiilor și responsabil de decizii.

### *Narațiuni de fond: transumanism și postumanism*

**115.** Încercând să scot la iveală presuposițiile culturale care însoțesc revoluția digitală în curs, aș vrea acum să îndrept atenția spre unele curente care interpretează progresul ca pe o depășire a ființei umane și pe care le putem clasifica sub numele de transumanism și postumanism. Aceste curente constituie fundalul ideologic care sălășluiește în unele centre de putere tehnologică și colonizează imaginarul colectiv într-o formă simplificată, mai ales în mijloacele de comunicare și în rețelele de socializare, inducând entuziasmul față de noile tehnologii printr-o viziune futuristă a „umanității potențate” sau a „omului hibridizat” cu mașina.

**116.** Transumanismul și postumanismul cuprind în interiorul lor o pluralitate de curențe și de sensibilități și este greu de făcut o descriere univocă a lor. Pot fi comparate cu un arhipelag de insule conceptuale diferite, dar unite de aceeași mare de presupoziii: centralitatea tehnicii și visul de a depăși limitele condiției umane. În general, transumanismul își imaginează o potențare a ființei umane prin intermediul tehnologiilor — biomedicină, ingineria corpului, dispozitive, algoritmi —, cu aspirația de a spori randamentul și capacitățile. Postumanismul, mai ales în versiunile sale cele mai radicale, merge mai departe: critică antropocentrismul și propune o formă de hibridare între ființa umană, mașină și mediu, până la a-și imagina că va trece pragul la care umanitatea se va depăși pe sine însăși, intrând într-o nouă etapă evolutivă. Chiar dacă aceste ipoteze rămân în mare parte speculative, ele dobândesc tot mai multă relevanță, pentru că modifică imaginarul colectiv și, în consecință, orientează deciziile sociale, economice și politice. <sup>[129]</sup>

**117.** Punctul critic, în lumina Doctrinei sociale a Bisericii, nu este folosirea tehnicii ca atare, ci viziunea care îi stă la bază; dacă ființa umană este tratată ca o materie care trebuie perfecționată sau depășită, atunci devine mai ușor să se accepte ca unii să fie considerați mai puțin utili, mai puțin de dorit, mai puțin demni. În numele progresului se poate ajunge să se gândească la „sacrificii necesare” și să îi facă pe cei mai vulnerabili să plătească prețul unei presupuse optimizări a speciei. Avertismentul deja amintit al sfântului Paul al VI-lea rămâne o mare intuiție: într-adevăr, cuceririle științei și ale tehnicii, desprinse de progresul moral și social, sfârșesc prin a se întoarce împotriva omului. <sup>[130]</sup> De aceea este necesar să distingem cu claritate: una este a integra tehnologiile într-o viziune umană și relațională; alta este a ne lăsa călăuziți de un imaginar care disprețuiește limita și promite o „mântuire” pur tehnică.

## *Limita, inima, măreția ființei umane*

**118.** Astăzi, relația noastră cu viața pare a fi în criză. Tot ceea ce reprezintă o „limită” — neputința, boala, bătrânețea, suferința, vulnerabilitatea — tinde să fie citit în principal ca un defect care trebuie corectat, mai degrabă decât ca un spațiu în care ființa umană se maturizează și se deschide spre relație. Dimpotrivă, trebuie să ne amintim că ființa umană nu înflorește în pofida limitei, ci adesea prin limită. O viziune asupra realității în lumina credinței ajută la recunoașterea a ceea ce numim „contingența” lucrurilor acestei lumi. Dacă, pe de o parte, este necesar să încercăm să eliminăm suferința care marchează viața umană, pe de altă parte este înțelept să ne recunoaștem finitudinea constitutivă, știind că „experiența religioasă, în particular credința creștină, propun să locuim fără simplificări această ambivalență dintre măreția și limita umanului, interpretând-o în lumina relației originare și fondatoare cu Dumnezeu”. [131]

**119.** Tocmai în faptul de a fi limitați își găsesc locul compasiunea, preocuparea sinceră față de nevoile celorlalți, generozitatea care surprinde chiar și în mijlocul întunericului și al eșecului, experiența spirituală și adorarea lui Dumnezeu. O vedem în atâtea momente în care limita devine palpabilă în viața noastră: când primim un refuz, când suferim din cauza bolii sau a morții unei persoane iubite, când experimentăm neputința sau greșeala. În chip tainic, tocmai în aceste cazuri putem afla o nouă înțelepciune, putem simți afecțiunea oamenilor și putem experimenta prezența Domnului.

**120.** Chiar și atunci când limita se manifestă ca durere lăuntrică, bunul-simț uman învață să nu o negăm și să nu o eliminăm, ci să o integrăm. Pentru a elimina cu totul durerea ar fi necesar, în cele din urmă, să stingem și iubirea, și dorința. Cine iubește și dorește, într-adevăr, nu poate evita să treacă prin încercare și prin suferință și, de aceea, de-a lungul anilor păstrăm în noi învățăături

care rămân întipărite ca niște cicatrici, memorie a drumului parcurs între libertate și căderi, vise și dezamăgiri. Numai datorită împletirii acestor elemente se înfăptuiesc în inimă acele minuni lăuntrice care ne fac să gustăm savoarea cea mai dulce a faptului de a fi oameni. <sup>[132]</sup> A renunța la această aventură, în același timp dramatică și splendidă, în numele unei presupuse depășiri a oricărei limite ar putea fi orice, dar nu ar însemna a fi oameni.

**121.** Corupția morală a limitei noastre creaturale — răul care, în mod evident, tulbură inima omului — ruinează societatea și viața, ajungând chiar până la extreme de neomenie. Și totuși, și această dureroasă formă de limită lasă portite binelui. Chiar și atunci când ființa umană se dezumanizează și provoacă tragedii, o mică lumină continuă să strălucească în umanitate și rămâne capabilă să se reaprindă, cu harul lui Dumnezeu, străbătând căi de convertire și de reconciliere. Viktor Frankl spunea pe bună dreptate că în momentele de groază „am ajuns să-l cunoaștem pe om în stare pură: omul este acea ființă capabilă să inventeze camerele de gazare de la Auschwitz, dar este și ființa care a intrat în aceleași camere cu capul sus și cu «Tatăl nostru» sau «Șema Israel» pe buze”. <sup>[133]</sup>

**122.** Finitudinea, când este primită în adevăr, nu sărăcește ființa umană, ci o deschide spre recunoașterea chipului lui Dumnezeu și al celuiilalt. De altfel, tocmai pentru că experimentează limita — vulnerabilitatea, durerea, eșecul — ea poate recunoaște ca inviolabilă demnitatea proprie și pe cea a celuiilalt. Și în aceeași experiență a limitei rămâne capabilă să întrevadă o fraternitate mai mare decât ea însăși și să recunoască nedreptatea ca scandal. Cultura și arta, când sunt autentice, păstrează această scânteie, împiedicând normalizarea răului. În acest fel, unele opere au dobândit o valoare aproape profetică: Simfonia a IX-a a lui Beethoven, ca dorință de unitate; „Guernica”, ca denunțare a dezumanizării; „Lista lui Schindler”, ca invitație de a nu lăsa trecutul în uitare.

**123.** Istoria nu se prezintă doar ca un catalog al acțiunilor noastre violente, ci și ca dovadă că ființa umană știe să întemeieze instituții capabile să protejeze viața comună. În ultimele două secole o vedem în câteva evenimente emblematic: nașterea Comitetului Internațional al Crucii Roșii (1863), a cărui neutralitate operativă garantează o îngrijire plină de compasiune pentru toți; îndelungatul proces care a dus la abolirea sclaviei, care nu a fost o simplă schimbare juridică, ci o transformare a conștiinței; întemeierea Organizației Națiunilor Unite (1945) și Declarația Universală a Drepturilor Omului (1948), care au fixat un limbaj comun pentru a spune, cel puțin ca ideal împărtășit, că demnitatea este universală; Convenția privind refugiații (1951), care recunoaște o datorie de protecție față de cei care fug de persecuții și de amenințări. În aceste exemple, dorința de bine se traduce în mod concret în forme publice — norme, instituții, practici — capabile să limiteze forța și să îi apere pe cei vulnerabili. Dar nimic din toate acestea nu a apărut fără a se izbi de rezistențe, de interese meschine și de inerții culturale. Cuceririle morale au aproape întotdeauna chipul unui drum lung și anevoios, marcat și de poticniri; să ne gândim la procesele de pace întrerupte sau la lenta aplicare a angajamentelor de mediu. Cu toate acestea, tocmai fragilitatea acestor rezultate arată cât de prețioasă este responsabilitatea celor care le inițiază și le susțin.

**124.** Unele evenimente ne ajută să vedem că istoria se poate schimba atunci când măcar un singur bărbat sau o singură femeie ia cu adevărat în serios demnitatea tuturor: mișcarea pentru drepturile civile din Statele Unite ale Americii, legată de mărturia lui Martin Luther King Jr., sau sfârșitul apartheidului din Africa de Sud, după eliberarea lui Nelson Mandela și hotărârea sa de a nu pune viitorul în mâinile urii. În diferite contexte s-au distins, de asemenea, femei curajoase și generoase precum sfânta Laura Montoya, sfânta Tereza de Calcutta, Dorothy Day, Maria Skłodowska-Curie, Maria Montessori, Elisabeth Elliot, Wangari Maathai, Benazir Bhutto și atâtea altele de pe toate continentele, care prin strădania lor au contribuit la a face istoria mai umană.

**125.** Alături de aceste semne publice există o urzeală mai discretă, dar decisivă: comunitățile religioase care aleg locuri sărace și periculoase; martirii fraternității și ai dreptății, precum sfântul Maximilian Maria Kolbe, sfântul Óscar Romero și fericitul Enrique Angelelli, împreună cu martori care au întrupat, în condiții dure și adesea inumane, speranța Evangheliei și demnitatea omului, precum venerabilul François-Xavier Nguyễn Văn Thuận. Și, mai presus de toate, „martirii cotidianului”, care îngrijesc, educă, însoțesc și mângâie în discreție, precum părinții de familie, asistenții medicali, medicii, voluntarii și persoanele care stau alături de cei vârstnici sau de cei excluși. Mărturia lor arată că binele nu progresează în mod automat, ci cere perseverență, memorie și o convertire care îi face pe oameni capabili să o ia de la capăt chiar și după înfrângeri.

**126.** Tocmai această convergență de instituții drepte, de mărturii credibile și de fidelități cotidiene menține vie speranța și indică o direcție: a face ca tehnica să crească fără ca inima să se replieze. De aceea, umanitatea — magnifică și rănită — nu trebuie nici înlocuită, nici depășită; ea poate primi progresele tehnicii pentru a alina suferințele și a deschide posibilități noi, cu condiția să nu renege ceea ce o face să fie ea însăși, adică capacitatea de relație și de iubire. În acest punct se impune o întrebare decisivă: dacă există un autentic „mai mult decât uman”, unde se află el? Credința creștină răspunde arătând o plinătate care nu provine dintr-o divinizare tehnologică, ci din aceea pe care o produce harul lui Dumnezeu, primit în Cristos.

### *Adevăratul „mai mult decât uman”: harul și umanismul creștin*

**127.** Expresia „mai mult decât uman” nu aparține numai limbajului promisiunilor tehnice. De secole, tradiția creștină afirmă că ființa umană nu este închisă în limitele propriei naturi, ci este chemată să se transcendă pe sine însăși; nu pentru a fugi de realitate sau pentru a disprețui limita, ci pentru a se împlini în iubire.

Credința cunoaște un „dincolo” care se naște din darul lui Dumnezeu. Această transformare este lucrarea Duhului Sfânt. După cum învăța sfântul Toma de Aquino, acest proces de înălțare și de transformare „depășește capacitatea naturii umane”<sup>[134]</sup>, pentru că există o distanță infinită<sup>[135]</sup> între natura noastră și viața lui Dumnezeu. Cu toate acestea, este cu putință să fim introduși în sânul acelei vieți nestinse, chiar în timp ce înaintăm printre limitele acestei lumi. Iar Cel care face cu putință acest drum nu poate fi decât Infinitul care Se dăruiește: Dumnezeu Însuși este Cel care depășește disproporția „infinită”.<sup>[136]</sup> Astfel se înfăptuiește re-crearea umanului: „Deci, dacă cineva este în Cristos, este o creatură nouă: cele vechi au trecut, iată, au devenit noi.” (2Cor 5,17).

**128.** Când acceptăm această posibilitate de a ne transcende pe noi înșine cu harul lui Dumnezeu, nu ne renegăm pe noi înșine, nu devenim mai puțin umani. Dimpotrivă, după cum explica Papa Francisc, „devenim pe deplin umani atunci când suntem mai mult decât umani, atunci când Îi îngăduim lui Dumnezeu să ne poarte dincolo de noi înșine pentru a ajunge la ființa noastră cea mai adevărată”.<sup>[137]</sup> Aici se află diferența radicală față de visurile prometeice: ceea ce mântuiește umanul nu este autosuficiența potențată, ci o relație care eliberează, o comuniune care transformă. În fața acestui fapt, o tehnologie care clasifică și optimizează ceea ce există deja poate deveni, fără să vrea, un obstacol în calea schimbării și a creșterii. Pentru un algoritm, eroarea este ceva ce trebuie corectat; pentru o persoană, ea poate fi începutul unei schimbări profunde. Viitorul unei persoane nu este calculabil, ci este încredințat libertății sale — înălțată de harul divin nesecat — și relațiilor pe care le cultivă.

## *Două cetăți și două iubiri*

**129.** Umanismul creștin nu respinge nici știința, nici tehnica, ci le asumă cu recunoștință și cu realism și le așază „cu picioarele pe pământ” în cadrul unei vocații mai înalte. Inteligența creativă a ființei umane este un dar care poate alina suferințe și poate deschide noi posibilități, dar trebuie să rămână orânduită spre binele comun, spre dreptate, spre grija față de cei fragili și față de creație. În acest sens, adevărata alternativă nu este între entuziasm și teamă, ci între două moduri de a construi: un progres care slujește persoana și popoarele sau un progres care le îndoaie sub logici de putere. În cele din urmă, întrebarea decisivă rămâne cea indicată de sfântul Ioan Paul al II-lea: IA face oare „viața omului pe pământ, în toate aspectele ei, «mai umană»? O face mai «demnă de om»?”.<sup>[138]</sup> Dacă răspunsul este „da”, atunci putem recunoaște în ea o posibilitate bună, de folosit cu responsabilitate, într-un drum de reconstrucție împărtășită și răbdătoare, după modelul renașterii Ierusalimului povestită în cartea lui Nehemia. Dacă, în schimb, puterea crește în timp ce inima se veștejește și legăturile se rup, atunci ne aflăm în fața unei noi versiuni a Babelului: o construcție grandioasă, dar inumană.

**130.** A ne întreba despre această alternativă a progresului și despre felul nostru de a-l interpreta și de a-l trăi înseamnă întotdeauna, în cele din urmă, a ne examina și inima. Într-adevăr, modul în care gândim și structurăm relațiile, munca și instituțiile manifestă valorile noastre fundamentale și, în definitiv, se naște din ceea ce avem în inimă. O iubire este cea care ne călăuzește: ceea ce iubim cu adevărat, ca indivizi și ca societate, ne orientează viața și faptele. Sfântul Augustin descrie istoria umană ca pe un loc de luptă între două iubiri, care au construit două moduri de a locui lumea și de a conviețui, două „cetăți”: pe de o parte, iubirea de Dumnezeu și de aproapele; pe de altă parte, numai iubirea de sine. „Două iubiri au zidit două cetăți: iubirea de sine până la disprețul lui Dumnezeu, pe cea pământească; și iubirea de Dumnezeu până la disprețul de

sine, pe cea cerească.”<sup>[139]</sup> Ca în toată istoria umană, și astăzi aceste două iubiri se luptă în inima noastră pentru întâietate. Timpul IA nu scapă de această regulă: construirea Babelului sau cea a Ierusalimului începe în fiecare dintre noi.

*Înapoi la cuprins*

## CAPITOLUL AL PATRULEA

### **A OCROTI UMANUL ÎN TRANSFORMARE ADEVĂR, MUNCĂ, LIBERTATE**

---

**131.** După ce am schițat panorama în care se înscrie provocarea transformării tehnologice, în special cea legată de IA și de curentele transumaniste și postumaniste, nu ne putem limita la simple analize generale. Când se schimbă limbajele și instrumentele, se schimbă și gesturile cotidiene și relațiile sociale. De aceea, este necesar să ne oprim asupra unor domenii în care aceste transformări au repercusiuni foarte concrete, uneori dramatice. În lumina principiilor Doctrinei sociale a Bisericii, transformarea digitală ne cere să redescoperim adevărul ca bine comun, să protejăm demnitatea muncii și să ocrotim libertatea în fața oricărei dependențe și mercantilizări.

## *Adevărul ca bine comun*

### *Adevăr și democrație*

**132.** Folosirea platformelor digitale și a sistemelor de IA accelerează schimbările profunde din comunicarea publică și politică. Instrumente care ar putea favoriza dezbaterea și participarea sunt adesea folosite pentru a construi narațiuni părtinitoare și pentru a estompa granițele dintre adevărat și fals, amestecând datele cu opiniile. Dezinformarea nu apare odată cu IA, dar găsește astăzi în ea un puternic multiplicator. Posibilitatea de a manipula conținuturi, imagini și înregistrări video îi expune pe cetățeni unor perspective parțiale sau înșelătoare. Problema atinge dimensiunea culturală și morală, întrucât calitatea comunicării publice depinde în mod direct de încrederea socială și se răsfânge asupra ei. O informare veridică, de fapt, nu se naște dintr-un control centralizat sau automatizat. În discursul public, adevărul faptelor are o dimensiune rațională, pentru că cere verificare, confruntarea surselor și responsabilitate argumentativă; dar este încă și mai mult relațional: se construiește prin legături de încredere și prin practici împărtășite, într-un dialog onest cu ceilalți și cu lumea. Numai căutarea împărtășită a adevărului faptelor, asumată ca bine comun, poate pune temeliile unei comunicări drepte.

**133.** Cei care dispun de resurse tehnice și economice puternice — și, odată cu ele, și de numeroase resurse umane pentru a interveni — au o mare capacitate de a provoca schimbări culturale și, în ultimă instanță, de a convinge un număr semnificativ de persoane cu privire la ceea ce este adevărul despre ființa umană, despre lume, despre sensul existenței, despre familie și chiar despre Dumnezeu. Este vorba de putere pură, lipsită de adevăr, care impune în chip subtil sau pe față ceea ce vrea ca ceilalți să considere adevărat. În spatele a toate acestea se află o rădăcină bolnavă, greu de recunoscut: faptul că „omul modern este convins în mod eronat

că el este singurul său autor, al vieții sale și al societății. Aceasta este o prezumție ce rezultă din închiderea egoistă în el însuși”.<sup>[140]</sup> De aceea el crede că poate construi realitatea și că este valabil ceea ce se potrivește cel mai bine pretențiilor sale. Sfântul Ioan Paul al II-lea a reflectat asupra consecințelor „crizei privitoare la adevăr”, ajungând să afirme că, „odată abandonată ideea unui adevăr universal despre bine, care poate fi cunoscut de rațiunea umană, s-a schimbat inevitabil și concepția însăși despre conștiință”.<sup>[141]</sup> În acest fel, scade recunoașterea unor adevăruri universale valabile care ne preced și pe care conștiința trebuie să le accepte. Aceasta l-a făcut pe Papa Francisc să se întrebe cu realism: „Ce este legea fără convingerea dobândită în urma unui lung drum de reflecție și de înțelepciune, că fiecare ființă umană este sacră și inviolabilă?”, și să conchidă: „Pentru ca o societate să aibă viitor, este necesar să își fi însușit un simț al respectului față de adevărul demnității umane, căruia ne supunem. Atunci nu se va evita uciderea cuiva doar pentru a scăpa de oprobriul social și de greutatea legii, ci din convingere. Este un adevăr de nerenunțat, pe care îl recunoaștem cu rațiunea și îl acceptăm cu conștiința. O societate este nobilă și vrednică de respect și prin cultivarea căutării adevărului și prin atașamentul ei față de adevărurile cele mai fundamentale”.<sup>[142]</sup>

**134.** Căutarea adevărului este un element esențial pentru democrație, care este în ea însăși un instrument de participare la binele comun. Când întrebarea despre ceea ce este adevărat își pierde interesul și se impune un pragmatism care se mulțumește cu ceea ce pare util sau eficace, viața democratică slăbește. Aceasta, într-adevăr, nu se sprijină numai pe norme și pe proceduri, ci, mai înainte de toate, pe o relație loială cu faptele și pe o orientare reală spre binele persoanelor și al întregii societăți. Dezinteresul față de adevăr duce lent, dar inexorabil, spre totalitarism, pentru care, așa cum scria filozofa Hannah Arendt, supușii ideali nu sunt atât cei convinși din punct de vedere ideologic, cât „persoanele pentru care nu mai există distincția dintre fapt și ficțiune (adică realitatea experienței) și distincția dintre adevărat și fals (adică normele gândirii)”.<sup>[143]</sup>

## *Comunicarea și imaginarul colectiv*

**135.** În acest orizont este important să ne amintim că comunicarea „nu este doar transmitere de informații, ci creare a unei culturi”.<sup>[144]</sup> Conținuturile care circulă în mediile digitale influențează felul în care persoanele percep lumea și introduc în conștiința colectivă imagini și povestiri care orientează dorințele și influențează deciziile cotidiene. „Nu este o lume paralelă sau pur virtuală”,<sup>[145]</sup> pentru că ceea ce apare pe internet ajunge să facă parte din viața persoanelor, mai ales a celor mai tineri.

**136.** De aceea, cei care controlează platformele digitale și mijloacele de comunicare socială au o capacitate considerabilă de a influența imaginarul colectiv și de a prezenta ca dezirabilă o anumită viziune asupra realității. Este o putere care trebuie luminată neconținut de căutarea adevărului și de respectul față de demnitatea umană, pentru ca acea cultură care se naște în rețea să nu devină instrument de distragere excesivă, de omogenizare și de dominație, ci un spațiu în care să poată crește libertatea interioară și gândirea critică.

## *Pentru o ecologie a comunicării*

**137.** Cea dintâi sarcină care ne revine este aceea de a nu demoniza și nici de a idolatriza mijloacele de comunicare, ci de a le gestiona pornind de la un punct fix: adevărul este un bine comun, nu o proprietate a celor care dețin putere sau vizibilitate. Prin urmare, este necesar să promovăm o ecologie a comunicării: în domeniul normelor publice, aceasta înseamnă a stabili reguli care să facă mai transparente criteriile după care conținuturile sunt selectate și amplificate și care să protejeze datele cu caracter personal; în domeniul social și cultural, în schimb, implică întărirea organismelor intermediare, un jurnalism serios și spații de dezbatere în care argumentarea și verificarea să primeze asupra reacției imediate; în

domeniul școlii și al familiei, nevoia tot mai mare de o nouă conștiință educativă și de formare în folosirea corectă și critică a instrumentelor digitale, a IA și a platformelor de cumpărare și de investiții; în domeniul universitar, marea provocare a integrării cunoștințelor, formând atât capacitatea de a conecta și de a îmbina cunoștințele pentru a interpreta complexitatea, cât și tehnicile de verificare a faptelor.

**138.** Și comunitățile creștine trebuie să se angajeze într-o comunicare transparentă și în căutarea onestă a faptelor. Din păcate, nu a fost întotdeauna așa. Am fost martori, cu rușine, ai anevoioasei descoperiri a unor adevăruri dureroase chiar și despre membri ai Bisericii și despre realități ecleziale. În mod deosebit, unii jurnaliști angajați în slujba adevărului au avut un rol fundamental în scoaterea la lumină a nedreptăților și a abuzurilor. Lor aș vrea să le repet cuvintele Papei Francisc adresate vaticaniștilor: „Vă mulțumesc și pentru ceea ce faceți cunoscut din ceea ce nu merge în Biserică, pentru că ne ajutați să nu ascundem sub covor și pentru glasul pe care l-ați dat victimelor abuzurilor”.<sup>[146]</sup> Cu toate acestea, vigilența și transparența sunt, înainte de toate, o gravă responsabilitate a Bisericii înseși și nu trebuie să așteptăm ca alții să ne silească să înfruntăm adevăruri incomode despre noi înșine.

### *O alianță educațională pentru era digitală*

**139.** Într-o epocă în care adevărul este adesea subordonat unor interese și strategii de comunicare, lumea educației dobândește o importanță decisivă. Totuși, rapidele transformări tehnologice scot la iveală cât de puțin pregătiți suntem în domeniul educativ. Omniprezența mijloacelor digitale generează o cultură a imediatului și a suprastimulării, care hrănește oboseala, plictiseala și apatia în fața efortului pe care îl presupune căutarea adevărului.

**140.** Procesele educative, dimpotrivă, au nevoie de timp pentru a se maturiza, de o confruntare cu realitatea dincolo de aparențe și de un drum răbdător. Chestiunea este fundamentală, pentru că orice tehnologie îl educă pe cel care o folosește. A educa în folosirea IA înseamnă, prin urmare, a educa pentru a decide când și pentru ce să nu o folosim. Rapiditatea și ușurința cu care se obține un răspuns sau o sinteză fac să existe riscul ca dorința de a pune întrebări, care rodește numai cu timpul, să se stingă. După cum scrie Platon, lucrurile cele mai profunde și mai importante se învață numai după multă vreme și mult efort, angajându-ne în discuția cu ceilalți pentru a „frecă” între ele conceptele și experiențele, ca și cum ar fi cremene, până când în noi țâșnește scânteia înțelegerii.<sup>[147]</sup> Trebuie să învățăm să ne lipsim de IA și să îi protejăm pe tinerii noștri de promisiunea mașinii perfecte, de acea seducție subtilă care face să pară inutilă gândirea umană tocmai atunci când este cel mai mult nevoie de ea.

**141.** În ultimii ani, literatura psihologică și psihiatrică a documentat cu o insistență tot mai mare felul în care o expunere precoce și nesupravegheată la dispozitivele digitale și la rețelele de socializare poate afecta în mod negativ somnul, atenția, reglarea emoțională și relațiile, mai ales la vârstele cele mai vulnerabile, cu urmări uneori dramatice. La aceasta se adaugă ușurința accesului la scene violente sau crude care rănesc sensibilitatea, la conținuturi pornografice și hipersexualizate, la mesaje care banalizează trupul și afectivitatea și la propuneri care normalizează comportamente de risc. În rețea nu sunt rare fenomenele de racolare, de șantaj și de exploatare sexuală a minorilor, care devin și mai insidioase prin folosirea unor profiluri false, a unor algoritmi care amplifică contactele periculoase și a unor instrumente de IA capabile să manipuleze imagini și înregistrări video. Faptul de a avea prea devreme un telefon mobil personal și de a-l folosi fără controlul adulților poate accentua fragilitatea și poate favoriza dependențele la tineri, expunându-i unor dinamici de izolare, hărțuire și hărțuire cibernetică, precum și presiunii de a împărtăși imagini intime sau date sensibile.

**142.** Părinților de familie le este greu să reziste singuri condiționării unor modele de afaceri care monetizează atenția și timpul. De aceea este indispensabilă o alianță între politică, instituțiile educative și familii, capabilă să îi susțină în mod concret pe adulți în sarcina lor. Este necesar să ne opunem, prin decizii publice de anvergură, intereselor imediate ale platformelor — concentrate în puține mâini — atunci când acestea intră în conflict cu binele minorilor. În această perspectivă, sunt oportune intervenții legislative care să stabilească limite de vârstă, să îi responsabilizeze pe furnizorii de servicii — fără a descărca asupra familiilor povara limitării — și să prevadă protecții specifice împotriva oricărei forme de exploatare și de violență sexuală pe internet, astfel încât copilăria și adolescența să fie cu adevărat ocrotite ca bunuri prețioase încredințate grijii noastre.<sup>[148]</sup> În același timp, este necesar să îi educăm pe copii, pe adolescenți și pe tineri ca să învețe să recunoască manipulările, să își apere propria demnitate și să o respecte pe a celorlalți, și în mediile digitale.<sup>[149]</sup>

### *Rolul central al școlii*

**143.** Școala este locul în care noile generații pot învăța să caute și să iubească adevărul, să se întrebe despre sensul vieții și despre demnitatea fiecărei persoane. De aceea, mulți părinți de familie, care doresc ca copiii lor să crească fiind capabili să se raporteze la ceilalți, să gândească cu spirit critic și să aibă valori solide, își pun în ea mari speranțe, ca într-o prețioasă aliată în educarea copiilor lor. Într-adevăr, părinții au dreptul primar și inalienabil de a alege tipul de educație și de formare care li se dă copiilor lor, în coerență cu propriile convingeri morale, culturale și religioase. Lumea educației se află astăzi în fața unor provocări care nu mai pot fi amânate.

**144.** Prima provocare este de natură sociopolitică. Atât în interiorul fiecărei țări, cât și între diferitele regiuni ale lumii, persistă puternice inegalități în accesul la educația de bază și la studiile superioare. În

nu puține țări, statul încă nu a investit resursele necesare pentru a garanta o educație de calitate pentru toți, fie sprijinind în mod adecvat sistemul școlar public, fie susținând instituțiile private care oferă acest serviciu fundamental. Când o parte importantă a educației, la diferite niveluri, este încredințată unor instituții private, se poate întâmpla ca, în lipsa unui sprijin public adecvat, accesul la școală să depindă prea mult de posibilitățile economice ale familiilor. În fața acestui risc, însă, trebuie recunoscută și susținută contribuția multor opere educative catolice care, deși sunt instituții private, garantează o primire incluzivă copiilor și tinerilor de orice proveniență, chiar și atunci când condițiile economice ale familiilor nu ar îngădui acest lucru.

**145.** A doua mare provocare este de natură pedagogică. Multe sisteme educative întâmpină dificultăți în a se actualiza în ritmul schimbărilor și în a susține o creștere integrală a elevilor. Dezvoltarea tehnologiilor informației și a IA face ca planurile de învățământ concepute pentru o altă epocă să devină repede depășite, în timp ce organizarea școlii, spațiile, metodele de evaluare și însăși figura profesorului trebuie regândite în vederea unei educații cu adevărat integrale, deschise tuturor dimensiunilor persoanei. Este necesar să se favorizeze formarea continuă a cadrelor didactice de-a lungul întregii lor vieți profesionale, pentru ca ele să știe să dialogheze în mod pozitiv cu noile tehnologii, ajutându-i pe elevi să facă o folosire responsabilă, critică și creativă a acestora și să nu sufere în mod pasiv influența lor.

**146.** A treia mare provocare este de natură intelectuală și sapiențială. Dacă nu suntem atenți, poate apărea un sistem educativ lipsit de iubire față de adevăr, în care fluxul neîncetat de informații să înlocuiască exercițiul cercetării, al reflecției și al discernământului. Cunoștințele fragmentare se înmulțesc, dar devine tot mai greu să cuprindem realitatea în ansamblul ei, să punem întrebări despre sensul lucrurilor și să dezvoltăm o autentică gândire critică și creativă.

Mulți educatori percep deja semnele unei posibile dezumanizări, în care persoanele „știu multe lucruri”, dar au dificultăți în a da un sens vieții lor — și din cauza incapacității de a conecta informațiile și cunoștințele — și în a nu pierde din vedere orizontul de sens. Este necesar să promovăm o adevărată igienă a atenției: ritmuri care să includă tăcerea, studiul reflexiv, lectura, analiza cumpănită; fără aceste elemente, libertatea interioară poate fi compromisă.

**147.** Doctrina socială a Bisericii invită familiile, școlile, comunitățile creștine și instituțiile publice la o alianță educațională reînnoită. Aceasta devine realitate atunci când principiile fundamentale se traduc în obiective educative: a educa în sobrietate și în simțul limitelor; a educa în recunoașterea dreptului celuilalt și al celor care vor veni după noi de a se bucura de bunurile care ne-au fost date sau pe care ingeniozitatea umană le pune la dispoziția noastră; a educa în libertate și în responsabilitate; a educa în simțul transcendenței și al binelui comun. Școala nu este chemată să urmărească viteza lumii digitale, ci să ofere ceea ce digitalul singur nu poate da: timp împărtășit pentru a învăța și relații demne de încredere.

### *Demnitatea muncii în tranziția digitală*

#### *Valoarea muncii*

**148.** De la nașterea Doctrinei sociale, odată cu *Rerum novarum*, Biserica a atras atenția asupra protejării lucrătorilor și asupra necesității de a combate orice formă de exploatare. Dar, mai presus de toate, Magisteriul a recunoscut în muncă „cheia esențială” <sup>[150]</sup> pentru a înțelege chestiunea socială în întregimea ei, întrucât prin ea persoana dezvoltă multe dimensiuni ale propriei existențe. Din această perspectivă se înțelege și marea intuiție a sfântului Benedict de Nursia, care a unit rugăciunea și munca, arătând activitatea cotidiană ca parte a răspunsului persoanei la chemarea lui Dumnezeu.

Creați după chipul Creatorului, prin lucrările noastre o prelungim într-un fel pe a Sa: contribuim la progresul societății și la construirea binelui comun, punem în practică însușirile primite, îmbunătățim și înfrumusețăm lumea, ne susținem familiile, legăm relații de cooperare și învățăm să construim împreună, în ascultare și în dialog, ceva ce nimeni nu ar putea înfăptui singur.

**149.** Din aceste motive, munca nu este un simplu instrument, ci exprimă și sporește demnitatea vieții noastre. Este o necesitate inherentă condiției umane, o cale obișnuită spre maturitate, spre dezvoltare și spre împlinirea personală. În această optică, ajutoarele economice pentru cei săraci rămân uneori necesare în situații de urgență, dar nu pot deveni singurul răspuns, întrucât scopul este acela de a oferi fiecărei persoane condițiile de a trăi în chip demn prin propria muncă. <sup>[151]</sup>

**150.** Astăzi, îmbinarea automatizării, a roboticii și a IA transformă rapid însăși structura muncii. Se spune că aceasta va aduce mari îmbunătățiri pentru toți. În realitate, „noile moduri” de a munci nu sunt neapărat mai bune, pentru că „în timp ce IA promite să sporească productivitatea preluând sarcinile obișnuite, adesea lucrătorii sunt constrânși să se adapteze la viteza și la exigențele mașinilor, în loc ca acestea din urmă să fie proiectate pentru a-i ajuta pe cei care muncesc. Astfel, contrar beneficiilor anunțate cu privire la IA, abordările actuale ale tehnologiei pot, în chip paradoxal, să descalifice lucrătorii, să îi supună unei supravegheri automate și să îi relege la sarcini rigide și repetitive. Necesitatea de a ține pasul cu tehnologia poate eroda simțul propriei capacități de a acționa a lucrătorilor și poate înăbuși capacitățile inovatoare pe care sunt chemați să le aducă în munca lor”. <sup>[152]</sup> Tocmai pentru a evita această derivă, este necesar să proiectăm sisteme centrate pe persoană, și nu doar pe randament.

## *Problema șomajului*

**151.** Sfântul Ioan Paul al II-lea a amintit că șomajul este un rău grav și că, mai ales atunci când capătă proporții masive, poate deveni o adevărată calamitate socială, ceea ce scoate în evidență în mod deosebit responsabilitatea statului.<sup>[153]</sup> Astăzi, în „a patra revoluție industrială”, această îngrijorare se ascute, întrucât inovația este adesea îmbrățișată numai cu scopul de a reduce costurile și de a mări profiturile.<sup>[154]</sup> În unele contexte, este realist să ne temem de o reducere semnificativă și rapidă a locurilor de muncă disponibile, cu un efect în lanț care atinge profund familiile, tinerii și economiile locale. În multe sectoare, acest lucru se traduce deja în noi forme de precaritate și de inegalitate, cu remunerații foarte ridicate pentru o minoritate înalt specializată și cu salarii tot mai scăzute pentru o mare parte a populației active.

**152.** Fără îndoială, este de dorit ca tehnologia să îl elibereze pe om de munci deosebit de grele, repetitive sau periculoase și să ofere un sprijin inteligent activității umane, dar norma generală trebuie să rămână protejarea locurilor de muncă și a rolului de neînlocuit al persoanei. Scopul obținerii unor profituri mai mari nu poate justifica decizii care sacrifică în mod sistematic ocuparea forței de muncă, pentru că persoana umană este un scop și nu un mijloc, iar ordinea economică trebuie să rămână subordonată demnității ei și binelui comun.

**153.** În același timp, trebuie să recunoaștem că orice tranziție reală se produce printr-o discontinuitate: este inegală, fragmentară și, uneori, conflictuală. Prin urmare, nu există un model unic de schimbare, nici o soluție globală; există teritorii și istorii care cer răspunsuri diferite. Dată fiind inegalitatea care caracterizează lumea noastră, răspândirea IA și a sistemelor computaționale produce efecte diferite în fiecare loc. Societățile bogate se automatizează rapid și în chip

haotic, reducând nevoia de mână de lucru și generând zone de șomaj și fricțiuni instituționale. În schimb, vaste regiuni ale lumii rămân prinse în economii hibride, în care munca umană prost plătită și tehnologiile parțiale conviețuiesc fără a ajunge să se transforme cu adevărat. Aceste teritorii devin rezerve de mână de lucru precară și focare de instabilitate și de migrații forțate. Soluțiile, așadar, trebuie găsite la nivel național și local, implicând comunitățile intermediare. Sunt necesare instrumente capabile să se adapteze: modele articulate, experimente locale, redistribuiri progresive, noi drepturi de acces la bunurile esențiale. Fără a urmări o armonie abstractă, este vorba de a construi forme concrete de conviețuire umană în transformare.

**154.** Munca rămâne o dimensiune fundamentală a experienței umane; nu este doar un mijloc de subzistență, ci și un spațiu de exprimare, de relații și de contribuție la comunitate. De aceea, problemele legate de muncă nu se limitează doar la veniturile necesare supraviețuirii familiilor. O societate care ar garanta muncă doar unei mici părți a populației i-ar expune pe mulți la o situație de inactivitate forțată, de absență a responsabilităților, de lipsă de angajare și de stimuli cotidieni, cu urmări de sărăcire umană și culturală, în contrast cu nivelul ridicat de dezvoltare tehnică. Ne-am afla în fața unui paradox al progresului material și al regresiei antropologice, în care ar dispărea condițiile pentru o pace socială dreaptă și stabilă. De aceea, Doctrina socială a Bisericii insistă că accesul la muncă pentru toți trebuie să rămână un obiectiv prioritar al politicilor publice și al proceselor economice, criteriu de judecată pentru a evalua calitatea umană a unui model de dezvoltare.<sup>[155]</sup> Pe de altă parte, în acele părți ale lumii în care ocuparea forței de muncă tinde să se reducă sau să se transforme radical, ca urmare a unor procese tehnologice și organizatorice care scapă controlului democratic, este necesar să regândim însuși conceptul de muncă și relația lui cu cetățenia, pentru ca lipsa unui loc de muncă să nu știrbească participarea socială.

**155.** În lumina acestei convingeri, putem reinterpretă și istoria Doctrinei sociale a Bisericii de după Rerum novarum. Inițiativele apărute în acel context — asociații, syndicate, cooperative, opere de asistență socială — au contribuit în mod decisiv la îmbunătățirea legislației muncii, la protejarea celor mai vulnerabili și la promovarea unor condiții mai umane. <sup>[156]</sup> Astăzi, însă, asemenea instrumente nu mai sunt de ajuns prin ele însele în fața transformărilor provocate de IA, de noua organizare a piețelor și de competitivitatea care rareori se îngrijește de sustenabilitatea socială. Este nevoie de un nou efort comun din partea responsabililor politici, a organizațiilor lucrătorilor, a lumii întreprinderilor și a comunității științifice, pentru a elabora cu celeritate norme și măsuri de protecție adecvate și consensuale, și la nivel internațional. <sup>[157]</sup> Organizațiile sindicale, pe care Biserica le-a sprijinit întotdeauna, sunt chemate să se deschidă către noile forme de muncă și către noii lucrători, pentru a-i reprezenta și a-i apăra într-un context în care, fără decizii curajoase, se nasc mai multă sărăcie și mai multe inegalități, cu o mulțime de excluși înconjurați de mașini și de sisteme automatizate care le-au luat locul.

**156.** În această tranziție nu este de ajuns să reacționăm atunci când dispar locurile de muncă, ci este necesar să gestionăm transformarea în mod proactiv. O cale viabilă constă, în primul rând, în stabilirea unor criterii sociale pentru inovație: orice introducere a automatizării și a IA ar trebui să fie însoțită de măsuri verificabile de protecție a locului de muncă, de recalificare și de participare a lucrătorilor, pentru ca tehnologia să se orienteze spre eliberarea de timp și de capacități umane, nu spre generarea de excludere. În al doilea rând, este necesar ca politici active să facă accesibile tuturor formarea continuă și tranzițiile profesionale, fără a descărca asupra indivizilor întregul cost al adaptării la transformări. În sfârșit, este nevoie de o responsabilitate antreprenorială care să includă calitatea și demnitatea muncii printre indicatorii de succes. Când aceste condiții sunt îndeplinite, inovația poate deveni aliata unei munci mai sigure, mai creative și mai demne; când ele lipsesc, inovația tinde să se transforme într-o accelerare a nedreptății.

## *O economie care să prețuiască demnitatea*

**157.** Piața muncii este unul dintre domeniile în care riscurile noilor tehnologii se manifestă cu cea mai mare claritate. De aceea este necesar să ne amintim că libertatea economică nu este absolută și trebuie măsurată întotdeauna în funcție de binele comun și de demnitatea fiecărei persoane. Inițiativa antreprenorială poate fi o adevărată vocație, capabilă să genereze bogăție și să îmbunătățească viața tuturor, cu condiția de a recunoaște crearea de locuri de muncă demne și de valoare ca parte esențială a slujirii sale față de societate, și nu ca pe o variabilă dependentă exclusiv de profit. <sup>[158]</sup>

**158.** Cu spirit profetic, Papa Francisc a avertizat cu privire la o libertate economică proclamată numai în cuvinte, în timp ce condițiile reale îi împiedică pe mulți să beneficieze cu adevărat de ea. <sup>[159]</sup> Modelele economice care scot în evidență eficiența și succesul individual tind să considere inutilă sau puțin rentabilă investiția în persoanele care pornesc din situații de dezavantaj sau care urmează traiectorii de creștere mai lente, ca și cum destinul lor ar depinde exclusiv de capacitatea lor de a ține ritmul câștigătorilor. În realitate, o societate dreaptă are nevoie de un Stat prezent și de instituții civile capabile să depășească simpla logică a eficienței, orientând în mod explicit resursele, creativitatea și normele în favoarea celor mai vulnerabili. <sup>[160]</sup> În loc să așteptăm beneficiile unei creșteri care „la sfârșit” va ajunge și la cei săraci, sunt necesare decizii care să facă din creștere una incluzivă încă de la început. Experiențele ultimelor decenii arată că, în crizele economice și financiare, cei săraci sunt întotdeauna aceia care plătesc prețul cel mai mare, în timp ce teoriile care promit o bunăstare generală automată se dovedesc de obicei iluzorii.

**159.** Se observă necesitatea de a depăși actualii parametri de măsurare a gradului de dezvoltare — ancorați de mai bine de

optzeci de ani în conceptul de Produs Intern Brut (PIB) —, care fac să fie trecute cu vederea, într-un mod aproape sistematic, aspecte esențiale pentru bunăstarea generală a persoanelor și a mediului înconjurător. În același timp, acești parametri prețuiesc activități care au un impact, pe termen scurt sau lung, asupra vieții planetei noastre. Dezvoltarea unor parametri și indicatori complementari PIB-ului este decisivă pentru a îmbunătăți datele de bază folosite pentru a realiza analize, pentru a lua decizii politice și de politică economică, precum și pentru a selecta prioritățile regionale, naționale și internaționale. Introducerea unor noi parametri va permite evaluarea, cu o viziune amplă și adecvată timpurilor, a efectelor deliberărilor legislative și normative asupra demnității muncii, asupra prosperității împărtășite, asupra reducerii inegalităților și asupra protejării mediului înconjurător. Ea va avea repercusiuni asupra conceptului însuși de dezvoltare, asupra proceselor formative, asupra mentalității și a opiniei publice, precum și asupra păcii, care este adevărată numai dacă se întemeiază pe dreptate.

**160.** Finanțele au dobândit o importanță crescândă în ultimii ani și au cunoscut o inovație semnificativă, inclusiv după introducerea criptomonedelor. Reflecțiile și orientările cuprinse în Magisteriul Predecesorilor mei, îndeosebi în enciclicele lor, au pus în lumină funcționarea intermedierei financiare, „a cărei funcționare, desprinzându-se de fundamente antropologice și morale potrivite, nu numai că a produs abuzuri și nedreptăți evidente, ci s-a dovedit și capabilă să creeze crize sistemice în lumea întreagă”.<sup>[161]</sup> Și este la fel de adevărat că renta capitalului riscă să înlocuiască veniturile din muncă, care adesea rămân relegate pe un plan secundar față de interesele principale ale sistemului economic. Totuși, economisirea care se transformă în credit pentru economia reală și, prin urmare, pentru crearea de locuri de muncă atât salariate, cât și pe cont propriu, rămâne fundamentală pentru dezvoltare și pentru investițiile care trebuie să însoțească tranzițiile în curs. Funcția socială a creditului rămâne de neînlocuit. Finanțarea de dragul finanțării în sine este cu

totul altceva decât finanțarea pentru dezvoltare și pentru crearea și evoluția muncii.

**161.** Această perspectivă trebuie considerată în cadrul unei viziuni mai ample asupra dinamicilor globale. Bogăția mondială a crescut în termeni absoluți, dar concentrarea ei în puține mâini a sporit, iar dezechilibrele s-au accentuat, atât între țări, cât și în interiorul aceleiași țări: „puțini au prea mult și prea mulți au prea puțin, aceasta este logica de astăzi”.<sup>[162]</sup> Progresele științifice și tehnologice, inclusiv în domeniul medical, nu sunt ușor accesibile pentru marea majoritate a populației, așa cum s-a văzut în mod dramatic în timpul recente pandemii. În timp ce în unele regiuni se investește în intervenții superflue sau în visuri de depășire personală pe care puține persoane și le pot îngădui, în alte părți ale lumii lipsesc încă echipamentele esențiale pentru a salva milioane de vieți omenești. A crede că noile tehnologii vor aduce în chip automat foloase tuturor înseamnă a ignora o evidență: dacă transformările nu sunt gestionate fixând ca obiectiv prioritar, încă din faza de planificare, prevenirea unor inegalități noi și mai mari, progresul tehnologic generează în mod automat inegalități structurale. Astăzi dreptatea trece și prin accesul la beneficiile inovației: îngrijiri, cunoaștere, instrumente și oportunități.

**162.** Nu există îndoială că sunt necesare legi drepte și instrumente de redistribuire care să corecteze dezechilibrele, inclusiv prin sisteme fiscale care să ușureze povara asupra celor mai slabi și să ceară mai mult de la cei care dispun de resurse mai mari. Dar nu trebuie să considerăm căutarea dreptății sociale ca pe o temă separată și ulterioară producerii de bogăție, ca și cum economia ar trebui să se limiteze la a crea valoare, iar politica ar interveni abia după aceea pentru a o distribui. Dimpotrivă, dreptatea privește toate etapele activității economice, de la obținerea resurselor până la finanțare, de la producție până la consum, iar fiecare alegere are consecințe morale.<sup>[163]</sup>

**163.** Mai mult, în era IA și a roboticii, nu mai este posibil să ne încredem numai în „mâna invizibilă” a pieței: <sup>[164]</sup> politica are sarcina de a orienta dinamica economico-tehnologică spre binele comun, promovând munca demnă, incluziunea socială și o distribuție echitabilă a beneficiilor inovației. Întrucât multe decizii economice trec dincolo de frontierele statelor, este necesară și o cooperare internațională capabilă să definească strategii comune, mai ales în favoarea țărilor și a grupurilor celor mai vulnerabile, pentru a promova dezvoltarea și a depăși asistențialismul. Logica ce inspiră aceste decizii este aceea a imensei demnități a fiecărei persoane, a binelui comun și a unei lumi gândite cu adevărat pentru toți. Interdependența dintre pace și dezvoltare, așa cum scria în mod profetic sfântul Paul al VI-lea în 1967, <sup>[165]</sup> ar putea fi actualizată astăzi astfel: prosperitatea poate contribui la construirea și la întărirea păcii numai dacă este răspândită, incluzivă și sustenabilă.

**164.** În termeni concreți, a orienta economia spre demnitate înseamnă a adopta câteva criterii de acțiune stabile chiar și în era IA. În primul rând, transparență și responsabilitate: atunci când datele și algoritmi influențează acordarea de credite, selecția de personal sau accesul la servicii ori la oportunități, este necesar ca deciziile să fie inteligibile, să poată fi puse în discuție și să fie supuse controlului, pentru ca persoana să nu rămână redusă la un profil. În al doilea rând, incluziune și acces: beneficiile inovației trebuie să fie însoțite de investiții în competențe, în infrastructuri și în servicii esențiale, pentru ca tehnologia să nu lărgască prăpastia dintre cei care au și cei care nu au. În sfârșit, măsuri de echitate: fiscalitatea, protecțiile sociale și politicile industriale trebuie să corecteze dezechilibrele create de concentrarea bogăției și a puterii. Aceste criterii nu sunt o frână în calea inovației; în realitate, ele o fac viabilă și umană.

## *Familia și tinerii: condiții sociale ale speranței*

**165.** Familia este un bun social primordial. Întemeiată pe unirea stabilă dintre un bărbat și o femeie, ea este cel dintâi mediu în care fiecare persoană își dezvoltă potențialul, ia cunoștință de demnitatea sa și învață primele forme ale adevărului și ale binelui, interiorizând deprinderi care o pregătesc pentru viața în societate. <sup>[166]</sup> Familia, cea dintâi societate naturală, înzestrată cu drepturi originare, este celula fundamentală și de neînlocuit a oricărei organizări comunitare. <sup>[167]</sup> În consecință, atunci când proiectele politice și deciziile economice importante o relegă la un rol marginal sau secundar, este compromisă creșterea autentică a întregului corp social. <sup>[168]</sup>

**166.** Familia este însă un bun social fragil, care este atins în mod nemijlocit de transformările economice și tehnologice ce schimbă lumea muncii, și care are nevoie de sprijin cultural, juridic și economic. Este bine cunoscut impactul devastator al șomajului și al precarității asupra țesutului familial. Pe termen scurt poate părea avantajos să se reducă costul muncii sau să se maximizeze eficiența financiară, dar pe termen lung aceasta subminează înseși temeliile conviețuirii: în timp ce se sărbătoresc progresele tehnologice, structura socială este erodată treptat, ca de un virus tăcut.

**167.** Pentru tineri, precaritatea muncii este deosebit de gravă. După cum amintesc episcopii din Statele Unite ale Americii, munca nu este numai sursă de venituri, ci un domeniu decisiv în care se formează identitatea, se țes prietenii și relații, se învață responsabilități concrete și se discernе propria vocație. <sup>[169]</sup> Când accesul la un loc de muncă este împiedicat de rate înalte ale șomajului, de sisteme de formare inadecvate sau de bariere structurale, mulți tineri își văd blocat drumul spre împlinirea personală și profesională. Necesitatea de a schimba locul de muncă de mai multe ori de-a lungul vieții cere parcursuri permanente de actualizare și de recalificare, care să le

dea noilor generații capacitatea de a-și asuma, cu competență și autonomie, riscurile unui context economic schimbător și adesea imprevizibil. <sup>[170]</sup>

**168.** De aici decurge o responsabilitate publică specifică. Statul are datoria de a susține activitatea întreprinderilor, creând condiții favorabile ocupării forței de muncă, încurajând munca acolo unde ea este puțină și apărând-o în vremuri de criză, întrucât ea este un bun primordial pentru familii și pentru societate. <sup>[171]</sup> Mai ales într-o epocă de schimbări tehnologice profunde, este nevoie de o creativitate politică „în favoarea muncii”, care să pună în centru familia și noile generații, dacă nu vrem ca progresele economice să se traducă în noi forme de nesiguranță și de excludere.

**169.** A susține familiile și pe tineri în această tranziție cere măsuri care să facă posibilă stabilitatea. Așa cum s-a amintit mai înainte, sunt necesare politici ale muncii care să favorizeze continuitatea și calitatea locurilor de muncă, combătând precaritatea ca stare normală de viață și promovând parcursuri realiste de acces și de dezvoltare profesională. În al doilea rând, sunt necesare măsuri care să garanteze ritmuri umane: fără un echilibru între muncă, servicii și odihnă, familia slăbește, iar tinerilor le este greu să ajungă la maturitatea simțului responsabilității. În plus, este fundamental să se investească în formare și în pregătire profesională accesibile, pentru ca mobilitatea profesională pe care o cere economia digitală să nu se transforme într-o selecție crudă între cei care se pot actualiza și cei care nu pot. În sfârșit, trebuie sprijinite legăturile sociale: rețele și comunități educative care să însoțească alegerile de viață și să împiedice ca nesiguranța să genereze singurătate și dependențe. Astfel, transformarea tehnologică poate fi străbătută fără a rupe ceea ce face generativă o societate: capacitatea de a construi viitorul.

## *A ocroti libertatea în fața dependenței și a mercantilizării*

### *Dependențe și control social*

**170.** După ce am analizat adevărul și educația, munca și familiile, trebuie să vorbim despre efectul revoluției digitale asupra libertății umane, reflectând asupra modului de a aborda atât riscurile legate de psihologia individuală, cât și marile drame sociale. Nu trebuie subestimate formele cele mai subtile de dependență legate de economia digitală a atenției, în care platformele și serviciile sunt proiectate pentru a capta timpul și privirea utilizatorilor, exploatându-le fragilitățile și slăbindu-le libertatea interioară. Când modelele de afaceri prosperă pe seama slăbiciunii umane, persoana este tratată ca un mijloc și nu ca un scop, iar cei care proiectează sau finanțează aceste sisteme își asumă o responsabilitate morală de care nu se pot dezlega. Este urgent să promovăm o folosire a tehnologiilor care să întărească libertatea interioară: educație în sobrietatea digitală, protejarea minorilor și luptă împotriva modelelor care prosperă pe seama vulnerabilității.

**171.** Un risc suplimentar, mai puțin vizibil, dar nu mai puțin grav, este acela al controlului social pe care îl fac posibile colectarea masivă de date și folosirea sistemelor algoritmice. Când fiecare gest lasă urme — deplasări, cumpărături, relații, preferințe — se naște o putere nouă: aceea de a profila, a prevedea și a orienta comportamentele, adesea fără ca persoanele să aibă deplină conștiință de aceasta. Dacă aceste date sunt folosite pentru a lua decizii care se răsfrâng asupra unor oportunități concrete (accesul la credit, selecția de personal, servicii), există riscul de a submina libertatea și de a-i discrimina pe cei mai vulnerabili. În plus, controlul nu trece numai prin interdicții explicite, ci prin arhitectura vizibilității: ceea ce este amplificat sau devine invizibil, ceea ce este răsplătit sau penalizat sfârșește prin a modela opinii și alegeri, generând conformism și autocenzură. De aceea libertatea, în era digitală, nu

este doar o chestiune interioară; este și o chestiune publică, care cere norme clare, transparență, căi de contestare și limite proporționate ale folosirii tehnologiilor invazive, pentru ca tehnologia să rămână în slujba persoanei și să nu devină o formă de dominație a conștiințelor.

**172.** Rădăcina acestor probleme este o mentalitate tehnocratică și postumanistă, care tinde să considere persoana un obiect manipulabil sau o resursă de optimizat,<sup>[172]</sup> eliminând tot ceea ce pune limite maximizării profitului: ceea ce contează este eficiența, nu respectul față de libertatea și demnitatea umană. Unele curente postumaniste ajung chiar să susțină existența unor ființe umane „de clasa a doua”, în slujba intereselor unor elite care se percep pe sine ca superioare: o perspectivă neliniștitoare, cu atât mai gravă dacă se îmbină cu instrumente tehnologice care amplifică în mod exponențial puterea de control și de selecție. De asemenea, anumite logici ale îndatorării structurale, care mențin popoare întregi în condiții de dependență, dezvăluie aceeași mentalitate care acceptă, sub forme noi, relații de subordonare apropiate de sclavie.

### *A rupe lanțurile noilor sclavi*

**173.** Această viziune distorsionată asupra ființei umane se traduce astăzi în diferite forme de supunere legate în mod direct de economia digitală. În lumea IA nimic nu este imaterial sau magic. Fiecare răspuns care pare imediat și perfect provine dintr-un lung lanț de medieri, dintr-o rețea întinsă de resurse naturale, de infrastructuri energetice și, mai ales, de persoane. O parte semnificativă a funcționării economiei digitale se sprijină pe munca tăcută a milioane de ființe umane, folosite în activități puțin vizibile, dar esențiale: etichetarea datelor, moderarea conținuturilor — adesea dintre cele mai rele — și antrenarea modelelor. În multe cazuri este vorba despre tineri, în majoritate femei, care muncesc din greu în schimbul unor remunerații minime. La această muncă invizibilă și anevoioasă

se adaugă sarcina, și mai brutală, a extragerii resurselor necesare pentru producerea dispozitivelor și a microprocesoarelor pe care se întemeiază IA. În unele regiuni ale lumii, adolescenți și copii lucrează în condiții periculoase la sfărâmarea materialelor din care se obțin pământurile rare. Corpuri marcate, mutilate, consumate pentru ca fluxul calculelor să nu se întrerupă. În plus, rețelele criminale folosesc platforme pe internet, sisteme de mesagerie, plăți anonime și tehnici de profilare pentru a recruta, a controla și a transfera victimele traficului de persoane, de multe ori minore, transformând bărbați și femei în „date” care să fie urmărite și în „pachete” care să fie transferate în interiorul acelorași circuite digitale care susțin o mare parte a economiei globale. Această realitate interpelează profund conștiința morală a timpului nostru. Nu este de ajuns să invocăm eficiența, nici să laudăm beneficiile inovației, dacă acestea se întemeiază pe un lanț de exploatare menținut în mod deliberat ascuns. Dacă o tehnologie promite emancipare, dar produce noi forme de subordonare globală, ea contrazice principiul fundamental al demnității persoanei.

**174.** Lupta împotriva noilor forme de sclavie constituie o probă de foc decisivă pentru discernământul etic privitor la IA și la transformarea digitală. Urmând tradiția inaugurată de Leon al XIII-lea, Biserica își reînnoiește condamnarea fermă a oricărei forme de sclavie, de trafic și de transformare a persoanelor în marfă, și amintește urgența unei ample mișcări de reflecție și de acțiune care să pună în centru demnitatea inalienabilă a oricărei ființe umane și binele comun, ca scopuri ale societății și ca criterii ale oricărei decizii personale, sociale și politice. Fără această reflecție etică și umanizatoare, puterea crescândă a sistemelor digitale riscă să ne conducă spre noi atrocități, nu mai puțin rușinoase decât cele din trecut pe care astăzi le deplângem, în timp ce continuăm să ne înfățișăm ca societăți „avansate” și „civilizate”.

**175.** Traficul de persoane trebuie recunoscut ca o formă contemporană de sclavie și ca o gravă încălcare a demnității

umane; a nu reacționa cu fermitate sau a tolera în vreun fel aceste practici înseamnă, într-o anumită măsură, a ne face astăzi complici la vinovățiile săvârșite ieri, când sclavia era justificată sau trecută sub tăcere. <sup>[173]</sup>

**176.** Biserica, pe măsură ce doctrina sa s-a maturizat, a luat treptat cunoștință de gravitatea acestor realități. Este adevărat că evenimentele trecutului nu pot fi judecate în mod ahistoric, ca și cum toate criteriile care s-au maturizat cu timpul ar fi fost dintotdeauna la îndemână. Totuși, nu putem nega și nici minimaliza întârzierea cu care Biserica și societatea au condamnat flagelul sclaviei. Dacă în Antichitate și în Evul Mediu multe persoane și instituții bisericești au avut sclavi, deja în epoca modernă Scaunul Apostolic roman, îndemnat de cererile suveranilor, a intervenit în mai multe rânduri pentru a reglementa și a legitima modalitățile de supunere și, în unele cazuri, de reducere la sclavie a „necredincioșilor”. <sup>[174]</sup> A trebuit să se aștepte până în secolul al XIX-lea pentru a găsi o condamnare formală, absolută și universală a sclaviei, îndeosebi cu Leon al XIII-lea. <sup>[175]</sup> Aceasta constituie un exemplu limpede al progreselor Bisericii în înțelegerea adevărurilor veșnice ale Revelației pe care ea le păstrează. Deși nu găsim omogenitate în chestiunea în sine — după ce a tolerat vreme îndelungată sclavia și ajungând abia mai târziu să o condamne în mod absolut —, există o continuitate de-a lungul întregii istorii în ceea ce privește convingerea despre demnitatea oricărei ființe umane, creată după chipul lui Dumnezeu, chiar dacă nu s-a reușit, în optsprezece secole, explicitarea oficială a totalei incompatibilități a sclaviei cu această demnitate. Este vorba despre o rană în memoria creștină față de care nu ne putem socoti străini. <sup>[176]</sup> Este de neocolit să simțim o durere profundă atunci când privim uriașa suferință și umilire pe care sclavia le-a însemnat pentru atâtea persoane, în contrast cu demnitatea fără margini a fiecăreia dintre ele, iubite la nesfârșit de Domnul. De aceea, în numele Bisericii, cer sincer iertare.

**177.** Tocmai de aceea, amintirea complicității și a orbirii din trecut în fața nedreptății sclaviei devine pentru noi o chemare la veghere:

ceea ce am învățat trebuie să se traducă în discernământ și în responsabilitate în prezent. Dacă nu vrem să cerem iertare în viitor pentru că nu am fost fideli comorii demnității umane pe care o cuprinde credința noastră, astăzi ne revine să fim direcți și fermi în a denunța traficul de persoane în multiplele sale manifestări și în a sprijini, pas cu pas, împreună cu toți aceia care se angajează pentru această cauză, căi reale de prevenire, de protecție, de eliberare și de reabilitare.

**178.** Colonialismul arată astăzi un chip inedit. El nu numai că domină trupurile, ci își însușește datele, transformând viețile personale în informație exploatabilă. Teritorii întregi, mai ales acelea cu o relevanță geopolitică mai mică și cu o fragilitate structurală mai mare, sunt străbătute în prezent de o nouă logică a extracției: aceea a fluxurilor sanitare, a profilurilor epidemiologice, a hărților genetice și a datelor demografice. Acestea sunt noile „pământuri rare” ale puterii: informații vitale care, odată corelate, pot fi folosite pentru a antrena modele predictive, a orienta strategii de investiții, a anticipa crize și, mai ales, a selecta cine și ce contează. Cine deține datele sanitare ale unor populații întregi, colectate astăzi adesea sub pretextul ajutorului, al cercetării sau al inovației, deține în realitate o pârghie structurală asupra viitorului: poate modela nevoile și piețele. Și poate decide, înaintea celorlalți, cui să destineze medicamente, investiții și protecții. Aici se joacă una dintre cele mai urgente chestiuni morale ale timpului nostru: a transforma cunoașterea împărtășită în bine comun, nu în instrument de dominație; a reda popoarelor nu numai datele care le descriu, ci și posibilitatea de a hotărî cum vor fi folosite, cine le va folosi și pentru cine. Altminteri, era digitală nu va fi postcolonială, ci colonială sub o altă formă.

**179.** Noile sclavii se hrănesc din lanțuri economice și din infrastructuri digitale. De aceea este necesar să acționăm pe mai multe fronturi: în primul rând, pentru a cere o mai mare transparență a lanțurilor de aprovizionare care susțin industria tehnologică și

economia digitală, astfel încât niciun avantaj competitiv să nu fie construit pe o exploatare invizibilă. În al doilea rând, este necesar ca întreprinderile și investitorii să adopte criterii clare de verificare etică preventivă (due diligence), incluzând printre priorități protejarea lucrătorilor, lupta împotriva muncii forțate și impactul social al modelelor de afaceri întemeiate pe date. În plus, trebuie să li se ceară platformelor digitale să coopereze în mod responsabil cu autoritățile și cu societatea civilă, pentru a împiedica transformarea instrumentelor de comunicare, de plată și de profilare în canale de recrutare și de control al victimelor. Când aceste decizii converg, mediul digital se poate preschimba din spațiu al prădării în spațiu de protecție, de prevenire și de promovare a demnității.

### *O responsabilitate împărtășită*

**180.** Diferitele domenii luate în considerare — căutarea adevărului în viața publică, educația în mediul digital, transformările lumii muncii, fragilitatea familiilor și noile forme de sclavie — nu sunt fenomene izolate. Toate pun în joc același lucru: dacă tehnica devine criteriu absolut, persoana riscă să fie tratată ca o dată, ca o roțiță sau ca o marfă; dacă, dimpotrivă, tehnica se înscrie într-un orizont de înțelepciune, ea poate deveni o ocazie de creștere, de dreptate și de fraternitate.

**181.** Din această perspectivă, Doctrina socială a Bisericii propune o responsabilitate împărtășită. Ea cere ca aceste procese să fie gestionate cu viziune de viitor: de instituții capabile să reglementeze fără a sufoca și să protejeze fără a se substitui; de întreprinderi care să recunoască în muncă și în demnitate un criteriu de succes; de organisme intermediare și de comunități educative care să reconstruiască încrederea și legăturile; de cetățeni care să cultive responsabilitatea, sobrietatea, discernământul și simțul adevărului. Numai astfel inovația va putea deveni cu adevărat dezvoltare umană

integrală și nu factor de excludere și de dominație; și numai astfel promisiunea progresului va putea fi recunoscută ca adevărată, pentru că va fi măsurată în funcție de demnitatea inviolabilă a fiecărui bărbat și a fiecărei femei.

*Înapoi la cuprins*

## CAPITOLUL AL CINCILEA

### CULTURA PUTERII ȘI CIVILIZAȚIA IUBIRII

---

**182.** După ce am analizat modul în care IA transformă unele aspecte ale vieții și ale societății, cu grave repercusiuni asupra demnității umane, este necesar să îndreptăm privirea către un domeniu și mai dramatic: războiul. Aici chestiunea nu privește doar eficiența noilor instrumente, ci riscul ca tehnologia, separată de etică și de responsabilitate, să facă mai rapidă și mai impersonală decizia asupra vieții și a morții și să prezinte folosirea forței ca o opțiune imediată și viabilă. Într-o lume tot mai interdependentă, pacea nu este o temă între altele, ci o condiție a binelui comun universal și o probă pentru maturitatea morală a popoarelor și, în mod deosebit, a celor care sunt chemați la posturi de responsabilitate în guvernare.

**183.** Revoluția digitală schimbă gramatica conflictelor. Războiului vizibil i se adaugă forme hibride: atacuri cibernetice, manipularea informației, campanii de influență și automatizarea deciziilor strategice. IA intră în aceste procese ca factor de accelerare, într-un context în care multe tehnologii sunt intrinsec ambivalente: ceea ce se naște pentru a proteja se poate transforma rapid în atac, iar frontiera dintre protecție și agresiune tinde să se estompeze. IA poate spori apărarea și protecția civililor, dar poate și să coboare pragul folosirii

forței, să facă opace responsabilitățile și să hrănească o cultură în care dușmanul este redus la un simplu dat, iar victima la o „daună colaterală”. În fața acestor transformări, trebuie să recurgem la principiile Doctrinei sociale — demnitatea persoanei, binele comun, destinația universală a bunurilor, subsidiaritatea, solidaritatea și dreptatea — ca la criterii pentru a judeca dacă tehnologiile slujesc cu adevărat omenirii sau sfârșesc prin a o supune, și să le considerăm orientări pentru deciziile noastre.

**184.** În acest capitol intenționez, așadar, să pun față în față două logici opuse, pe care le-am evocat deja prin imagini biblice: pe de o parte, ispita de a construi Turnul Babel, încrezându-ne în putere și în orgoliu; pe de altă parte, răbdarea de a reconstrui Ierusalimul, ca pe vremea lui Nehemia, „bucată cu bucată”, îngrijind umanul și binele comun.

**185.** Dacă privim dinamica mondiale, recunoaștem tot mai limpede expansiunea unei culturi a puterii, făcută din polarizări și violențe. Babelul modern nu este doar paradigma tehnocratică globalizată, ci și înfruntarea la distanță dintre imperialismele opuse, între puteri care vor să își păstreze primatul și puteri care aspiră să îl cucerească, cu o multitudine de conflicte locale. Este, în plus, cursa pentru a dezvolta tehnologii tot mai puternice sau pentru a-și asigura controlul asupra lor, după o dinamică dezumanizantă care pare să nu cunoască limite. Și totuși, alături de această derivă, întrezărim o mare parte a omenirii care încearcă să rămână umană și să se străduiască să construiască cetatea conviețuirii și a păcii. Cu toții suntem adesea artizanii ei inconștienți și arhitecții ei dezbinați, capabili de gesturi generoase, dar lipsiți de o viziune de ansamblu: este o construcție mai lentă, mai puțin vizibilă și mai puțin spectaculoasă, care așteaptă să fie mai bine înțeleasă și mai bine coordonată, pentru a deveni astfel angajamentul conștient și articulat al fiecărei comunități, de la familie până la guvernarea statelor și la relațiile dintre ele. Acestui orizont

de angajare, acestei lucrări a speranței îi dăm numele de „civilizația iubirii”.

### *Civilizația iubirii în era digitală*

**186.** Când sfântul Paul al VI-lea a introdus expresia „civilizația iubirii”,<sup>[177]</sup> lumea era marcată de Războiul Rece, de cursa înarmărilor și de puternice dezechilibre economice. În acel context, Biserica indica o cale alternativă la opoziția ideologică dintre sisteme, imaginând o ordine socială în care dreptatea și caritatea se împletesc, iar iubirea devine principiu de organizare a vieții economice, politice și culturale. Astăzi trebuie să recuperăm cu putere această viziune: civilizația iubirii nu este o utopie naivă, ci un proiect exigent. Ea constă în a traduce caritatea în structuri de dreptate, în a da trup instituțional fraternității și în a-l considera pe celălalt — fie el persoană, fie popor — un aliat necesar pentru construirea binelui comun. Așa cum ne-a amintit enciclica *Fratelli tutti*, numai această iubire socială, capabilă să devină cultură și normă, poate genera o ordine internațională stabilă, transformând conviețuirea dintr-o simplă coexistență înarmată în comunitate de destin.<sup>[178]</sup>

**187.** Astăzi, în contextul revoluției digitale, această intuiție se dovedește și mai decisivă. Rețelele digitale, economia globalizată și dezvoltarea IA creează legături tot mai strânse, conectând în timp real deciziile luate într-un loc cu efectele pe care le produc în altul. De aceea rămân actuale cuvintele Conciliului Vatican II despre interdependența crescândă dintre popoare: binele comun dobândește tot mai mult o dimensiune universală, cu drepturi și îndatoriri care privesc întreaga familie umană.<sup>[179]</sup> Proiectul civilizației iubirii își asumă aici sarcina decisivă de a transforma această interdependență suferită într-o solidaritate dorită și aleasă. Este criteriul pentru a orienta procesele tehnologice: nu este de ajuns ca IA să ne facă mai eficienți sau mai conectați, ea trebuie să slujească

la edificarea acelei familii umane universale, cu drepturi și îndatoriri împărtășite, în care apropierea digitală să devină o ocazie reală de întâlnire și de grijă reciprocă.

### *Cultura puterii*

**188.** În timpurile pe care le trăim se consolidează o cultură a puterii, în care disponibilitatea mijloacelor și capacitatea de a domina tind să dicteze agenda și criteriile de decizie, relegând binele comun al omenirii pe un plan secundar și reducând drama concretă a popoarelor aflate în război la o variabilă secundară față de interesele strategice. Această cultură a puterii pătrunde în societate, modifică relațiile și comportamentele, se extinde normalizând războiul, urmărind o putere militară tot mai mare, profitând de criza multilateralismului și hrănind un fals realism, care repetă că nu există alternative.

### *Normalizarea războiului*

**189.** În 1965 a răsunat cu putere strigătul sfântului Paul al VI-lea în fața Adunării ONU: „Niciodată mai mult război, niciodată mai mult război!”.<sup>[180]</sup> Trebuie să recunoaștem că, în pofida dorințelor și a proclamațiilor de pace, ultimii șaizeci de ani au fost marcați de conflicte de o ferocitate impresionantă, care adesea au lovit masiv populațiile civile, provocând victime nevinovate, valuri de refugiați, destabilizare socială și răni de lungă durată. Totuși, în discursul public prevala convingerea că războiul trebuia să rămână o extrema ratio, supusă unor limite etice și juridice riguroase și, în orice caz, unui orizont politic orientat spre pace. În urma evenimentelor petrecute în perioada dintre cele două războaie, după al Doilea Război Mondial s-a produs o cotitură: pacea a fost așezată în centrul ordinii internaționale, așa cum o atestă îndeosebi Carta Organizației Națiunilor Unite, care își propune „să izbăvească generațiile viitoare

de flagelul războiului”.<sup>[181]</sup> Multe Constituții naționale, în aceeași linie, relegaseră folosirea armelor la cazuri extreme și riguros delimitate. Chiar și în timpul Războiului Rece, în pofida prezenței unor conflicte grave, persista conștiința că trebuia evitat cu orice preț un nou conflict mondial.

**190.** Astăzi, în schimb, asistăm la o adevărată schimbare de paradigmă în discursul public și în deciziile de reînarmare, cu o îngrijorătoare reabilitare a războiului ca instrument al politicii internaționale, în timp ce se erodează tocmai acele criterii etice care îi limitaseră folosirea. Conflictele regionale care se prelungesc în timp, escaladarea tensiunilor și amenințările reciproce devin aproape obișnuite, iar forme de conflict pentru expansiune teritorială, care se credeau depășite, reapar. Opinia publică este orientată și obișnuită treptat cu narațiuni mediatice polarizate, adesea amplificate de algoritmi care prețuiesc înfruntarea și opoziția.

**191.** Asistăm, de asemenea, la o îngrijorătoare pierdere a memoriei istorice. Disparația treptată a martorilor direcți ai Holocaustului și ai celor două războaie mondiale facilitează rescrierea selectivă sau distorsionată a trecutului, într-un climat în care știrile false și manipulările narrative întunecă lecțiile învățate. Fără o memorie vie a ororilor războiului, deciziile politice riscă să fie luate pe baza unor calcule de forță, lipsite de o viziune asupra consecințelor pe termen lung.

**192.** La toate acestea se adaugă un element nou și decisiv: dimensiunea mediatică și digitală. Rețelele de comunicare, mediile informaționale fragmentate și algoritmi care premiază înfruntarea pot amplifica polarizarea și resentimentul, pot accelera propaganda și pot îngreuna discernământul comun. Astfel, războiul nu doar că se poartă, ci se și pregătește cultural prin narațiuni simpliste, prin logici de tip prieten-dușman, prin dezinformare și prin frică. Când

memoria istorică se atenuează și când slăbesc criteriile etice care îi protejează pe civili și pe cei mai fragili, devine mai ușor să prezinți violența ca necesară, inevitabilă sau chiar „curată”. În acest climat omenirea alunecă în cultura violentă a puterii, unde pacea nu mai este prezentată ca o sarcină care trebuie asumată, ci ca un interval precar între conflicte. Astăzi, mai mult ca oricând, este important să reiterăm depășirea teoriei „războiului drept”, invocată mult prea des pentru a justifica orice război, fără a aduce atingere dreptului la apărarea legitimă, înțeleasă în sensul cel mai strict.<sup>[182]</sup> Omenirea dispune de instrumente mult mai eficace și mai capabile să promoveze viața umană pentru a înfrunta conflictele, precum dialogul, diplomația și iertarea. Recurgerea la forță, la violență și la arme mărturisește o sărăcie relațională care are întotdeauna consecințe dezastruoase pentru populațiile civile.

### *Forța fără limite*

**193.** Un element decisiv al panoramei actuale este creșterea industriei de război, care a devenit un sector-cheie al economiei unor țări. Legătura strânsă dintre interesele economice, aparatele militare și deciziile politice generează o „națiune înarmată”, în care războiul pare aproape o prelungire naturală a politicii, iar piața armelor devine un motor autonom al deciziilor belice. Nu putem ignora enormele interese economice care stau în spatele războiului. Industriile de armament și țările care furnizează arme profită de o piață care prosperă tocmai datorită conflictelor. În acest sens, există și o logică economică ce contribuie la alimentarea tensiunilor în diferite regiuni ale lumii.

**194.** Arsenalele militare se află în centrul atenției. În trecut, recunoașterea amenințării pe care o reprezentau armele capabile să distrugă întreaga omenire favorizase căi de destindere și de negociere privind dezarmarea. Din nefericire, am ieșit din acel orizont, iar

evoluția arsenalelor nucleare — inclusiv perspectiva unor folosiri „tactice” — face ca recurgerea la asemenea dispozitive să pară o posibilitate tot mai puțin îndepărtată. În acest context, intrarea în vigoare, în 2021, a Tratatului privind interzicerea armelor nucleare, susținut de peste șaptezeci de țări, reprezintă un semnal important, dar riscă să rămână în mare parte simbolică, întrucât principalele puteri atomice nu au aderat la el. Astfel s-a răspândit credința eronată că descurajarea nucleară ar fi o condiție indispensabilă pentru securitate, ceea ce a alimentat o nouă cursă a înarmărilor, greu de controlat, însoțită de demontarea progresivă a acordurilor de reducere a armelor nucleare și de dezvoltarea unor arme „miniaturizate”, care fac mai ușoară considerarea folosirii lor ca o opțiune viabilă.

**195.** Aceeași logică se observă în conflictele convenționale: forța militară, slăbiciunea inițiativelor diplomatice și complexitatea intereselor aflate în joc favorizează conflicte care tind să devină cronice, cu un cost uman și de mediu foarte ridicat. Este mult mai ușor să începi un război decât să îl oprești și, cu toate acestea, reflecția asupra prevenirii conflictelor rămâne în mod dramatic marginală.

**196.** Panorama devine și mai instabilă din cauza prezenței unor noi actori înarmați — grupuri jihadiste, miliții private, rețele criminale — care marchează sfârșitul monopolului statal al forței. Adesea, acești actori împletesc motivații ideologice vagi cu interese economice foarte concrete, transformând războiul într-un adevărat mod de a trăi pentru generații întregi de tineri și de copii: scopul nu mai este o victorie definitivă, ci perpetuarea conflictului ca sursă de putere și de profit.

## *Armele și IA*

**197.** La această panoramă se adaugă dezvoltarea neîncetată a sistemelor de arme și, în special, a armelor legate de IA. Sfântul Scaun a semnalat recent că ușurința crescândă cu care pot fi folosite sistemele de arme cu autonomie operațională face ca războiul să fie mai „viabil” și mai puțin supus controlului uman, ceea ce contrazice principiul potrivit căruia recurgerea la forța armată trebuie să fie o ultimă soluție în caz de apărare legitimă. <sup>[183]</sup> De aceea, dezvoltarea și folosirea IA în domeniul militar trebuie să fie supuse celor mai riguroase restricții etice, precum și respectului față de demnitatea umană și față de sacralitatea vieții, evitând o cursă a înarmărilor. <sup>[184]</sup>

**198.** Uneori se vorbește despre „agenți morali artificiali”, ca și cum o mașină ar putea garanta, cu mai multă coerență decât o ființă umană, distincția dintre bine și rău. Dar judecata morală nu poate fi redusă la un calcul: ea implică conștiință, responsabilitate personală și recunoașterea celuilalt ca persoană. De aceea nu este îngăduit să încredințăm unor sisteme artificiale decizii letale sau, în orice caz, ireversibile. Nu există niciun algoritm care să poată face războiul acceptabil din punct de vedere moral. IA nu eliberează conflictul de inumanitatea lui intrinsecă: îl poate face doar mai rapid și mai impersonal, coborând pragul recurgerii la violență și transformând apărarea în previziune operațională, cu victimele reduse la date. Astfel, ne obișnuiește cu ideea că violența ar fi inevitabilă și că ar trebui doar optimizată. De aceea, este de maximă importanță să insuflăm valori și o judecată prudentă în programarea sistemelor artificiale pe care le construim; acestea pot contribui la un ecosistem moral în care ființele umane să fie mai bine pregătite să își asculte propria conștiință și în care modelele de IA să stabilească limite adecvate.

**199.** Nu este de ajuns să invocăm etica în mod generic: este necesar să indicăm criterii precise de discernământ. Primul se

referă la responsabilitatea personală. Când decizia de a ataca se automatizează sau devine opacă, crește riscul de a se pierde simțul responsabilității. De aceea, lanțul responsabilităților trebuie să rămână identificabil și verificabil: cei care planifică, antrenează, autorizează și folosesc aceste sisteme trebuie să poată da socoteală pentru deciziile lor. Al doilea criteriu se referă la timpul judecății morale. IA tinde să scurteze timpul deciziei; dar, în război, deciziile ireversibile nu pot avea drept criterii supreme rapiditatea și eficiența. Al treilea criteriu este distincția și protecția civililor. Orice tehnologie care facilitează lovirea fără a vedea fața celui alt coboară pragul moral al conflictului. Selectarea obiectivelor și folosirea forței nu pot confunda combatanții cu necombatanții și nici nu pot ignora impactul asupra populațiilor lipsite de apărare.

**200.** Din aceste criterii decurg unele exigențe de neocolit. În primul rând, pentru fiecare sistem folosit în domeniul militar trebuie garantate trasabilitatea și posibilitatea de a reconstitui deciziile, astfel încât responsabilitatea și eventualele vinovății să nu se dizolve „în mașină”. În al doilea rând, decizia de a folosi forța letală nu poate fi delegată unor procese tulburi sau automatizate, ci trebuie să rămână sub un control uman efectiv, conștient și responsabil. În sfârșit, este necesar să se stabilească reguli comune, inclusiv la nivel internațional, care să frâneze cursa înarmărilor tehnologice și să asigure o protecție specială civililor și infrastructurilor esențiale pentru supraviețuirea lor.

### *Criza multilateralismului*

**201.** Cultura puterii se naște și din criza sistemului multilateral. Instituțiile create pentru a ocroti ideea unui destin comun al popoarelor și a unui bine comun la nivel mondial par slăbite, nu doar din cauza unor limite structurale, ci pentru că adesea lipsește o voință comună de a le sprijini, de a le reforma și de a le recunoaște autoritatea

morală. În loc să înaintăm, dăm înapoi față de cotitura istorică a secolului al XX-lea. După 1989, prăbușirea regimurilor comuniste din Europa a fost însoțită de o globalizare preponderent economică, lipsită de o arhitectură politică adecvată, capabilă să susțină dialogul și pacea. S-a încredințat aproape orbește piețelor capacitatea de a produce bunăstare, democrație și stabilitate, în timp ce, în realitate, globalizarea nu a generat în mod automat unitate și pace, ci a stârnit reacții fundamentaliste, identitare și naționaliste. Rezultatul este departe de un autentic multilateralism: el se prezintă mai degrabă ca un multipolarism dezordonat și conflictual, în care prevalează neîncrederea față de celălalt.

**202.** Reapare ispita de a construi identitatea colectivă împotriva unui dușman, hrănind narațiuni în care fiecare se prezintă ca victimă îndreptățită la revanșă. Simplificarea în scheme — „eu mai întâi”, „prieten-dușman”, „noi-voi” — ușurează decizii, adesea iresponsabile, care subminează încrederea reciprocă dintre națiuni. Forța dreptului internațional este astfel înlocuită de pretinsul „drept al celui mai puternic”, iar instrumentele sale — de la tribunalele competente în crime de război până la tribunalele chemate să soluționeze litigiile dintre state — sunt adesea eludate sau slăbite, cu consecințe devastatoare pentru cultura politică și pentru conviețuire. <sup>[185]</sup>

**203.** În acest context, construirea păcii a trecut pe plan secundar: cooperarea pentru dezvoltare, dezarmarea, prevenirea conflictelor și cultivarea încrederii reciproce sunt relegate, în numele unor logici de putere. Astfel slăbesc și cuceririle dreptului umanitar: principiul proporționalității în răspunsul la agresiuni, protejarea accesului la apă, la alimente și la bunurile esențiale, precum și respectul față de viața civililor și a copiilor sunt tratate ca niște reminiscențe naive ale trecutului.

## *Un presupus realism politic*

**204.** Trăim într-o epocă de remarcabilă orbire spirituală și culturală. Un fals pragmatism îndeamnă la tăierea rădăcinilor memoriei, ca și cum s-ar putea inaugura un fel de „nouă creație” desprinsă de trecut; chiar și cei care invocă mari principii morale pot cădea în acest nihilism istoric, crezând în mod iluzoriu că atrocitățile secolului al XX-lea nu se mai pot repeta. În realitate, aceleași dinamici reapar sub forme noi. Pare să se impună din nou logica echilibrului înarmat și a descurajării. Dar, spre deosebire de scenariul bipolar al Războiului Rece, astăzi înmulțirea actorilor și a fronturilor de conflict face ca această logică să fie tot mai fragilă. Conflictualitatea exacerbată împinge spre războaie asimetrice și „hibride”, purtate și pe terenul economic, financiar și informatic, cu folosirea dezinformării și a unor campanii care hrănesc frica pentru a influența opinia publică. În multe țări, chiar și în Sudul global, creșterea cheltuielilor militare este prezentată ca unicul răspuns la un viitor incert sau la amenințări percepute, în timp ce costul real cade asupra celor mai săraci, care văd cum se reduc resursele destinate sănătății, educației și serviciilor sociale.

**205.** În spatele a toate acestea se ascunde un fals „realism”, întemeiat nu doar pe logica înrădăcinată a forței, ci și pe o convingere culturală și antropologică, ca și cum războiul ar face în mod inevitabil parte din natura umană. Întotdeauna a fost așa — se spune —, în afara unor scurte paranteze, și așa va fi mereu! Prin urmare, problema nu mai este pacea, pierdută ca reper în orizontul internațional, ci cum și când să se acționeze militar, susținându-se totodată că ar fi iresponsabil să nu ne pregătim pentru înfruntare. În schimb, ceea ce este cu adevărat iresponsabil este \*Realpolitik\*, această formă de „realism” politic, care seamănă în conștiințe și în cultură resemnarea în fața unui război inevitabil și califică pacea și dialogul drept poziții utopice sau iraționale, care ignoră riscurile aflate în joc. Dimpotrivă, pacea nu este o speranță naivă și nici doar o absență a războiului: este rodul, întotdeauna posibil, al dreptății și al carității.

**206.** În acest climat, nihilismul și pragmatismul sfârșesc prin a se împleti și prin a normaliza erori extrem de grave: extremismele religioase și fanatisme identitare se aliază cu un economicism irațional, în timp ce politica recurge cu ușurință la dezinformare, la ridiculizarea adversarului și la construirea sistematică a fricilor și a resentimentelor. Astfel, diversitatea celuilalt este trăită tot mai mult ca o amenințare, alimentând dorința de posesiune, voința de dominație, ambițiile hegemonice, abuzurile de putere și teama de diferență, și pregătind un teren pe care pot să se coacă noi conflicte fără ca măcar să ne dăm seama.<sup>[186]</sup>

**207.** Acesta este un teren fertil pentru noi războaie, poate și mai periculoase decât cele dinainte, întrucât tind să piardă orice limită etică. Ceea ce altădată era considerat inacceptabil poate fi astăzi înfăptuit aproape fără ezitări, în timp ce reacția internațională se adaptează mai degrabă la conveniența fiecărui guvern decât la gravitatea obiectivă a faptelor. Deciziile par acum să fie călăuzite aproape exclusiv de calcule economice, apărate prin iluzii mediatice, euforii artificiale și „vise” care se risipesc în mod inevitabil, generând frustrare și noi violențe. Când cineva se convinge că nimic nu este cu adevărat real și că „principiile” nu sunt decât un ambalaj gol, fitilul unor noi explozii de intoleranță și de agresivitate se aprinde chiar în inima persoanelor.

**208.** În acest scenariu, întrebarea privitoare la garanțiile reale împotriva unor noi violențe rămâne deschisă. Când o cultură normalizează și justifică conflictul, se deschide o derivă periculoasă: ceea ce astăzi pare de neconceput poate deveni mâine acceptabil pe baza unor calcule de utilitate sau de securitate. În țări marcate de tensiuni sociale grave, nu putem exclude ca cineva să sfârșescă prin a considera conflictul armat ca pe o formă eficace de a abate atenția de la problemele interne și ca pe un instrument de gestionare cinică a dificultăților.

**209.** O responsabilitate deosebită revine celor care lucrează în lumea cercetării. Toți protagoniștii acestui domeniu — oameni de știință, antreprenori, investitori, autorități academice, politicieni și alții — sunt chemați să lucreze cu o logică a transparenței și a responsabilității, păstrând vie conștiința cadrului amplu în care se înscriu progresele tehnologice la care contribuie, inclusiv cele legate de IA. Când cineva se limitează să privească doar propriul sector, se amăgește pe sine crezând că îndeplinește o sarcină neutră din punct de vedere moral și ocolește întrebările despre scopurile ultime care orientează anumite experimente: astfel se riscă o cooperare, poate fără voie, la proiecte obscure care alimentează noi forme de violență, de manipulare și de dominație.

### *A construi civilizația iubirii*

**210.** Construirea unei lumi aflate într-o stare de beligeranță permanentă este un rău și trebuie să-l numim pe nume. Acest mod de a descrie realitatea pe care o trăim poate părea sumbru sau pesimist, dar consider că este o denunțare necesară. Perspectiva creștină însă nu se epuizează în denunțarea răului. Noi privim istoria în lumina lui Cristos cel Răstignit și Înviat, Căruia Tatăl I-a dat „toată puterea în cer și pe pământ” (Mt 28,18). Nu interpretăm prezentul ca pe un destin închis, ci ca pe un câmp deschis convertirii personale și colective. Și credem în forța împărăției, care se dezvoltă pornind de la micimea unui grăunte de muștar, ca o sămânță care, odată semănată, încolțește și crește (cf. Mc 4,26-32). În timp ce zgomotul confuziei ne înconjoară, binele crește în tăcere din pământ. Cu cuvintele profetului: „Iată, Eu fac un lucru nou: încolțește, nu-l recunoașteți?” (Is 43,19).

**211.** O lectură atentă a istoriei o confirmă. Chiar și în nopțile cele mai întunecate, Domnul ridică bărbați și femei capabili să nu se resemneze și să persevereze în bine: persoane care îi ocrotesc pe

cei fragili și deschid drumuri de reconciliere. Memoria sfinților și a celor drepti, a constructorilor de pace adesea uitați, arată că harul nu înlătură conflictul printr-un gest magic, ci naște o rezistență activă față de rău și o creativitate surprinzătoare în bine. Creștinii văd întunericul și îl numesc pe nume, dar nu rămân paralizați contemplându-l: ei cunosc lumina și știu că întunericul nu a cuprins-o și nu o poate învinge (cf. In 1,5). De aceea slujesc binele chiar și acolo unde durerea pare să aibă ultimul cuvânt, susținuți de o speranță teologală care dă realității un orizont și o direcție.

### *Toți putem să ne aducem contribuția*

**212.** În acest punct, însă, se strecoară o ispită subtilă: a gândi că problemele sunt prea mari, iar noi prea mici și că, prin urmare, deciziile noastre nu schimbă nimic. Este o formă elegantă de a ne preda, adesea deghizată în realism. Desigur, nu toți au aceeași putere de a influența realitatea: sunt cei care guvernează, cei care hotărăsc investițiile, cei care conduc instituții, cei care fac cercetare, cei care educă, cei care informează, cei care produc; și sunt cei care par să aibă doar propria viață de zi cu zi. Totuși, nimeni nu este scutit de responsabilitate. Fiecare dispune de un domeniu propriu de acțiune și acolo — nu în altă parte — este chemat să aleagă dacă alimentează logica forței — fie și numai prin indiferență, cinism, minciună și ură — sau dacă promovează logica păcii — prin adevăr, sobrietate, apropiere și grijă.

**213.** Un scriitor catolic din secolul al XX-lea, John Ronald Reuel Tolkien, prin gura unuia dintre protagoniștii unuia dintre romanele sale, a descris astfel responsabilitatea noastră: „Nu e treaba noastră să stăpânim toate mările lumii, ci să facem ceea ce ne stă în putință pentru binele zilelor în care ne-a fost dat să trăim, smulgând răul din ogoarele pe care le cunoaștem și lăsând celor ce vor veni după noi un pământ curat de arat”.<sup>[187]</sup> Civilizația iubirii nu se naște dintr-un gest

unic și spectaculos, ci dintr-o sumă de fidelități mici și tenace, care înfruntă dezumanizarea. De aceea merită să ne oprim și să luăm în considerare unele aspecte ale felului în care, fiecare în domeniul său, putem colabora la construirea ei. Fără pretenția de a epuiza subiectul, propun cinci căi de responsabilitate cotidiană și publică: a dezarma cuvintele, a construi pacea în dreptate, a asuma privirea victimelor, a cultiva un realism sănătos și a relansa dialogul și multilateralismul.

### *A dezarma cuvintele*

**214.** Prima contribuție pe care o putem aduce unei civilizații mai umane este să dăm atenție cuvintelor noastre. „Să dezarmăm cuvintele și vom contribui la dezarmarea pământului”.<sup>[188]</sup> Puterea cuvintelor este enormă și o experimentăm în comunicarea noastră de fiecare zi, atunci când cineva ne spune ceva ce ne schimbă starea sufletească, fie în bine, fie în rău. „Pacea începe de la fiecare dintre noi, de la modul în care îi privim pe ceilalți, îi ascultăm pe ceilalți, vorbim despre ceilalți; și, în acest sens, felul în care comunicăm are o importanță fundamentală; trebuie să spunem «nu» războiului cuvintelor și al imaginilor, trebuie să respingem paradigma războiului”.<sup>[189]</sup> Toți trebuie, așadar, să facem un examen de conștiință cu privire la cuvintele pe care le folosim, la prejudecățile de care sunt impregnate și la agresivitatea, deschisă sau ascunsă, care le motivează. Avem o posibilitate reală de a contribui la bine de fiecare dată când spunem adevărul, când dăm un sfat înțelept, când îl sprijinim pe cel care are nevoie de mângâiere, când denunțăm o nedreptate sau dăm glas celui care nu are glas.

## *A construi pacea în dreptate*

**215.** Toți, la orice nivel, putem contribui la temelia păcii, care este dreptatea. Într-adevăr, nu căutăm o pace oarecare, o absență a conflictului cu orice preț, ci acea pace adevărată care se naște din dreptate. „Există o strânsă legătură între dreptatea fiecăruia și pacea pentru toți”. <sup>[190]</sup> Comentând versetul psalmului „dreptatea și pacea se vor îmbrățișa” (Ps 85,11b), sfântul Augustin scrie: „Nu este nimeni care să nu dorească să fie în pace, dar nu toți vor să practice dreptatea. [...] Însă tu trebuie să practici dreptatea, pentru că pacea și dreptatea se îmbrățișează, nu sunt în dezbinare. Iar tu, de ce nu ești de acord cu dreptatea? De pildă, dreptatea îți spune: nu fura, iar tu nu o asculți; nu săvârși adulter, iar tu te faci că nu auzi; nu face altuia ceea ce nu vrei să ți se facă ție; nu vorbi despre alții ceea ce nu vrei să se vorbească despre tine. [...] Vrei să te întâlnești cu pacea? Practică dreptatea”. <sup>[191]</sup> Să nu obosim, așadar, în căutarea dreptății!

## *A asuma privirea victimelor*

**216.** Există situații în care, pentru a rămâne oameni, trebuie să lăsăm deoparte ezitățile și să luăm poziție. Există conflicte în care nu este drept să rămânem neutri și nu este de ajuns să ne gândim că „nu suntem complici”. <sup>[192]</sup> Când ne confruntăm cu bombardamente împotriva civililor, cu atacuri împotriva spitalelor, a școlilor sau a infrastructurilor vitale, cu abuzuri care îi lovesc pe copii, ne aflăm în fața unor scandaluri care rănesc umanitatea însăși. De aceea nu putem rămâne la nivelul analizelor abstracte. Așa cum a amintit Papa Francisc, trebuie „să atingem carnea” celor care suferă: <sup>[193]</sup> să privim chipurile, să ascultăm istoriile, să recunoaștem rănilor. Evenimentele dureroase au nevoie atât de istorie, cât și de memorie: cea dintâi pentru a încerca să relateze faptele, cealaltă pentru a da mărturie despre ceea ce s-a trăit.

**217.** A da spațiu, în informare și în educație, privirii și glasului victimelor ne ajută să luăm cu adevărat cunoștință de abisul răului pe care îl cuprinde războiul și, în general, orice formă de violență; să nu acceptăm ca normală logica conflictului; să nu ne întoarcem privirea atunci când se săvârșește o jignire adusă demnității umane; și să redăm persoanelor lovite demnitatea de a fi recunoscute și ascultate. <sup>[194]</sup> Atenția față de aceste glasuri hrănește convingerea că, dincolo de minoritățile violente, omenirea nu dorește războiul. Biserica poate fi în mod deosebit un loc al memoriei vii a victimelor. Așa cum amintea sfântul Paul al VI-lea, ea simte că trebuie să facă ale sale atât vocea morților din războaiele trecute, cât și pe cea a celor vii care încă poartă rănilor lor, pentru ca strigătul lor să devină o chemare la pace și la concordie, și nu un preludiu al unor noi conflicte. <sup>[195]</sup>

### *A cultiva un realism sănătos*

**218.** Avem nevoie de un realism sănătos, care să evite atât idealismul politic, cât și cinismul. Într-adevăr, există un idealism care, pentru a-și salva propria viziune asupra lumii, selectează faptele, le manipulează, le redenumeste și sfârșește prin a locui într-o realitate construită pe măsura propriilor convingeri. Pe de altă parte, există și un realism degradat, care confundă constatarea cu resemnarea: de vreme ce forța domină, conchide că trebuie să domine. Realismul autentic nu renunță la a schimba lumea: el începe prin a vedea cu claritate interesele, fricile, limitele și raporturile de putere, tocmai pentru a calcula ce este cu putință de obținut și prin ce pași. Nu reduce politica la moralitate, dar nici nu o predă violenței: caută căi viabile pentru ca pacea să fie mai mult decât un cuvânt, adică instituții credibile, garanții verificabile, negocieri răbdătoare, prevenirea conflictelor și protejarea civililor.

## *A relansa dialogul*

**219.** Pentru a construi civilizația iubirii trebuie să exersăm dialogul. Acesta este principalul instrument al conviețuirii între persoane și între popoare și este alternativa la conflictul deschis. O amintea deja Pius al XII-lea în ajunul celui de-al Doilea Război Mondial, când afirma că prin pace nu se pierde nimic, în timp ce prin război totul se poate pierde, și că oamenii trebuie să se întoarcă la dialog, pentru că un dialog sincer și perseverent deschide întotdeauna posibilitatea unei soluții onorabile. <sup>[196]</sup>

**220.** Dialogul este o dimensiune obișnuită a vieții umane și nu se referă doar la relațiile dintre state. Este vorba de a dobândi o atitudine care să construiască legături de fraternitate, făcute din ascultare, din priviri sincere, din timp dăruit, chiar și din timp pierdut împreună. Pentru că, dacă trăim întâlnirea autentică cu celălalt, cu cel diferit, cu străinul, cu migrantul, devine chiar mult mai greu să ne imaginăm măcar războiul.

**221.** La nivel politic, este urgent să trecem de la „cultura puterii” la o autentică „cultură a negocierii”, în care dialogul și relațiile diplomatice să devină calea obișnuită de a înfrunta conflictele, așa cum dorea Giorgio La Pira: „Metoda războiului va trebui înlocuită cu metoda păcii: metoda negocierii, a întâlnirii, a convergenței; adică metoda autentic umană!”. <sup>[197]</sup> Conștiința unui destin comun al popoarelor cere ca această cultură a negocierii să devină tot mai mult un angajament împărtășit, politic și cultural, capabil să îndepărteze treptat omenirea de spirala violenței.

**222.** Celor care au onoarea și responsabilitatea de a guverna aș dori să le repet câteva cuvinte pe care le-am rostit la începutul Pontificatului meu: „Popoarele vor pace, iar eu, cu inima în mână,

le spun responsabililor popoarelor: să ne întâlnim, să dialogăm, să negociem! Războiul nu este niciodată inevitabil, armele pot și trebuie să tacă, pentru că nu rezolvă problemele, ci le sporesc; pentru că vor intra în istorie cei care seamănă pacea, nu cei care seceră victime; pentru că ceilalți nu sunt în primul rând dușmani, ci ființe umane: nu sunt răi care trebuie urâți, ci persoane cu care se poate vorbi. Să respingem viziunile maniheiste tipice relatărilor violente, care împart lumea între buni și răi”. [198]

**223.** În respingerea logicii violenței, dialogul dintre religii are un rol decisiv, pentru că în centrul marilor căi spirituale se află un mesaj de pace. [199] Cine folosește numele lui Dumnezeu pentru a legitima terorismul, violența sau războiul Îi trădează chipul; a lupta în numele religiei înseamnă, în realitate, a ataca religia însăși. [200] „Spiritul de la Assisi”, promovat de sfântul Ioan Paul al II-lea și continuat în angajamentul Papei Francisc — de pildă, în dialogul cu Marele Imam de la al-Azhar —, arată că credincioșii pot să bea din nou din izvoarele cele mai autentice ale tradițiilor lor spirituale, acolo unde nu este loc pentru ura sacralizată.

### *Necesitatea diplomației și a multilateralismului*

**224.** În relațiile internaționale, dialogul este instrumentul de neînlocuit al diplomației pentru a preveni conflictele și a restabili legăturile de încredere. În fața comunicărilor impulsive, a retoricilor agresive și a logicilor de putere care marchează timpul nostru, „vocația diplomației este aceea de a favoriza dialogul cu toți, inclusiv cu interlocutorii care sunt considerați cei mai «incomizi» sau care nu sunt socotiți legitimi pentru a negocia”, [201] folosind până la capăt umilința și răbdarea pentru a recupera cele mai firave semne de bunăvoință ale părților aflate în conflict, pentru a începe o pacificare.

**225.** Și spațiul cibernetic a devenit teren de înfruntare: atacurile informatice, manipularea datelor și campaniile de influență orchestrate cu ajutorul IA pot destabiliza țări întregi, chiar înainte de a se ajunge la o înfruntare armată deschisă. În acest domeniu, pe deasupra, atribuirea responsabilităților este adesea incertă: când nu este clar cine a atacat, crește riscul unor reacții disproporționate, al unor erori de evaluare și al unor spirale de escaladare. De aceea este nevoie de o diplomatie capabilă să acționeze și în acest nou mediu, negociind reguli comune cu privire la folosirea tehnologiilor digitale, protejându-i pe civili și pe cei mai vulnerabili de forme de violență invizibile, dar nu mai puțin reale din această cauză.

**226.** Organizațiile internaționale, în special ONU, rămân instrumente esențiale pentru a promova o civilizație a iubirii, sprijinind dialogul între națiuni, soluționarea pașnică a conflictelor, dezvoltarea integrală a popoarelor, ocrotirea persoanelor celor mai vulnerabile, dezarmarea și grija față de creație. Prin aceste instanțe, comunitatea internațională poate încerca să reducă inegalitățile, să apere drepturile refugiaților și ale minorităților, să elibereze resursele destinate înarmării pentru a le îndrepta spre promovarea umană și să ocrotească Casa comună. Sfântul Scaun sprijină și însoțește acest angajament, deși recunoaște că actuala slăbiciune a ONU și a sistemului politic internațional dezvăluie nevoia unor reforme profunde: nu este vorba doar de ajustări tehnice, pentru că criza convingerilor și a valorilor atinge și temeliile etice ale vieții națiunilor și face anevoioasă orientarea multilateralismului spre adevăratul bine comun. [202]

**227.** În contextul internațional, diplomația Sfântului Scaun își asumă principiul evanghelic al milostivirii drept criteriu concret al acțiunii politice. Este una dintre formele prin care Sfântul Scaun se pune în slujba omenirii, chemând conștiințele la caritate și la adevăr, apărând demnitatea fiecărei persoane și făcându-se glasul celor săraci, al migranților și al victimelor războaielor. În acest fel, diplomația

pontificală exprimă catolicitatea Bisericii și contribuie la construirea unei civilizații a iubirii în care și noile tehnologii să fie orientate spre binele comun.

### *A ne ruga și a spera*

**228.** Aceste căi de angajare se hrănesc din rugăciune și, la rândul lor, o hrănesc. Pentru noi, într-adevăr, pacea, mai înainte de toate, „vine de la Dumnezeu, Dumnezeu care ne iubește pe toți în mod necondiționat”.<sup>[203]</sup> Este un dar oferit de Isus ucenicilor Săi în ziua Paștelui: „Pace vouă! Aceasta este pacea lui Cristos înviat, o pace dezarmată și o pace dezarmantă, umilă și perseverentă”.<sup>[204]</sup> Cu aceste cuvinte am salutat Biserica și lumea în ziua alegerii mele pe Scaunul lui Petru și doresc să le repet pentru a-i invita pe toți să ceară acest dar. Să nu obosim să ne rugăm pentru pace și să ne angajăm să o facem realitate în relațiile noastre și în societate.

*Înapoi la cuprins*

## ÎNCHEIERE

---

**229.** „Fiecare să aibă grijă cum construiește!” (1Cor 3,10): sunt cuvintele sfântului Paul, care îi îndeamnă pe creștinii din Corint să păzească unitatea. Preaiubiți frați și surori, ne-am întrebat despre lumea pe care o construim, punându-ne întrebarea ce înseamnă protejarea persoanei umane în era inteligenței artificiale. La capătul acestui drum, doresc să vă încredințez un itinerar de viață creștină sobru și exigent, cu care să trăim această schimbare de epocă în lumina Evangheliei. Este un drum care se naște din contemplarea planului lui Dumnezeu, trăiește unitatea eclezială hrănindu-se din Cuvânt și din Euharistie, construiește binele în lume și se roagă împreună cu Fecioara Maria.

### *Cuvântul S-a făcut trup*

**230.** Într-o lume străbătută de atâtea manevre care urmăresc cucerirea de piețe și de spații de influență, adesea învăluite într-o retorică liniștitoare și în construcții ideologice seducătoare, inima noastră simte nevoia de a descoperi un plan diferit, înțelept și binevoitor, asemănător celui pe care Maria îl contemplă în Magnificat, când proclamă că milostivirea lui Dumnezeu se întinde din generație în generație peste cei care se tem de El. <sup>[205]</sup> Acest plan de milostivire străbate istoria și astăzi, în mijlocul schimbărilor celor mai rapide și

mai frenetice, marcate de algoritmi și de rețelele globale, și devine busola care orientează o existență evanghelică în era digitală.

**231.** În centru stă misterul Întrupării: Cuvântul S-a făcut trup și Și-a făcut locuință între noi. Trupul Fiului, sărac și vulnerabil, evocă trupul atâtor frați și surori despuiați de demnitatea lor și reduși la tăcere.<sup>[206]</sup> Și prin această apropiere, darul păcii intră în lume într-un mod paradoxal: ca puterea de a deveni fii ai lui Dumnezeu, care se aprinde atunci când ne lăsăm mișcați de plânsul celor mici, de fragilitatea bătrânilor, de tăcerea victimelor, de truda celor care luptă împotriva răului pe care nu ar vrea să-l facă.<sup>[207]</sup> În acest trup rănit și iubit, Tatăl ne arată adevărata umanitate a unei vieți care se împlinește în deschidere și în comuniune, până într-atât încât ne face să dorim ca voința Sa să se îplinească pe pământ precum în cer.<sup>[208]</sup>

**232.** În promisiunile transumanismului și ale unor curente postumaniste, care urmăresc o umanitate potențată și aproape dezîntrupată, recunoaștem o dorință care ne interpelează: nevoia unei vieți mai depline, mai puțin expuse fragilității și suferinței. Dar Întruparea deschide un drum diferit. În timp ce ideologiile vechi și noi îl împing pe om spre depășirea tehnică a limitei și spre a se înălța deasupra celorlalți pentru a-și întări o dominație, misterul Fiului lui Dumnezeu care intră în condiția noastră povestește o mișcare opusă: Dumnezeu cel viu care coboară în istoria noastră pentru a ne elibera de orice sclavie,<sup>[209]</sup> își asumă slăbiciunea noastră și o transformă în loc de mântuire. Nu există clipă și nici condiție umană care să nu fie vrednică de Dumnezeu: „Astfel încât avem, după cum ne învață credința noastră și cum lămurim în misterele noastre, un Dumnezeu care Se naște în iesle, un Dumnezeu care trăiește și străbate Iudeea, un Dumnezeu care moare pe cruce și un Dumnezeu mort și îngropat.”<sup>[210]</sup> Viitorul omenirii își află astfel criteriul în capacitatea de a primi acest mod divin de a Se face aproape, de a împărtăși povara lumii, de a transforma relațiile dinăuntru. Ce minune!, „acest om este Dumnezeu, iar Dumnezeu-Omul trece prin

aceste trepte, le sfințește și le îndumnezeiește în Sine însuși!”.<sup>[211]</sup>  
Ceea ce îl mântuiește pe om este iubirea divină care coboară până la punctul cel mai fragil al istoriei lui și o regenerează din adâncuri.

**233.** De aceea, ca un credincios între credincioși, vă invit să contemplați pe chipul Fiului o magnifică umanitate care luminează și epoca IA. În Cristos înțelegem că omul este chemat să fie colaborator la opera creației, și nu spectator resemnat în fața proceselor tehnologice care îi limitează libertatea și responsabilitatea.<sup>[212]</sup> Demnitatea pe care Duhul Sfânt o sculptează în fiecare dintre noi se recunoaște și în capacitatea de a reflecta critic, de a alege și de a iubi în mod gratuit și de a stabili relații autentice. Niciun sistem de calcul, oricât de sofisticat ar fi, nu generează o inimă care se dăruiește, nici o conștiință în stare să discearnă binele. Chiar și atunci când mașinile excelează în eficiență, în centrul istoriei rămâne un chip uman care cere să fie contemplat. Acest chip uman este plinătatea spre care merge istoria. Este misterul recapitulării, certitudinea că Tatăl a hotărât să recapituleze în Cristos —unicul Cap— toate lucrurile, pe cele din cer și pe cele de pe pământ (cf. Ef 1,10). În acest plan, nimic din ceea ce este cu adevărat uman nu se va pierde, ci totul va fi purificat și reunit în Acela care adună fiecare fărămă de viață, fiecare lacrimă și fiecare autentică cucerire umană, pentru a le smulge din neant și a le încredința, răscumpărate, Tatălui.

### *Un singur trup în Cristos*

**234.** Spiritualitatea de care avem nevoie este o spiritualitate euharistică, adică o spiritualitate a unității ecleziale în iubire. Întruparea și Paștele Îl revelează pe Dumnezeu care intră în condiția noastră umană și o transfigurează în dăruirea de Sine. Acest dar rămâne prezent și lucrător în Euharistie, în care Domnul Se comunică și adună Biserica, pentru ca dăruirea Sa să devină principiu de unitate și izvor de viață nouă. Din această comuniune se naște și solidaritatea

creștină, pentru că „unirea cu Cristos este totodată unirea cu toți cei cărora El Se dăruiește”.<sup>[213]</sup> După cum le explică sfântul Augustin noilor creștini ai Bisericii sale, pâinea și vinul de pe altar sunt sacramentul unității credincioșilor în Cristos: „Ceea ce vedem are înfățișare trupească; ceea ce înțelegem este rod spiritual. Așadar, dacă vrei să înțelegi trupul lui Cristos, ascultă-l pe Apostolul care le spune credincioșilor: Voi sunteți trupul lui Cristos și membru fiecare în parte (1Cor 12,27). Prin urmare, dacă voi sunteți trupul lui Cristos și membrele Lui, pe masa Domnului este așezat misterul care sunteți voi înșivă: primiți misterul care sunteți voi. La ceea ce sunteți răspundeți «Amin», iar răspunzând astfel îl pecetluiți. Auzi, așadar: «Trupul lui Cristos», și răspunzi: «Amin». Fii membru al trupului lui Cristos, pentru ca «Amin»-ul tău să răspundă adevărului.”<sup>[214]</sup>

**235.** „Amin”-ul pe care îl spunem în liturgie, Trupul pe care Îl mâncăm și Sângele pe care Îl bem dau formă întregii noastre vieți. Euharistia „este întâlnirea cea mai personală cu Domnul și totuși nu este niciodată un simplu act de devoțiune individuală”.<sup>[215]</sup> În ea se arată în mod vizibil că noi „suntem Biserica lui Cristos, suntem membrele Lui, trupul Lui. Suntem frați și surori în El. Și în Cristos, deși suntem mulți și diferiți, suntem una: «In Illo uno unum»”.<sup>[216]</sup> Euharistia ne îndeamnă la dreptate și la împărtășire, cu o atenție preferențială față de cei care poartă povara sărăciei și a marginalizării. Și în vreme ce noile rețele economice și tehnologice pot genera excludere, izolare și dependențe, Biserica, hrănită de Euharistie, este chemată să facă vizibilă o altă măsură, păzind legăturile, redând glas celor invizibili și orientând procesele spre demnitatea persoanelor.

## *Lucrarea timpului nostru*

**236.** Spiritualitatea pe care doresc să o încredințez este cea a „arhitectului înțelept” care, însuflețit de speranța în împărăția lui Dumnezeu, se angajează să construiască binele în lume (cf. 1Cor 3,10). După cum am scris la începutul acestei reflecții,<sup>[217]</sup> astăzi edificarea noastră trebuie să aibă ca temelie relația cu Dumnezeu, ca normă acceptarea limitei umane ca realitate naturală și pozitivă, iar ca stil coresponsabilitatea și limbajul evanghelic. La capătul drumului, proiectul unei civilizații a iubirii se profilează mai limpede, iar lucrarea se arată deja începută, mai ales datorită atâtor pietre vii, trainic unite în Cristos, piatra unghiulară (cf. 1Pt 2,4-6). În această lucrare suntem chemați să ne asumăm un rol activ, fără a ne refugia în spiritualism, nici în micile noastre lumi: trebuie să fim fideli adevărului, să investim în educație, să îngrijim relațiile și să iubim dreptatea și pacea.

**237.** Să rămânem fideli adevărului! Trăind cufundați în fluxuri neîncetate de informații, de opinii și de imagini, știm cât de ușor este să fie influențate deciziile și preferințele prin algoritmi tot mai sofisticăți.<sup>[218]</sup> În acest peisaj este important să păzim o inimă care iubește adevărul, care dorește ceea ce este drept mai mult decât conținuturile cele mai atrăgătoare, care caută înțelepciunea mai mult decât impactul imediat. Adevărul pe care nu trebuie să-l pierdem este cel despre Dumnezeu și despre ființa umană, așa cum ni l-a revelat Cristos. Este necesar să abandonăm o viziune individualistă și tehnică despre om, ca și cum realitatea ar fi doar materie de modelat pe baza unor interese egoiste, atât individuale, cât și de grup.<sup>[219]</sup> Să cultivăm, în schimb, ceea ce Papa Francisc a definit drept un „antropocentrism situat”,<sup>[220]</sup> care recunoaște ființa umană drept creatură inserată într-o țesătură de relații cu celelalte ființe vii și cu totalitatea creației. Fidelitatea față de adevăr cere să integram posibilitățile pe care le oferă tehnica într-un drum de înțelepciune, capabil să păzească laolaltă demnitatea fiecărei persoane și viitorul Casei noastre comune.

**238.** Să investim în educația care începe cu noi înșine! Toți avem nevoie să ne formăm pentru a trăi în lumea digitală într-un mod uman, ca parte integrantă a educației în credință și în viața virtuoasă a Evangheliei. Trebuie să ne educăm pentru a considera lumea digitală un nou continent de evanghelizat, care are nevoie de misionari generoși și maturi în credință. În mod deosebit, pe lângă aceasta, este nevoie de adulți care să își redescopere vocația de meșteșugari ai educației, dispuși la o muncă zilnică, răbdătoare și susținută de alianțe educaționale ample și împărțășite. A-i însoți pe copii și pe tineri ca să folosească tehnologiile ca spațiu de relație responsabilă, ajutându-i să recunoască riscurile și să aleagă ceea ce face să crească libertatea interioară, reprezintă astăzi o formă concretă de caritate și de ocrotire a demnității lor. A educa noile generații ca să ajungă să creadă că evoluția tehnologiilor nu urmează un drum inevitabil, ci poate fi orientată de responsabilitatea personală și colectivă, constituie una dintre cele mai prețioase slujiri aduse binelui comun.

**239.** Să îngrijim relațiile! Într-o epocă ce tinde să accelereze și să fragmenteze, trupul omenesc continuă să ceară să fie îngrijit și recunoscut de mâini capabile de gingășie, de minți atente și de cuvinte bune. Cultura digitală înmulțește conexiunile și oferă noi posibilități de întâlnire; cu toate acestea, inima omului păstrează o nevoie la care nu poate renunța: apropierea. Vă invit să ocrotiți spațiile și momentele în care prezența fizică rămâne decisivă: masa împărțășită, comunitatea creștină care se adună, vizita la cel care este singur, slujirea celor săraci. Sunt semne ale unei umanități care continuă să creadă că fiecare trup este templu al Duhului și casă a lui Dumnezeu, și tocmai această alianță dintre slavă și fragilitate devine criteriu pentru a evalua modelele antropologice propuse de cultura actuală.

**240.** Să iubim dreptatea și pacea! Aceleași tehnologii care înlesnesc comunicarea și accesul la resurse pot susține modele care îi exploatează pe cei mai vulnerabili, alimentează noi sclavii și

transformă conflictul în ocazie de profit. Fiecare decizie tehnică sau economică devine un punct de discernământ spiritual, un prilej de a verifica dacă progresele IA deschid spații de dreptate și de participare sau concentrează bogăția și puterea în mâinile câtorva. Vă invit să priviți cu luciditate rețelele de producție digitală, condițiile de muncă ascunse în spatele dispozitivelor noastre, mecanismele care profită de manipulare și de război și, în același timp, să căutați căi concrete pentru a face să crească echitatea, participarea și grija față de creație. „Speranța pe care o vestim [...] vine din cer, dar pentru a genera aici, jos, o istorie nouă”: tocmai de aceea cel care crede se angajează pentru ca, în locul inegalităților, să fie mai multă dreptate și pentru ca „în locul industriei războiului să se afirme meșteșugul păcii”. [221]

**241.** Privind spre ziua de mâine, doresc să evoc imaginea lui Nehemia, pe care la începutul acestui itinerar l-am ales ca însoțitor și călăuză. Nehemia ascultă strigătul unei cetăți rănite, duce acea durere în rugăciune, discerne înaintea lui Dumnezeu, cere ajutor, obține permisiunea de a porni la drum, organizează lucrarea, înfruntă rezistențe interne și externe și, cărămidă după cărămidă, reconstruiește împreună cu poporul zidurile Ierusalimului. În el recunosc o parabolă luminoasă a vocației noastre de a fi, în vremea transformării digitale, nu spectatori resemnați în fața fracturilor sociale și culturale, nici simpli comentatori ai ruinelor, ci femei și bărbați care intră în șantierele istoriei —laboratoare de cercetare, companii tehnologice, școli, mijloace de comunicare, instituții, comunități locale— pentru a ridica ceea ce s-a prăbușit și a ocroti ceea ce este expus. Ca Nehemia, și noi suntem chemați să unim ascultarea și curajul, rugăciunea și responsabilitatea, pentru ca cetatea oamenilor să devină mai locuibilă, chiar și atunci când logicile tehnocratice și interesele de parte par să prevaleze.

**242.** Imaginea reconstruirii Ierusalimului evocă promisiunea Noului Testament, a cetății sfinte care ne este dată mai întâi de toate ca un dar. În Apocalips, noul Ierusalim coboară spre noi ca dar pentru

întregul popor al lui Dumnezeu, „pregătită ca o mireasă împodobită pentru mirele ei” (Ap 21,2). Zidurile Ierusalimului nu mai sunt fortificații pentru apărare, ci podoabe prețioase ale Miresei Mielului. Porțile sale, pe care Nehemia le păzea cu atâta grijă, rămân deschise neconținut tuturor neamurilor. Prezența lui Dumnezeu oferă tuturor lumină și viață. Cetatea este un nou Eden, cu apa ei vie dăruită celor însetați și cu pomul ei al vieții, ale cărui frunze sunt „pentru vindecarea neamurilor” (Ap 22,2). În așteptarea plinătății sale, această viziune stă înaintea noastră ca un îndemn, ca o chemare de a ne depăși dezbinările și de a lucra împreună: aceasta este calea lui Isus Cristos, ieri, astăzi și în veci.

### *Cântarea speranței: „Magnificat”*

**243.** Al patrulea punct al acestui program de viață creștină — după credința care contemplă planul de iubire al Tatălui, caritatea care ne unește într-un singur trup eclezial și speranța care susține acțiunea noastră în lume — este rugăciunea. Cântarea Mariei însoțește angajarea noastră. În fața Elisabetei, care îi vestește că a devenit mama Domnului, Maria izbucnește într-un imn de laudă și de bucurie: sufletul ei proclamă mărirea Domnului, iar duhul ei tresaltă în Dumnezeu, Mântuitorul ei, pentru că El a ales o tânără săracă și mică pentru planul Său de mântuire. Dintr-odată, Maria vede întreaga istorie cu ochii acestei descoperiri. Nimic nu s-a schimbat în jurul ei: situația sociopolitică a epocii sale rămâne aceeași, cu romanii care îi stăpânesc țara și cu poporul ei dezbinat și umilit. Și totuși, totul s-a schimbat înlăuntrul ei, iar aceasta îi îngăduie să vadă ceea ce este nevăzut. Dumnezeu a și făcut lucruri mari cu puterea brațului Său, i-a și risipit pe cei mândri, i-a doborât pe cei puternici, i-a înălțat pe cei umili, i-a copleșit cu bunuri pe cei flămânzi și i-a trimis pe cei bogați cu mâinile goale. El l-a și sprijinit pe Israel, slujitorul Său. Dumnezeu „Se așază de partea celor din urmă. Planul Său este adesea ascuns sub terenul opac al vicisitudinilor omenești, în care triumfă «cei mândri, cei puternici și cei bogați». Cu toate acestea, este rânduit ca puterea Lui tainică să se reveleze la sfârșit.” [222]

**244.** Fecioara Maria nu numai că ne învață să vedem lucrarea nevăzută a lui Dumnezeu, ci ne îndreaptă privirea și „spre punctele de fractură ale omenirii, acolo unde se produce distorsiunea lumii, în contrastul dintre cei umili și cei puternici, dintre cei săraci și cei bogați, dintre cei sătui și cei flămânzi”, învățându-ne „să dobândim un alt punct de vedere, pentru a privi lumea de jos, cu ochii celui care suferă, nu cu optica celor puternici; pentru a vedea istoria cu privirea celor mici și nu cu perspectiva celor puternici; pentru a interpreta evenimentele istoriei din punctul de vedere al văduvei, al orfanului, al străinului, al copilului rănit, al exilatului, al fugarului”.<sup>[223]</sup> În acest fel, Fecioara devine „poetă și profetă a răscumpărării”, pentru că de pe buzele ei izvorăște „cel mai puternic și mai înnoitor imn care s-a rostit vreodată, Magnificat; ea este cea care dezvăluie planul transformator al economiei creștine, rodul istoric și social care și astăzi își trage din creștinism obârșia și puterea”.<sup>[224]</sup>

**245.** Cu aceeași credință a Mariei, să devenim ȣesători de speranță în lumea noastră, împărtășind ceea ce suntem și ceea ce avem, pentru ca prezența lui Isus să crească între noi și împărăția Sa să prindă chip. În fidelitatea smerită a fiecărei zile, și vremea IA poate fi un pas în care Duhul face să rodească civilizația iubirii în viețile noastre; Domnul continuă să înnoiască toate lucrurile și ține deschisă pentru fiecare epocă posibilitatea de a deveni istorie a mântuirii în lumina Întrupării. Încredințez această dorință Mamei lui Cristos, femeii Magnificatului, ca să însoțească pașii noștri în prezentul care se schimbă și să păzească în fiecare dintre noi încrederea în Evanghelie, pentru ca să putem da mărturie despre frumusețea unei magnifice umanități locuite de Dumnezeu.

Dat la Roma, la Sfântul Petru, în ziua de 15 mai a anului 2026, al doilea al Pontificatului meu.

LEON PP. XIV

*Înapoi la cuprins*

## NOTE

- [1] Conc. Ecum. Vat. II, Const. past. *Gaudium et spes*, 22: AAS 58 (1966), 1042.
- [2] Cf. *ibid.*, 11: AAS 58 (1966), 1033-1034.
- [3] *Id.*, Const. dogm. *Lumen gentium*, 1: AAS 57 (1965), 5.
- [4] Cf. Leon al XIII-lea, *Scris. enc. Rerum novarum* (15 mai 1891), 22: ASS 23 (1890-1891), 653.
- [5] Benedict al XVI-lea, *Scris. enc. Caritas in veritate* (29 iunie 2009), 69: AAS 101 (2009), 702.
- [6] Francisc, *Scris. enc. Laudato si'* (24 mai 2015), 104: AAS 107 (2015), 888.
- [7] *Ibid.*
- [8] Sf. Augustin, *Confesiuni*, I, 1, 1: CCSL 27, Turnhout 1981, 1.
- [9] Francisc, *Exort. ap. Evangelii gaudium* (24 noiembrie 2013), 183: AAS 105 (2013), 1097.
- [10] Conc. Ecum. Vat. II, Const. past. *Gaudium et spes*, 36: AAS 58 (1966), 1054; cf. *id.*, *Decr. Apostolicam actuositatem*, 7: AAS 58 (1966), 843-844.
- [11] Conc. Ecum. Vat. II, Const. past. *Gaudium et spes*, 44: AAS 58 (1966), 1065.
- [12] Francisc, *Exort. ap. Evangelii gaudium* (24 noiembrie 2013), 257: AAS 105 (2013), 1123.
- [13] Sf. Ioan Paul al II-lea, *Scris. ap. în formă de „Motu proprio” Socialium scientiarum* (1 ianuarie 1994): AAS 86 (1994), 209.
- [14] Francisc, *Scris. enc. Laudato si'* (24 mai 2015), 61: AAS 107 (2015), 871.
- [15] Cf. Sf. Ioan Paul al II-lea, *Scris. enc. Sollicitudo rei socialis* (30 decembrie 1987), 41: AAS 80 (1988), 570-572.
- [16] *Id.*, *Scris. ap. Tertio millennio adveniente* (10 noiembrie 1994), 35: AAS 87 (1995), 27.
- [17] *Discurs adresat Fundației Centesimus Annus Pro Pontifice* (17 mai 2025): AAS 117 (2025), 696.
- [18] Francisc, *Exort. ap. Evangelii gaudium* (24 noiembrie 2013), 222: AAS 105 (2013), 1111.
- [19] Cf. *ibid.*, 236: AAS 105 (2013), 1115; *ID.*, *Scris. enc. Fratelli tutti* (3 octombrie 2020), 215: AAS 112 (2020), 1045-1046.
- [20] CONC. ECUM. VAT. II, Const. dogm. *Lumen gentium*, 13: AAS 57 (1965), 17.
- [21] SF. PAUL AL VI-LEA, *Scris. ap. Octogesima adveniens* (14 mai 1971), 4: AAS 63 (1971), 403.
- [22] Cf. FRANCISC, *Exort. ap. Evangelii gaudium* (24 noiembrie 2013), 243: AAS 105 (2013), 1118.

- [23] Cf. PIUS AL XII-LEA, Exort. ap. Menti Nostrae (23 septembrie 1950): AAS 42 (1950), 657-702.
- [24] SF. IOAN PAUL AL II-LEA, Scris. enc. Centesimus annus (1 mai 1991), 5: AAS 83 (1991), 799.
- [25] PIUS AL XI-LEA, Scris. enc. Quadragesimo anno (15 mai 1931), 39: AAS 23 (1931), 189; cf. PIUS AL XII-LEA, Mesaj radiofonic la cea de-a 50-a aniversare a enciclicei „Rerum novarum”: AAS 33 (1941), 198.
- [26] Cf. ID., Discurs adresat Sacrului Colegiu al Cardinalilor și Prelaturii Romane (24 decembrie 1940): AAS 33 (1941), 13.
- [27] Cf. SF. IOAN AL XXIII-LEA, Scris. enc. Mater et magistra (15 mai 1961), 2-3: AAS 53 (1961), 402.
- [28] Cf. ID., Scris. enc. Pacem in terris (11 aprilie 1963), 163: AAS 55 (1963), 301.
- [29] Cf. CONC. ECUM. VAT. II, Const. past. Gaudium et spes, 26: AAS 58 (1966), 1046-1047.
- [30] Cf. ID., Decl. Dignitatis humanae, 2: AAS 58 (1966), 930-931.
- [31] SF. PAUL AL VI-LEA, Scris. enc. Populorum progressio (26 martie 1967), 14: AAS 59 (1967), 264.
- [32] Ibid., 87: AAS 59 (1967), 299.
- [33] Cf. ID., Scris. ap. Octogesima adveniens (14 mai 1971), 4-7: AAS 63 (1971), 404-406.
- [34] SF. IOAN PAUL AL II-LEA, Scris. enc. Sollicitudo rei socialis (30 decembrie 1987), 36: AAS 80 (1988), 561.
- [35] Cf. ID., Scris. enc. Laborem exercens (14 septembrie 1981), 19: AAS 73 (1981), 625-629.
- [36] Cf. ibid., 10: AAS 73 (1981), 600-602.
- [37] Cf. ID., Scris. enc. Sollicitudo rei socialis (30 decembrie 1987), 14: AAS 80 (1988), 526-528.
- [38] Cf. ibid., 16: AAS 80 (1988), 531.
- [39] Cf. ibid., 31-33: AAS 80 (1988), 555-559.
- [40] Cf. ID., Scris. enc. Centesimus annus (1 mai 1991), 46: AAS 83 (1991), 850-851.
- [41] Cf. ibid., 42: AAS 83 (1991), 845-846.
- [42] BENEDICT AL XVI-LEA, Scris. enc. Caritas in veritate (29 iunie 2009), 21: AAS 101 (2009), 656.
- [43] Cf. ibid., 22: AAS 101 (2009), 657.
- [44] Cf. ibid., 24: AAS 101 (2009), 658-659.
- [45] Cf. ibid., 36: AAS 101 (2009), 671-672.
- [46] Ibid., 2: AAS 101 (2009), 642.
- [47] Cf. FRANCISC, Exort. ap. Evangelii gaudium (24 noiembrie 2013), 198: AAS 105 (2013), 1103.
- [48] ID., Scris. enc. Laudato si' (24 mai 2015), 49: AAS 107 (2015), 866.

- [49] ID., Scris. enc. Fratelli tutti (3 octombrie 2020), 127: AAS 112 (2020), 1013.
- [50] ID., Scris. enc. Dilexit nos (24 octombrie 2024), 167: AAS 116 (2024), 1421.
- [51] Cf. CONSILIUL PONTIFICAL DREPTATE ȘI PACE, Compendiul doctrinei sociale a Bisericii, 32.
- [52] CONC. ECUM. VAT. II, Const. past. Gaudium et spes, 24: AAS 58 (1966), 1045.
- [53] Ibid., 22: AAS 58 (1966), 1042.
- [54] Cf. CONSILIUL PONTIFICAL DREPTATE ȘI PACE, Compendiul doctrinei sociale a Bisericii, 38.
- [55] SF. IOAN PAUL AL II-LEA, Scris. enc. Redemptor hominis (4 martie 1979), 14: AAS 71 (1979), 284.
- [56] Cf. BENEDICT AL XVI-LEA, Scris. enc. Caritas in veritate (29 iunie 2009), 11: AAS 101 (2009), 647-648.
- [57] SF. IOAN PAUL AL II-LEA, Scris. enc. Veritatis splendor (6 august 1993), 31: AAS 85 (1993), 1159.
- [58] Cf. CONC. ECUM. VAT. II, Const. past. Gaudium et spes, 26: AAS 58 (1966), 1046-1047.
- [59] Cf. SF. IOAN PAUL AL II-LEA, Scris. enc. Centesimus annus (1 mai 1991), 11: AAS 83 (1991), 806-807.
- [60] Cf. DICASTERUL PENTRU DOCTRINA CREDINȚEI, Decl. Dignitas infinita (2 aprilie 2024), 7: AAS 116 (2024), 592-593.
- [61] Cf. ibid., 8: AAS 116 (2024), 593-594.
- [62] Ibid., 1: AAS 116 (2024), 589-590.
- [63] Cf. SF. IOAN PAUL AL II-LEA, Angelus (Osnabrück, 16 noiembrie 1980): L'Osservatore Romano, ed. în limba spaniolă, 23 noiembrie 1980, 9.
- [64] CONSILIUL PONTIFICAL DREPTATE ȘI PACE, Compendiul doctrinei sociale a Bisericii, 152.
- [65] Cf. SF. IOAN PAUL AL II-LEA, Discurs adresat celei de-a 50-a Adunări Generale a Organizației Națiunilor Unite (5 octombrie 1995), 2: L'Osservatore Romano, ed. în limba spaniolă, 13 octombrie 1995, 7.
- [66] ID., Discurs adresat celei de-a 34-a Adunări Generale a Organizației Națiunilor Unite (2 octombrie 1979), 7: AAS 71 (1979), 1148.
- [67] ID., Mesaj pentru cea de-a 32-a Zi Mondială a Păcii (1 ianuarie 1999), 3: AAS 91 (1999), 379.
- [68] Cf. SF. IOAN AL XXIII-LEA, Scris. enc. Pacem in terris (11 aprilie 1963), 5: AAS 55 (1963), 259.
- [69] SF. PAUL AL VI-LEA, Mesaj adresat Conferinței Internaționale a Drepturilor Omului (15 aprilie 1968): AAS 60 (1968), 285.
- [70] Cf. SF. IOAN PAUL AL II-LEA, Scris. enc. Evangelium vitae (25 martie 1995), 2: AAS 87 (1995), 402.
- [71] Cf. CONC. ECUM. VAT. II, Const. past. Gaudium et spes, 27: AAS 58 (1966), 1047-1048; SF. IOAN PAUL AL II-LEA, Scris. enc. Veritatis splendor (6 august

- 1993), 80: AAS 85 (1993), 1197-1198; ID., *Scris. enc. Evangelium vitae* (25 martie 1995), 7-28: AAS 87 (1995), 408-427.
- [72] FRANCISC, *Scris. enc. Fratelli tutti* (3 octombrie 2020), 208: AAS 112 (2020), 1043.
- [73] Cf. *ibid.*, 209: AAS 112 (2020), 1043-1044.
- [74] *Ibid.*, 23: AAS 112 (2020), 977. Cf. ID., *Exort. ap. Evangelii gaudium* (24 noiembrie 2013), 212: AAS 105 (2013), 1108.
- [75] BENEDICT AL XVI-LEA, *Exort. ap. Sacramentum caritatis* (22 februarie 2007), 83: AAS 99 (2007), 169.
- [76] CONC. ECUM. VAT. II, *Const. past. Gaudium et spes*, 26: AAS 58 (1966), 1046-1047.
- [77] Cf. CONSILIUL PONTIFICAL DREPTATE ȘI PACE, *Compendiul doctrinei sociale a Bisericii*, 164.
- [78] FRANCISC, *Exort. ap. Evangelii gaudium* (24 noiembrie 2013), 235: AAS 105 (2013), 1115.
- [79] ID., *Scris. enc. Fratelli tutti* (3 octombrie 2020), 105: AAS 112 (2020), 1005.
- [80] SF. IOAN PAUL AL II-LEA, *Scris. enc. Sollicitudo rei socialis* (30 decembrie 1987), 38: AAS 80 (1988), 564.
- [81] FRANCISC, *Exort. ap. Evangelii gaudium* (24 noiembrie 2013), 220: AAS 105 (2013), 1110.
- [82] CONSILIUL PONTIFICAL DREPTATE ȘI PACE, *Compendiul doctrinei sociale a Bisericii*, 169.
- [83] FRANCISC, *Scris. enc. Fratelli tutti* (3 octombrie 2020), 16: AAS 112 (2020), 974.
- [84] Cf. SF. IOAN PAUL AL II-LEA, *Discurs adresat celei de-a 50-a Adunări Generale a Organizației Națiunilor Unite* (5 octombrie 1995), 8: *L'Osservatore Romano*, ed. în limba spaniolă, 13 octombrie 1995, 8.
- [85] CONSILIUL PONTIFICAL DREPTATE ȘI PACE, *Compendiul doctrinei sociale a Bisericii*, 171.
- [86] SF. IOAN PAUL AL II-LEA, *Scris. enc. Centesimus annus* (1 mai 1991), 31: AAS 83 (1991), 831.
- [87] ID., *Omilie în timpul Sfintei Liturghii celebrate pentru agricultori la Recife, Brazilia* (7 iulie 1980), 4: AAS 72 (1980), 926.
- [88] ID., *Scris. enc. Laborem exercens* (14 septembrie 1981), 19: AAS 73 (1981), 626.
- [89] FRANCISC, *Scris. enc. Laudato si'* (24 mai 2015), 93: AAS 107 (2015), 884; cf. ID., *Scris. enc. Fratelli tutti* (3 octombrie 2020), 120: AAS 112 (2020), 1010.
- [90] ID., *Exort. ap. Evangelii gaudium* (24 noiembrie 2013), 189: AAS 105 (2013), 1099.
- [91] Cf. CONSILIUL PONTIFICAL DREPTATE ȘI PACE, *Compendiul doctrinei sociale a Bisericii*, 187.

- [92] Cf. LEON AL XIII-LEA, *Scris. enc. Rerum novarum* (15 mai 1891), 26: ASS 23 (1890-1891), 656.
- [93] Cf. SF. IOAN PAUL AL II-LEA, *Scris. enc. Centesimus annus* (1 mai 1991), 11: AAS 83 (1991), 806-807.
- [94] Cf. *ibid.*
- [95] Cf. *ibid.*, 48: AAS 83 (1991), 852-854.
- [96] Cf. FRANCISC, *Scris. enc. Fratelli tutti* (3 octombrie 2020), 169: AAS 112 (2020), 1028.
- [97] Cf. *ibid.*, 168: AAS 112 (2020), 1027-1028.
- [98] Cf. SF. PAUL AL VI-LEA, *Scris. enc. Populorum progressio* (26 martie 1967), 17: AAS 59 (1967), 265-266.
- [99] FRANCISC, *Scris. enc. Fratelli tutti* (3 octombrie 2020), 32 și 54: AAS 112 (2020), 980 și 988.
- [100] Cf. BENEDICT AL XVI-LEA, *Scris. enc. Caritas in veritate* (29 iunie 2009), 58: AAS 101 (2009), 693-694.
- [101] FRANCISC, *Scris. enc. Fratelli tutti* (3 octombrie 2020), 116: AAS 112 (2020), 1009.
- [102] SF. IOAN PAUL AL II-LEA, *Scris. enc. Sollicitudo rei socialis* (30 decembrie 1987), 38: AAS 80 (1988), 564.
- [103] FRANCISC, *Scris. enc. Fratelli tutti* (3 octombrie 2020), 116: AAS 112 (2020), 1009.
- [104] Cf. BENEDICT AL XVI-LEA, *Scris. enc. Caritas in veritate* (29 iunie 2009), 48: AAS 101 (2009), 685.
- [105] Cf. CONC. ECUM. VAT. II, *Const. past. Gaudium et spes*, 25: AAS 58 (1966), 1045-1046.
- [106] Cf. SF. IOAN PAUL AL II-LEA, *Scris. enc. Sollicitudo rei socialis* (30 decembrie 1987), 42: AAS 80 (1988), 572-574.
- [107] FRANCISC, *Exort. ap. Evangelii gaudium* (24 noiembrie 2013), 53: AAS 105 (2013), 1042.
- [108] Cf. SF. IOAN PAUL AL II-LEA, *Scris. enc. Sollicitudo rei socialis* (30 decembrie 1987), 36-37: AAS 80 (1988), 561-564.
- [109] FRANCISC, *Mesaj pentru cea de-a 110-a Zi Mondială a Migranților și Refugiatului* (29 septembrie 2024): AAS 116 (2024), 735.
- [110] SF. PAUL AL VI-LEA, *Scris. enc. Populorum progressio* (26 martie 1967), 14: AAS 59 (1967), 264.
- [111] Cf. *ibid.*, 17: AAS 59 (1967), 265-266; FRANCISC, *Scris. enc. Fratelli tutti* (3 octombrie 2020), 125-127: AAS 112 (2020), 1012-1013.
- [112] Cf. SF. PAUL AL VI-LEA, *Scris. enc. Populorum progressio* (26 martie 1967), 14: AAS 59 (1967), 264; BENEDICT AL XVI-LEA, *Discurs adresat Corpului Diplomatic acreditat pe lângă Sfântul Scaun* (8 ianuarie 2007): AAS 99 (2007), 73; FRANCISC, *Discurs la cel de-al III-lea Forum al popoarelor indigene, convocat*

- de Fondul Internațional pentru Dezvoltare Agricolă (15 februarie 2017): AAS 109 (2017), 244-245.
- [113] Documentul final al celei de-a doua Sesiuni a celei de-a XVI-a Adunări Generale Ordinare a Sinodului Episcopilor (26 octombrie 2024), nr. 17.
- [114] Cf. *ibid.*, nr. 11.
- [115] Cf. *ibid.*, nn. 103-108.
- [116] Cf. *ibid.*, nn. 100-101.
- [117] Cf. FRANCISC, Scris. enc. *Fratelli tutti* (3 octombrie 2020), 94: AAS 112 (2020), 1001.
- [118] Cf. CONSILIUL PONTIFICAL DREPTATE ȘI PACE, *Compendiul doctrinei sociale a Bisericii*, 53.
- [119] Cf. FRANCISC, Scris. enc. *Laudato si'* (24 mai 2015), 106-109: AAS 107 (2015), 889-891.
- [120] R. GUARDINI, *Sfârșitul epocii moderne*, Madrid 1963, 111.
- [121] SF. PAUL AL VI-LEA, Discurs la cea de-a 25-a aniversare a FAO (16 noiembrie 1970): AAS 62 (1970), 833.
- [122] Cf. FRANCISC, Discurs adresat Consiliului pentru un capitalism incluziv (11 noiembrie 2019): *L'Osservatore Romano*, 11-12 noiembrie 2019, 8.
- [123] Cf. DICASTERUL PENTRU DOCTRINA CREDINȚEI – DICASTERUL PENTRU CULTURĂ ȘI EDUCAȚIE, *Nota Antiqua et nova* (14 ianuarie 2025): AAS 117 (2025), 159-210; FRANCISC, Mesaj pentru cea de-a 57-a Zi Mondială a Păcii (8 decembrie 2023): AAS 116 (2024), 54-64; ID., Mesaj pentru cea de-a 58-a Zi Mondială a Comunicațiilor Sociale (24 ianuarie 2024): AAS 116 (2024), 261-266; ID., Discurs la Sesiunea G7 despre inteligența artificială. „Un instrument fascinant și teribil” (14 iunie 2024): AAS 116 (2024), 866-875; COMISIA TEOLOGICĂ INTERNAȚIONALĂ, *Quo vadis, humanitas? A gândi antropologia creștină în fața unor scenarii viitoare ale umanității* (9 februarie 2026); Mesaj pentru cea de-a 60-a Zi Mondială a Comunicațiilor Sociale (24 ianuarie 2026): *L'Osservatore Romano*, ed. în limba spaniolă, februarie 2026, 63-67.
- [124] Cf. DICASTERUL PENTRU DOCTRINA CREDINȚEI – DICASTERUL PENTRU CULTURĂ ȘI EDUCAȚIE, *Nota Antiqua et nova* (14 ianuarie 2025), 96: AAS 117 (2025), 201.
- [125] FRANCISC, Discurs la „Minerva Dialogues”, organizate de Dicasterul pentru Cultură și Educație (27 martie 2023): AAS 115 (2023), 465.
- [126] Cf. DICASTERUL PENTRU DOCTRINA CREDINȚEI – DICASTERUL PENTRU CULTURĂ ȘI EDUCAȚIE, *Nota Antiqua et nova* (14 ianuarie 2025), 41: AAS 117 (2025), 178.
- [127] Cf. *ibid.*, 44-45: AAS 117 (2025), 179-180.
- [128] Cf. SF. IOAN PAUL AL II-LEA, Scris. enc. *Centesimus annus* (1 mai 1991), 40: AAS 83 (1991), 843.

- [129] Cf. COMISIA TEOLOGICĂ INTERNAȚIONALĂ, Quo vadis, humanitas? A gândi antropologia creștină în fața unor scenarii viitoare ale umanității (9 februarie 2026), 63.
- [130] Cf. SF. PAUL AL VI-LEA, Discurs la cea de-a 25-a aniversare a FAO (16 noiembrie 1970): AAS 62 (1970), 833.
- [131] COMISIA TEOLOGICĂ INTERNAȚIONALĂ, Quo vadis, humanitas? A gândi antropologia creștină în fața unor scenarii viitoare ale umanității (9 februarie 2026), 3.
- [132] „Dacă inima este devalorizată, se devalorizează și ceea ce înseamnă a vorbi din inimă, a acționa cu inimă, a maturiza și a îngriji inima. Când nu se prețuiește ceea ce este propriu inimii, pierdem răspunsurile pe care inteligența singură nu le poate da, pierdem întâlnirea cu ceilalți, pierdem poezia. Și pierdem istoria și istoriile noastre, pentru că adevărata aventură personală este aceea care se construiește pornind de la inimă. La sfârșitul vieții numai aceasta va conta”: FRANCISC, Scris. enc. Dilexit nos (24 octombrie 2024), 11: AAS 116 (2024), 1372.
- [133] V. FRANKL, Omul în căutarea sensului vieții, Barcelona 1991, 74.
- [134] SF. TOMA DE AQUINO, Summa Theologiae, I-II, q. 112, a. 1, co.; q. 114, a. 5, co.: ed. Leonina, VII, Roma 1892, 323 și 349.
- [135] Cf. ibid., q. 114, a. 1, co.: ed. Leonina, VII, 344.
- [136] Cf. ID., Super Boetium De Trinitate, q. 1, a. 2, ad 3: ed. Leonina, L, Roma 1992, 96; Summa Theologiae, I, q. 7, a. 1, ad 3: ed. Leonina, IV, Roma 1888, 72.
- [137] FRANCISC, Exort. ap. Evangelii gaudium (24 noiembrie 2013), 8: AAS 105 (2013), 1022.
- [138] SF. IOAN PAUL AL II-LEA, Scris. enc. Redemptor hominis (4 martie 1979), 15: AAS 71 (1979), 286-287.
- [139] SF. AUGUSTIN, Cetatea lui Dumnezeu, XIV, 28: CCSL 48, Turnhout 1955, 451.
- [140] BENEDICT AL XVI-LEA, Scris. enc. Caritas in veritate (29 iunie 2009), 34: AAS 101 (2009), 668-669.
- [141] SF. IOAN PAUL AL II-LEA, Scris. enc. Veritatis splendor (6 august 1993), 32: AAS 85 (1993), 1159.
- [142] FRANCISC, Scris. enc. Fratelli tutti (3 octombrie 2020), 207: AAS 112 (2020), 1043.
- [143] H. ARENDT, Originile totalitarismului, Madrid 2014, 634.
- [144] Discurs adresat reprezentanților mijloacelor de comunicare socială (12 mai 2025): AAS 117 (2025), 682.
- [145] BENEDICT AL XVI-LEA, Mesaj pentru cea de-a 47-a Zi Mondială a Comunicațiilor Sociale (24 ianuarie 2013): AAS 105 (2013), 183.
- [146] FRANCISC, Discurs cu ocazia acordării însemnului Ordinului Pian domnului Philip Pullella și doamnei Valentina Alazraki (13 noiembrie 2021): L'Osservatore Romano, 13 noiembrie 2021, 12.
- [147] Cf. PLATON, Scrisoarea a VII-a, 344b-c, Madrid 1970, 92.

- [148] Cf. Discurs la Conferința „Demnitatea copiilor și a adolescenților în era IA” (13 noiembrie 2025): *L’Osservatore Romano*, 13 noiembrie 2025, 3.
- [149] Cf. Discurs adresat Consiliului consultativ al RCS Academy (7 noiembrie 2025): *L’Osservatore Romano*, 7 noiembrie 2025, 4.
- [150] SF. IOAN PAUL AL II-LEA, Scris. enc. *Laborem exercens* (14 septembrie 1981), 3: AAS 73 (1981), 584.
- [151] Cf. FRANCISC, Scris. enc. *Laudato si’* (24 mai 2015), 128: AAS 107 (2015), 898.
- [152] DICASTERUL PENTRU DOCTRINA CREDINȚEI – DICASTERUL PENTRU CULTURĂ ȘI EDUCAȚIE, *Nota Antiqua et nova* (14 ianuarie 2025), 67: AAS 117 (2025), 188-189.
- [153] Cf. SF. IOAN PAUL AL II-LEA, Scris. enc. *Laborem exercens* (14 septembrie 1981), 18: AAS 73 (1981), 622-625.
- [154] Cf. FRANCISC, Scris. enc. *Laudato si’* (24 mai 2015), 109: AAS 107 (2015), 891.
- [155] Cf. BENEDICT AL XVI-LEA, Scris. enc. *Caritas in veritate* (29 iunie 2009), 32: AAS 101 (2009), 666.
- [156] Cf. CONSILIUL PONTIFICAL DREPTATE ȘI PACE, *Compendiul doctrinei sociale a Bisericii*, 268.
- [157] Cf. BENEDICT AL XVI-LEA, Scris. enc. *Caritas in veritate* (29 iunie 2009), 64: AAS 101 (2009), 698.
- [158] Cf. FRANCISC, Scris. enc. *Laudato si’* (24 mai 2015), 129: AAS 107 (2015), 899.
- [159] Cf. *ibid.*
- [160] Cf. ID., Scris. enc. *Fratelli tutti* (3 octombrie 2020), 108: AAS 112 (2020), 1006.
- [161] Cf. CONGREGAȚIA PENTRU DOCTRINA CREDINȚEI – DICASTERUL PENTRU SLUJIREA DEZVOLTĂRII UMANE INTEGRALE, *Oeconomicae et pecuniariae quaestiones. Considerații pentru un discernământ etic privind unele aspecte ale actualului sistem economic și financiar* (6 ianuarie 2018), 6: AAS 110 (2018), 772.
- [162] FRANCISC, Discurs adresat personalului Fondului Internațional pentru Dezvoltare Agricolă (FIDA) (14 februarie 2019): AAS 111 (2019), 309. Cf. BENEDICT AL XVI-LEA, Scris. enc. *Caritas in veritate* (29 iunie 2009), 22: AAS 101 (2009), 657.
- [163] Cf. *ibid.*, 36: AAS 101 (2009), 671-672.
- [164] Cf. FRANCISC, *Exort. ap. Evangelii gaudium* (24 noiembrie 2013), 204: AAS 105 (2013), 1105-1106.
- [165] Cf. SF. PAUL AL VI-LEA, Scris. enc. *Populorum progressio* (26 martie 1967), 87: AAS 59 (1967), 299.
- [166] Cf. SF. IOAN PAUL AL II-LEA, Scris. enc. *Centesimus annus* (1 mai 1991), 39: AAS 83 (1991), 841.

- [167] Cf. CONSILIUL PONTIFICAL DREPTATE ȘI PACE, *Compendiul doctrinei sociale a Bisericii*, 211.
- [168] Cf. SF. IOAN PAUL AL II-LEA, *Scrisoarea Gratissimam sane* (2 februarie 1994), 17: AAS 86 (1994), 903-906.
- [169] Cf. CONFERINȚA EPISCOPIILOR CATOLICI DIN STATELE UNITE, *Fii și fiice ale luminii: Plan pastoral pentru pastorația tinerilor adulți* (12 noiembrie 1996), Washington D.C. 1996, I, 3.
- [170] Cf. CONSILIUL PONTIFICAL DREPTATE ȘI PACE, *Compendiul doctrinei sociale a Bisericii*, 290.
- [171] Cf. *ibid.*, 214.
- [172] Cf. FRANCISC, *Mesaj pentru cea de-a 48-a Zi Mondială a Păcii* (8 decembrie 2014), 4: AAS 107 (2015), 70-71.
- [173] Cf. COMISIA TEOLOGICĂ INTERNAȚIONALĂ, *Memorie și reconciliere. Biserica și greșelile trecutului* (7 martie 2000), V. 3, Madrid 2000, 67-68.
- [174] *Precum în Bulele Sicut dudum* (13 ianuarie 1435) și *Etsi suscepti* (9 ianuarie 1442) ale lui Eugen al IV-lea și în *Bulele Dum diversas* (18 iunie 1452) și *Romanus Pontifex* (8 ianuarie 1455) ale lui Nicolae al V-lea. Presiunile politice, iar uneori și cele economice, au prevalat asupra exigențelor evanghelice. Evanghelizarea a fost astfel adesea înșelătoare sau interpretată greșit în funcție de ingerințele puterilor temporale, relativizând incompatibilitatea sclaviei cu conștiința creștină.
- [175] Cf. LEON AL XIII-LEA, *Scris. enc. In plurimis* (5 mai 1888): *Acta Leonis XIII, VIII*, Roma 1889, 169-192. Să se țină seama că încă în 1866 Sfântul Oficiu distingea între aspectele imorale și cele morale ale servituții, fără a o condamna în întregime: Roma, Arhiva Dicasterului pentru Doctrina Credenței, Instr. 1293: Instrucțiunea Sfântului Oficiu privind diferite îndoeli ridicate de Monseniorul Massaia, vicar apostolic în țara Galla, aprilie 1866, răspunsul la întrebarea nr. 15.
- [176] Cf. SF. IOAN PAUL AL II-LEA, *Bula Incarnationis mysterium* (29 noiembrie 1998), 11: AAS 91 (1999), 139-141.
- [177] Cf. SF. PAUL AL VI-LEA, *Regina caeli* (17 mai 1970): *Insegnamenti di Paolo VI, VIII*, Cetatea Vaticanului 1971, 506.
- [178] Cf. FRANCISC, *Scris. enc. Fratelli tutti* (3 octombrie 2020), 183: AAS 112 (2020), 1033-1034.
- [179] Cf. CONC. ECUM. VAT. II, *Const. past. Gaudium et spes*, 26: AAS 58 (1966), 1046-1047.
- [180] SF. PAUL AL VI-LEA, *Discurs adresat celei de-a 20-a Adunări Generale a Organizației Națiunilor Unite* (4 octombrie 1965): AAS 57 (1965), 881.
- [181] ORGANIZAȚIA NAȚIUNILOR UNITE, *Carta Organizației Națiunilor Unite* (26 iunie 1945), San Francisco 1945, Preambul.
- [182] Cf. FRANCISC, *Scris. enc. Fratelli tutti* (3 octombrie 2020), 258: AAS 112 (2020), 1061: „De fapt, în ultimele decenii toate războaiele au fost pretins «justificate». Catehismul Bisericii Catolice vorbește despre posibilitatea unei apărări legitime prin forța militară, ceea ce presupune a demonstra că sunt întrunite anumite «condiții riguroase de legitimitate morală». Dar se cade cu

ușurință într-o interpretare prea largă a acestui posibil drept. Astfel se caută să se justifice în mod nelegitim chiar și atacuri «preventive» sau acțiuni de război care cu greu nu atrag după sine «rele și dezordini mai grave decât răul care se dorește înlăturat»”; cf. Catehismul Bisericii Catolice, 2309.

- [183] Cf. DICASTERUL PENTRU DOCTRINA CREDINȚEI – DICASTERUL PENTRU CULTURĂ ȘI EDUCAȚIE, *Nota Antiqua et nova* (14 ianuarie 2025), 99: AAS 117 (2025), 202-203.
- [184] Cf. *ibid.*, 103: AAS 117 (2025), 204.
- [185] Cf. Discurs la Adunarea Plenară a Reuniunii Operelor pentru Ajutorarea Bisericilor Orientale (ROACO) (26 iunie 2025): AAS 117 (2025), 847-849.
- [186] Cf. FRANCISC, Mesaj pentru cea de-a 53-a Zi Mondială a Păcii (8 decembrie 2019): AAS 112 (2020), 54-61.
- [187] J.R.R. TOLKIEN, *Stăpânul inelelor, III: Întoarcerea regelui*, Barcelona 1991, 194.
- [188] Discurs adresat reprezentanților mijloacelor de comunicare socială (12 mai 2025): AAS 117 (2025), 682.
- [189] *Ibid.*
- [190] SF. IOAN PAUL AL II-LEA, Mesaj pentru cea de-a 31-a Zi Mondială a Păcii (1 ianuarie 1998), 1: AAS 90 (1998), 147.
- [191] SF. AUGUSTIN, *Comentarii la Psalmi*, 84, 12: CCSL 39, Turnhout 1956, 1172-1173.
- [192] Cf. FRANCISC, *Scris. enc. Dilexit nos* (24 octombrie 2024), 22: AAS 116 (2024), 1375-1376.
- [193] Cf. ID., *Scris. enc. Fratelli tutti* (3 octombrie 2020), 115: AAS 112 (2020), 1008-1009.
- [194] Cf. *ibid.*, 261: AAS 112 (2020), 1062.
- [195] Cf. SF. PAUL AL VI-LEA, Discurs adresat celei de-a 20-a Adunări Generale a Organizației Națiunilor Unite (4 octombrie 1965): AAS 57 (1965), 878-879.
- [196] Cf. PIUS AL XII-LEA, Mesaj radiofonic adresat guvernanților și popoarelor în fața pericolului iminent al războiului (24 august 1939): AAS 31 (1939), 334.
- [197] G. LA PIRA, *Reflecții asupra Conciliului. Discursul prof. Giorgio La Pira, primarul Florenței, adresat organizației Guides de France* (Roma, 4 septembrie 1962), Florența 1962, 6.
- [198] Discurs la Jubileul Bisericilor Orientale (14 mai 2025): AAS 117 (2025), 686.
- [199] Cf. FRANCISC, *Scris. enc. Fratelli tutti* (3 octombrie 2020), 271: AAS 112 (2020), 1066.
- [200] Cf. ID., *Apel pentru pace la Assisi, cu ocazia Zilei Mondiale de Rugăciune pentru Pace. „Sete de pace. Religii și culturi în dialog”* (20 septembrie 2016): AAS 108 (2016), 1124.
- [201] ID., Discurs adresat Corpului Diplomatic acreditat pe lângă Sfântul Scaun cu ocazia prezentării urărilor de Anul Nou (9 ianuarie 2025): AAS 117 (2025), 110.
- [202] Cf. ID., Discurs la cea de-a 38-a Sesiune a FAO (20 iunie 2013): AAS 105 (2013), 616-617.

- [203] Prima Binecuvântare „Urbi et Orbi” (8 mai 2025): AAS 117 (2025), 660.
- [204] Ibid.
- [205] Cf. Omilie la Primele Vespere ale Solemnității Sfintei Maria, Născătoare de Dumnezeu (31 decembrie 2025): L'Osservatore Romano, ed. în limba spaniolă, ianuarie 2026, 26-27.
- [206] Cf. Omilie la Sfânta Liturghie din zi în Solemnitatea Nașterii Domnului (25 decembrie 2025): L'Osservatore Romano, ed. în limba spaniolă, ianuarie 2026, 17-18.
- [207] Cf. ibid.
- [208] Cf. Angelus în Solemnitatea Epifaniei (6 ianuarie 2026): L'Osservatore Romano, ed. în limba spaniolă, ianuarie 2026, 34-35.
- [209] Cf. Omilie la Sfânta Liturghie din noapte în Solemnitatea Nașterii Domnului (24 decembrie 2025): L'Osservatore Romano, ed. în limba spaniolă, ianuarie 2026, 14-16.
- [210] P. DE BÉRULLE, Discursuri și înălțări: Discursuri despre starea și măreția lui Isus, Înălțare despre harul lui Dumnezeu în Magdalena, Scrieri scurte, Madrid 2003, 77.
- [211] Ibid.
- [212] Cf. Discurs la Conferința „Inteligența artificială și grija față de Casa comună” (5 decembrie 2025): L'Osservatore Romano, 5 decembrie 2025, 2.
- [213] BENEDICT AL XVI-LEA, Scris. enc. Deus caritas est (25 decembrie 2005), 14: AAS 98 (2006), 228.
- [214] SF. AUGUSTIN, Predica 272, Cuvântare către neofiți: PL 38, Paris 1865, col. 1247.
- [215] BENEDICT AL XVI-LEA, Omilie la Liturghia Cinei Domnului (21 aprilie 2011): AAS 103 (2011), 321.
- [216] Discurs adresat Curiei Romane cu ocazia urărilor de Crăciun (22 decembrie 2025): L'Osservatore Romano, ed. în limba spaniolă, ianuarie 2026, 10.
- [217] Cf. supra, nn. 11-14.
- [218] Cf. Discurs la Conferința „Demnitatea copiilor și a adolescenților în era IA” (13 noiembrie 2025): L'Osservatore Romano, 13 noiembrie 2025, 3.
- [219] Cf. BENEDICT AL XVI-LEA, Scris. enc. Caritas in veritate (29 iunie 2009), 34: AAS 101 (2009), 668-670.
- [220] FRANCISC, Exort. ap. Laudate Deum (4 octombrie 2023), 67: AAS 115 (2023), 1059.
- [221] Angelus în Solemnitatea Epifaniei (6 ianuarie 2026): L'Osservatore Romano, ed. în limba spaniolă, ianuarie 2026, 34-35.
- [222] BENEDICT AL XVI-LEA, Cateheză (15 februarie 2006): L'Osservatore Romano, ed. în limba spaniolă, 7-17 februarie 2006, 12.
- [223] Meditație la Rozariul pentru pace în timpul Jubileului Spiritualității Mariane (11 octombrie 2025): L'Osservatore Romano, ed. în limba spaniolă, noiembrie 2025, 19-20.

[224] SF. PAUL AL VI-LEA, Omilie la Sanctuarul marian al Maicii Domnului de Bonaria (24 aprilie 1970): AAS 62 (1970), 301.

*Înapoi la cuprins*